

מעיונות לציאות

לתת LATET

דו"ח העוני האלטרנטיבי | מס' 18 | ישראל | 2020

בהפרעה

תוכן עניינים

80	בריאות		פתח דבר
82	מחלות עוני	2	ריפוי מחדש או קריסת מערכות
85	בריאות בתקופת משבר הקורונה	4	Poverty-21
88	בריאות נפשית		
89	בריאות בקרב קשישים	6	ארגון לתת
		7	מהות הדו"ח ומטרותיו
		8	מתודולוגיה
		12	עיקרי הנתונים
92	תנאי מחיה		
94	הוצאות גבוהות מהכנסות		
96	כורעים תחת הנטל		
102	דיור הולם בצל מגפת הקורונה		
106	ייאוש בקרב נתמכי הסיוע		
		18	השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני
110	חינוך והשכלה	21	משבר כלכלי-חברתי
112	השכלה והכנסה בקרב הורים	22	תמונת המצב הכלכלית של האוכלוסייה בישראל
113	אי שוויון הזדמנויות בחינוך	28	מאפייני המדרדרים למצוקה כלכלית
114	חינוך בתקופת משבר הקורונה	32	גורמי סיכון להעמקת המצוקה הכלכלית
		35	הערכת המצב הכלכלי של המדרדרים למצוקה כלכלית
118	האחריות לטיפול בעוני	36	החרפת מצבן של האוכלוסיות החיות בעוני טרום המשבר
120	מענה ממשלתי לאוכלוסיות מוחלשות בתקופת המשבר	39	הערכת שיעורי העוני בישראל בעקבות משבר הקורונה
124	עמותות הסיוע נאלצות לקחת אחריות		
128	התגברות הצורך במזון		
132	תמיכה בעמותות בזמן המשבר הכלכלי	42	הדרך אל העוני
135	מדיניות מאקרו-חברתית לצמצום העוני והפערים החברתיים	52	דו"ח ביטחון תזונתי
		54	אי ביטחון תזונתי בישראל 2020
136	עמותות שותפות	56	אי ביטחון תזונתי בקרב נתמכי הסיוע
		61	ילדים באי ביטחון תזונתי
143	תודה	64	הסתייעות בעמותות מזון
		68	תעסוקה
		70	תעסוקה בתקופת המשבר הכלכלי
		72	מחוץ למעגל העבודה
		73	עניים עובדים
		76	מערכת הביטחון הסוציאלי

ריפוי מחדש או קריסת מערכות

זייל דרמון, נשיא ומייסד ארגון לתת

ההשפעה האלימה ביותר של המשבר היא על משפחות שחיו בעוני עוד לפני הקורונה. למעלה מ-80% מאוכלוסייה זו, חוו ירידה חדה בהכנסותיהם (פיטורין, חל"ת או פגיעה בהכנסות מעבודה). נתונים אלה מדאיגים במיוחד הן בגלל גודל האוכלוסייה, והן לאור מהירות הפגיעה בה. לכאורה, היינו מצפים שהכלכלה הישראלית עמידה מספיק, ותצליח להחזיק מעמד, למשך זמן ארוך יותר מול משבר כלכלי. בפועל, פחות מחצי שנה הספיקו לפגוע במגוון ובהיקף בלתי נתפס של אוכלוסיות.

ואני שואל - מה יקרה לאחר סגר נוסף שלא יאחר לבוא, לצד סיום הסיוע הממשלתי וכשמשפחות רבות ינצלו עד תום את חסכוניהן המעטים שנותרו? כל אלה מדאיגים במיוחד לאור התחזיות המעידות ששיא ההשפעה החברתית של המשבר עוד לפנינו, שאותו נחוזה ברבעון השני של שנת 2021.

על פי נתוני המחקר, **שיעור המשפחות החיות בעוני גדל ב-9 נקודות האחוז, מ-20% טרום המשבר, ל-29% תוך פחות מחצי שנה מפרוץ המשבר.** נתונים אלה מאמתים למרבה הצער את התחזיות הכלכליות הפסימיות ביותר של תחילת המשבר, ומדגישים את חולשות ה-Ecosystem (מערכת הגומלין) בישראל. ערב משבר זה, חלק ניכר מהמשפחות הללו חיו במצב של שבריריות כלכלית. הקורונה הפירה את האיזון הכלכלי העדין, ודחפה עשרות אלפי משפחות ישראליות חדשות למצוקה כלכלית ועוני. המדינה, היא זו שבעצם יצרה את התנאים לשבריריות זו, בכך שסירבה בעבר להשקיע באופן משמעותי באותן המשפחות לבניית איתנות חברתית (הכשרה תעסוקתית, ביטחון סוציאלי, חינוך ועוד). ברגע האמת, בזמן משבר דרמטי, האשליה מתנפצת, השבריריות נחשפת - והמשפחות נשאות לבדן אל מול שוקת שבורה. כך, התערבות המדינה הייתה במקרה הטוב לא מספקת או במקרה הרע בלתי הולמת. בשני המקרים, המסקנה ברורה.

כישלון המדינה צורם עוד יותר, בייחוד לאור היקף הזרמת הכספים בזמן המשבר שלא בלמו את ההשפעה הכלכלית

דו"ח העוני האלטרנטיבי השנה, הינו ללא ספק הקשה ביותר מאז שהתחיל ארגון לתת לחקור את תמונת המצב של העוני בישראל, לפני למעלה מ-15 שנה. פרסום הדו"ח משתלב בנקודת מפנה היסטורית, ומעיד על ההיקף חסר התקדים של האסון החברתי שאנו חווים בלב משבר COVID-19. טרגדיה אמיתית.

עם זאת, יהיה מסוכן לחשוב, שמשבר הקורונה מהווה תקופה חולפת בתולדות מדינתנו. אנו חווים את לידתה של מציאות חדשה בחברה הישראלית, לידה הכרוכה בכאב רב. במשך שנים, מתרחשים שינויים חברתיים עמוקים בתוך מציאות חברתית-פוליטית סבוכה, שהואצו והועצמו נוכח משבר הקורונה. מכאן, השינוי כבר מהותי ואין דרך חזרה. אנו נמצאים בנקודת אל-חזור.

שני קווי יסוד מרכזיים מתהווים בארצנו בתקופה זו. הראשון, מנציח את הקיטוב החברתי כעובדה קיימת, ומאשר את היותנו חברה המתקיימת בשני עולמות מקבילים החיים במציאות שונה. עולם אחד בו חי מיעוט נטול מצוקות כלכליות. ומנגד, עולם בו חי רוב הנמצא במצב קבוע של הישרדות כלכלית. קו היסוד השני, נוגע להופעת כוחות חדשים בתוך החברה הישראלית שתורמים לכינונה של סולידריות אזרחית חזקה.

המחקר המרכזי בדו"ח, מאפשר לנו להבין לעומק את הנזק שנגרם כתוצאה ממשבר הקורונה. זוהי הפעם הראשונה מאז חודש מרץ האחרון, שסימן את תחילת המשבר, שיש לנו אומדן על המתרחש בשטח מבחינת היקפי המצוקה הכלכלית והעוני. נתוניו מאשרים את הברור מאליו: אסון הקורונה, בראש ובראשונה, הוא אסון עבור המעמדות המוחלשים והמקופחים ביותר בישראל. דחיפה נוספת ואיומה, להתרחבות אי השוויון החברתי-כלכלי.

ברצוני לחלוק איתכם את הלקחים הבולטים העולים ממחקר ייחודי זה.

לסייע לחלשים ביותר. זהו צונמאי בלתי ניתן לעצירה של סולידריות חברתית, שהופך לחלק מהזהות הישראלית. לדעתי, זו הדרך בה בחרו אזרחי ישראל להגיב, להיעדר הנהגה פוליטית-ערכית שלא מצאה פתרונות להתמודדות עם המשבר. האזרחים הפכו למבוגר האחראי, ולקחו על עצמם את האחריות בכך שהוכיחו להם מה היא אזרחות ערכית מכובדת.

משבר הקורונה הביא לכך שבמקומות רבים, נבחרו ציבור מקומיים לקחו על עצמם את האחריות המוטלת על המדינה, כאשר זו לא הגדירה קווי פעולה ברורים ולא העניקה את המשאבים הנדרשים לבלתימת זעזוע המשבר. אירוע זה היווה הזדמנות לראשי רשויות - חדשים וותיקים כאחד - להפגין את יעילותם ומנהיגותם, בסביבה של חוסר וודאות. מנהיגות חדשה, ערכית ויעילה, שאנחנו נראה בעתיד את תוצריה, משפיעים עלינו ברמה הארצית. ראוי לציין נקודות אור בקרב קהילות מסוימות ובייחוד בחברה הערבית והחרדית. חרף המורכבות ולמרות הנרטיב בתקשורת הישראלית, וההנהגה הארצית של קהילות אלה שלא השכילה להוביל את הציבור שלה - היו מי שלקחו את המשכות. הייתה זו דווקא ההנהגה המקומית שהובילה לשינוי והצליחה למגר במקרים רבים את התפשטות המגפה בצורה יעילה.

הסבירות לחיסון נגד COVID-19 בשנה הקרובה, מאפשרת לנו לראות את האור בקצה המנהרה של משבר זה. ברגע שהמגבלות יסתיימו והצמיחה תתחדש, יהיה צורך להתחיל בעבודה ארוכה ואיטית בנייה מחדש של המרקם החברתי הישראלי, שנפגע קשות. טרגדיה זו מהווה גם הזדמנות היסטורית לתקן כישלון מבני בחברה הישראלית, ולשקם את הפערים שהונצחו בה לאורך השנים. אני מקווה שהעולם החדש הזה שצץ במהירות האור, יוכל להסתמך על מנהיגות חדשה מהמגזר השלישי ונבחרו ציבור מקומיים, שעל כתפיהם תוטל האחריות הכבדה לפתור בדחיפות בסוגיית אי-השוויון החברתי. רק כך, לא נאבד אנושיות בעולם החדש, ונוכל להשיב רמה מינימלית של לכידות חברתית במדינתנו. במקרה של המשך חברה ישראלית משוסעת ואי שוויונית, אני לא בטוח שיש למדינת ישראל עתיד אמיתי.

חסרת התקדים על הפגיעים ביותר. האוכלוסיות המוחלשות היו בתחתית סדר העדיפויות הפוליטי בעקבות חוסר היכולת שלהן להשמיע את קולן, ולהפעיל לחץ על מקבלי ההחלטות.

לבסוף, הלקח האחרון שארצה לחלוק איתכם הוא **שכמעט שני שליש מהמשפחות שהידרדרו למצוקה כלכלית, צופות שייקח להן זמן ממושך להיחלץ ממשבר זה**. זהו ללא ספק הלקח המטריד ביותר, מכיוון שנוספו מאות אלפי משפחות למעגל העוני הישראלי, ונצטרך להתמודד עם השפעות משבר הקורונה על החברה הישראלית עוד זמן רב לאחר שנסיים את המשבר הבריאותי.

לאור כל זאת, ללא ספק לגיטימי לשאול את השאלה: האם אנחנו לא בפתחו של "עשור אבוד" עבור המעמדות החלשים בישראל? בזכו, נדרש יותר מעשור לייצב את כלכלת ישראל לאחר המשבר הכלכלי בתום מלחמת יום הכיפורים - אז נפגעו כלל שכבות האוכלוסייה. אך לצערי במשבר הנוכחי, כנראה שהעניים ביותר, ישלמו את המחיר הכלכלי הכבד ביותר. אם לא נפעל במהירות, יוקרב דור שלם של ישראלים מוחלשים, שיהפכו בעל כורחם לעדות חיה וכואבת של המשבר ההיסטורי, ללא כל סיכוי ותקווה - דור אבוד.

עם זאת, לצד מסקנות מבהילות אלה, מאז פרוץ המשבר אנו עדים לתנופה אדירה ופרץ של סולידריות בחברה הישראלית. המגזר השלישי, הצליח להתמודד עם הגל הראשון והשני של הקורונה בצורה מופתית. בעבר ספג ביקורת על הארכאיות, חוסר היעילות או החובבנות שלו, אך בפועל היווה את חבל ההצלה האמיתי עבור החברה הישראלית בזמן המשבר. תוך מספר שבועות הצליח לגייס אלפי מתנדבים חדשים, ואף להגדיל את מספר התורמים בתחומים החיוניים ביותר בהם עלו צרכים נרחבים. בהיותו גמיש, יעיל ואפקטיבי, זמן התגובה של המגזר השלישי היה קצר משמעותית מזה של המערכת הממשלתית או הצבאית. אני לא מעז לדמיין את המחיר החברתי שהיינו צריכים לשלם ללא מעורבותו של מגזר זה.

בנוסף, קצרה היריעה מלתאר את כמות היוזמות שקמות במהלך המשבר, הודות לרצונם הטוב של אנשים שרוצים

Poverty-21

ערן וינטרוב, מנכ"ל ארגון לתת

החירום-קורונה-בלי תקציב" לא תמכה במאבק ההישרדות של מאות האלפים שנכנסו למשבר פגיעים ומוחלשים. בשטח נוכחנו איך מצבם מחמיר מאוד תוך זמן קצר כתוצאה מהשהות הממושכת בבית ואובדן מקום העבודה בשכר מינימום ואיך הם משנים סטטוס מעניים עובדים לעניים אבודים. לצד זאת, שיקולים פוליטיים שהביאו להתפרצות הגל השני ולצורך בסגר מלא, במקום יישום מודל הרמזור הדיפרנציאלי, גרמו לחוסר יכולת לבלום את ההתדרדרות המהירה והאכזרית של עשרות אלפי משפחות מהמעמד הבינוני - עצמאים, שחקנים, אנשי תרבות, תיירות ומסעדנות - אל התואר המפוקפק: העניים החדשים.

בדיקה מקיפה שערכנו בלדת ממחישה, **שבעקבות אבדן מקור ההכנסה העיקרי ושיעורי האבטלה הגבוהים, משפחות במעמד בינוני נמוך צונחות אל מתחת לקו העוני הרשמי כמעט באופן מידי**. ההתדרדרות למצב שבו הן נאלצות לוותר על צרכים בסיסיים החיוניים לשם מחייה בכבוד ולפתח תלות בגורמים חיצוניים כגון עמותות מזון על מנת לשרוד, עלולה להגיע תוך 20-12 חודשים. **פחות משנתיים מחיים נורמטיביים לעוני**.

המשבר הכלכלי העמוק מוצא את המשפחות הללו שבירות וחשופות ונוגס באופן עוצמתי במעמד הביניים, כמו קרחון שנופל ומתנפץ בשאון אל מימיו הקפואים והבלתי סלחניים של האוקיינוס הארקטי. **כמעט שישית ממעמד הביניים נחקק כתוצאה מהמשבר ועשרות אלפי משפחות עושות דרכן אל השכבות התחתונות של החברה**. חייבים לעשות הכל, על מנת שאותן משפחות, שפונות לקבלת סיוע לראשונה בחייהן, תיוותרנה במצב של "משבר זמני" - ועם הזרתן לשוק

התפשטות Covid-19 אמנם יצרה מגיפה, אבל למרבה ההפתעה ההתמודדות המרכזית איתה היא לא בזירה הבריאותית. **המשבר העיקרי כתוצאה מהקורונה הוא בתחום הכלכלי-חברתי**. תחזיקו חזק. בעקבות המשבר נקלעו כ-422,000 משפחות ישראליות למצוקה כלכלית, מתוכם יצטרפו למעגל העוני עוד כרבע מיליון משפחות. מי שהיו עניים טרום הקורונה מתמודדים עם מציאות קשה מנשוא, מצבם החמיר מאוד והפך לסכנה קיומית. שליש מהציבור הישראלי מעיד על עצמו שהוא שרוי במצוקה כלכלית, רק רבע ממשקי הבית במצב טוב. **Covid-19 הפך ל-Poverty-21**.

נכון. אלפי ישראלים מתים מהמחלה ומאות אלפים נדבקים בה וגם אחרי שיימצא חיסון רבים מהם עלולים להמשיך להתמודד עם תופעות לוואי. אבל הקורונה תחלוף או שנלמד לחיות לצידה, ככל הנראה כבר במהלך השנה הקרובה. המשבר הכלכלי לעומת זאת, הפערים החברתיים, המצוקה והעוני - ינכחו בחייהם של מיליוני ישראלים לאורך השנים הבאות וישפיעו גם על מצבם הנפשי, על היכולת ליצור עתיד נורמטיבי לילדיהם ועל המבנה של החברה הישראלית כולה.

מסתבר שמגפת העוני - Poverty-21 מסוכנת יותר מהקורונה - Covid-19. לכאורה, ההתמודדות עם המשבר הכלכלי אמורה הייתה להיות קלה יותר, ללא צורך בריצה אחר פיתוח חיסון בזמן אפס, מכונות הנשמה ועיצוב כללים חברתיים חדשים. יכולנו להסתפק במדיניות מאקרו-כלכלית פרו-חברתית אם רק הממשלות האחרונות היו משכילות ליישם כזו או לכל הפחות לקוות לנקיטת צעדים כלכליים אפקטיביים מיד עם התפרצות המגיפה. אבל "ממשלת

אנחנו, בלדת ובארגוני הסיוע, נמשיך להיות רשת הביטחון החברתית וקו ההגנה הראשון שפועל בשטח, אבל על מנת להתמודד עם האתגר הכלכלי-חברתי הגדול בתולדות המדינה, נצטרך **ממשלה מתפקדת שמציבה סדרי עדיפויות מתאימים - ולצד מרוץ הפיתוח וההצטיידות בחיסון ל-Covid-19, עושה את הדרוש על מנת לנצח את Poverty-21 ולהבטיח את החוסן של החברה הישראלית.**

התעסוקה תצלחנה לשוב ולאחוז בשולי המעמד הבינוני החלופה, היא כרסום ביכולתן לספק את הצרכים החיוניים הדרושים למחיה בכבוד, צבירת חובות גדולים והמשך צניחה אל תהומות העוני, מהן קשה עד בלתי אפשרי להיחלץ. אחרי שני גלי צונאמי של עליה בתחלואה, שיתוק המשק לתקופה ממושכת והיווצרות משבר כלכלי עמוק - הגל השלישי של החורף עלול למצוא את המשפחות הללו חסרות אוניס ולהסיג את החברה הישראלית עשרות שנים לאחור.

המחקר המקיף והייחודי שערכנו באמצעות מכון ERI באשר להשפעת הקורונה על העוני והמהדרה ה-18 של דו"ח העוני האלטרנטיבי, אשר מתמקדת בנייתו המשבר הבריאותי-כלכלי-חברתי כתוצאה מהתפרצות הקורונה, משרטטים תמונת מציאות חדשה ומדאיגה. **מציאות בהפרעה.** והיא נוגעת כמעט בכלנו. השפעות המשבר הכלכלי חמורות משסברנו, ובשעה שהשיא עוד לפנינו ועלול להגיע במהלך 2021, כבר ברור לכולם שאין מנוס גם ממיתון שילווה אותנו בשנים הקרובות. לכן, המשימה הלאומית העיקרית היא לבלום את ההתדרדרות. קודם לעצור את הדימום. ואז, במאמץ רב ובשילוב כוחות לשנות מגמה ולהתחיל לטפס חזרה למעלה.

ארגון לתת

ייעוד

ארגון לתת - סיוע הומניטרי ישראלי, נוסד במטרה לפעול לצמצום העוני למען יצירת חברה צודקת וטובה יותר, על ידי: סיוע לאוכלוסיות במצוקה על בסיס אוניברסלי, הנעת החברה האזרחית לערבות הדדית ונתינה והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי.

תחומי פעילות

'שינוי מדיניות' - ייזום פעולות שמטרתן העלאת המודעות החברתית והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי וביניהן: סגור, קידום חקיקה, ייזום קמפיינים ומיצגים ציבוריים ופרסום **"דו"ח העוני האלטרנטיבי"**.

'פעילות סיוע חירום' - התמחות בפעילות סיוע חירום, במצבים של אסונות טבע, מצב חירום ביטחוני, ובשנה האחרונה סביב משבר הקורונה. עם התפרצות המגיפה והתפתחות המשבר הכלכלי, פעל ארגון לתת לפתח ולהתאים מענים נדרשים לאוכלוסיות הקשישים וניצולי השואה, כמו כן למשפחות עניות שמצבן החמיר ולמשפחות מהמעמד הבינוני שפונות לקבלת סיוע לראשונה בחייהן עקב אובדן מקור הפרנסה והידרדרות במצבן הכלכלי.

'לתת ביטחון תזונתי' - לתת פועל מזה 24 שנים כארגון גג מוביל, משפיע ומרכזי, נהנה מתמיכה רחבה של החברה האזרחית בישראל, משתף פעולה עם רשת של 180 עמותות סיוע הפועלות ב-105 יישובים בכל הארץ ובכל המגזרים, ויחד תומך ומעניק סיוע שוטף וקבוע לכ-70,000 משפחות באי ביטחון תזונתי חמור.

'נוער לתת' - ארגון הנוער של לתת, שמטרתו חינוך להתנדבות, פיתוח מנהיגות ויזמות חברתית.

'לתת סיוע לחיים' - תכנית הוליסטית להענקת סיוע ישיר וקבוע, פיזי וחברתי לניצולי שואה נזקקים.

'לתת בעיר' - המעבדה החברתית של לתת אשר בוחנת את מודל ההתערבות האפקטיבי ביותר לצמצום עוני ואי ביטחון תזונתי.

מהות הדו"ח ומטרותיו

דו"ח העוני האלטרנטיבי מפורסם על ידי ארגון לתת, על מנת לחשוף את החברה הישראלית באופן ישיר ואוטנמי למשמעות האנושית של החיים בעוני. החברה מכירה בדרך כלל את העוני מרחוק, בעיקר דרך התקשורת, תפישות רווחות או דעות קדומות. הדו"ח נועד לשחף את הציבור בגורמים לעוני, במאפייניו ובחסמים המקשים להיחלץ ממנו, הנובעים בעיקר ממדיניות המנטרלת את היכולת של האנשים החיים בעוני לעשות כן. בנוסף, מבקש הדו"ח לשמש אמצעי מהימן ופוקח עיניים עבור מקבלי ההחלטות בממשלה ובכנסת, על מנת לאפשר להם לממש את תפקידם ואחריותם לרווחת אזרחי המדינה ולפעול באופן יסודי ועקבי לפתרון בעיית העוני והפערים החברתיים.

אנו בארגון לתת סבורים, כי חובתה של ממשלת ישראל להציב את הטיפול בעיית העוני והפערים החברתיים שרק הולכים ומתעצמים בעקבות משבר הקורונה, בראש סדר העדיפויות הלאומי, לרבות תקצוב המשאבים הנדרשים ויישום תכנית ממשלתית חוצה משרדי ממשלה, במטרה להגיע למוצא שיעורי העוני במדינות המפותחות בתוך עשור.

זוהי המהדורה ה-18 במספר של דו"ח העוני האלטרנטיבי, המשקפת את המגמות העדכניות ביותר בנושא עוני ואי ביטחון תזונתי בישראל 2020, כפי שמכירים אותן בארגון לתת, הפועל בכל הארץ בשיתוף פעולה עם 180 עמותות מקומיות וארגוני סיוע.

הדו"ח מהווה כלי אלטרנטיבי להיכרות והבנה של תופעת העוני. בשונה מדו"חות סטטיסטיים רשמיים, הוא משקף את הפן האנושי של העוני, באמצעות ראייה רחבה וניתוח מעמיק של מגמות מחד, ומתן ביטוי לקולם של האנשים נתמכי הסיוע והעמותות התומכות בהם, מאידך.

שנת 2020 בצל מגפת הקורונה והמשבר הכלכלי החמור שחוותה מדינת ישראל, מאופיינת באוכלוסיות חדשות שהידרדרו למצוקה כלכלית וכן בהעמקה והחמרה של העוני בקרב אוכלוסיות מוחלשות רבות.

במהדורה הנוכחית, מובא מחקר ראשון מסוגו בישראל, אשר בוחן את מצבן של המשפחות אשר הצטרפו למעגל העוני והמצוקה הכלכלית בעקבות משבר הקורונה. בנוסף, מובאים מספר תרחישים המבטאים הידרדרות של משפחות חדשות לעוני ולסיוע במזון, בעקבות המשבר. זאת בכדי להעמיק את ההבנה ביחס לצרכיהם ואתגריהם הייחודיים של אוכלוסייה זו.

לאורך הפרקים השונים, ניתן דגש מיוחד על השפעות מגפת הקורונה על האוכלוסייה החיה בעוני ועל החסמים המקשים עליה להיחלץ ממנו. כמו כן, שולבו עדויות של נתמכי הסיוע המתארות באופן אותנטי את חוויותיהם האישיות.

מכון ERI עוסק בנייתו ובפתרון של בעיות חברתיות-כלכליות, באמצעות מחקר מתקדם וחשיבה אסטרטגית יישומית. בראש המכון עומד גלעד פנאי, מומחה לחקר עוני וצדק חברתי, לשעבר דירקטור וחבר הצוות המייסד של עמותת Academics Stand Against Poverty ומרצה בתכנית לצדק בינלאומי באוניברסיטת ייל. את המחקר הייחודי שבוחן את השפעות הקורונה על המצוקה הכלכלית בישראל, הובילה ד"ר דניאלה שידלובסקי.

השפעת הקורונה על המצב הכלכלי של אזרחי ישראל

מחקר טלפוני ואינטרנטי בקרב מדגם מייצג של 1,350 נדגמים בגילאי 18 ומעלה הכולל את כל המגזרים בחברה הישראלית.

הנתונים נאספו במהלך החודשים ספטמבר עד אוקטובר 2020. במהלך הניתוח ניתנו משקולות מתאימות לאוכלוסייה הערבית על מנת לשקף את גודלה באוכלוסייה.

טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא +/- 2.7%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

המחקר בוחן את תמונת המצב באשר למצוקה הכלכלית בישראל וכיצד השתנתה בעקבות משבר הקורונה. כמו כן, המחקר בוחן את המאפיינים של האוכלוסייה שנפגעה כתוצאה מהמשבר וגורמי סיכון שיקשו על אוכלוסייה זו להיחלץ בעתיד.

דו"ח העוני האלטרנטיבי הינו מסמך ייחודי, המשרטט תמונת מצב של העוני והפערים החברתיים בישראל של שנת 2020. הדו"ח מתייחס למרכיבי השונים של העוני בחברה הישראלית, ומבוסס על אינטגרציה בין ממצאים שנאספו באמצעות חמישה מחקרים ושאלונים:

- 1. השפעת הקורונה על המצב הכלכלי של אזרחי ישראל -** מחקר הבוחן את תמונת המצב לגבי המצוקה הכלכלית של אוכלוסיית אזרחי ישראל וכיצד השתנתה בעקבות משבר הקורונה.
- 2. דו"ח ביטחון תזונתי -** אומדן של רמת אי הביטחון התזונתי בישראל והשינויים נוכח משבר מגפת הקורונה.
- 3. מחקר נתמכי הסיוע -** ניתוח מאפיינים ודרכי התמודדות בחייהם של אנשים החיים בעוני.
- 4. מגמות הסיוע בעמותות המזון -** מחקר הנעשה בקרב עמותות הסיוע הפועלות בשיתוף עם ארגון לתת, אשר נועד לבחון את מגמות העוני, הצרכים והתהליכים בשטח.
- 5. תפיסות הציבור ביחס לעוני -** מחקר הבוחן את תפיסות הציבור בנושאי עוני ומדיניות הממשלה ביחס לאוכלוסיות מוחלשות.

כלל המחקרים נערכו במהלך החודשים יולי-אוקטובר 2020. הכנת השאלונים, איסוף הנתונים, בדיקת הממצאים וניתוחם נערכו ע"י מחלקת המחקר של ארגון לתת, בליווי וייעוץ של מכוני מחקר מקצועיים, מהמובילים בישראל:

מכון rotem ar הינה חברת מחקר ואנליזה בבעלותו וניהולו של ד"ר אריה רותם. את המחקר עבור הדו"ח, שכלל העברת הסקרים השונים באוכלוסייה הכלכלית וניתוח שלושה מהם, הובילו ד"ר אריה רותם ומרים חונן.

פרופיל הנשאלים במחקר השפעת הקורונה

50%	גבר	מין
50%	אישה	
4.3%	18-24	גיל
18.3%	25-34	
21.8%	35-44	
17.4%	45-55	
16.5%	56-64	
21.7%	65 ומעלה	
88.9%	יהודי/ה	דת
1.6%	מוסלמי/ת	
8.5%	נוצרי/ת	
1%	דרוזי/ת	
55.4%	חילונית	הגדרה דתית
26.1%	מסורתית	
9.6%	דתית	
8.9%	דתי/ת מאוד (חרדי/ת)	
11.9%	ירושלים והסביבה	אזור גיאוגרפי
31%	המרכז והסביבה	
26.8%	חיפה והצפון	
24.5%	השפלה והדרום	
5.8%	השרון	

מחקר נתמכי הסיוע

פרופיל הנשאלים במחקר נתמכי הסיוע

33.3%	גבר	מין
66.7%	אישה	

3.9%	18-24	גיל
16.7%	25-34	
26.1%	35-44	
21.9%	45-55	
15.4%	56-64	
16%	65 ומעלה	

79.7%	יהודי/ה	דת
12.1%	מוסלמי/ת	
4.7%	נוצרי/ת	
1.8%	דרוזי/ת	
1.7%	אחר	

29%	חילונית	הגדרה דתית
29.5%	מסורתית	
23.8%	דתי/ת	
17.7%	דתי/ת מאוד (חרדי/ת)	

8.1%	ירושלים והסביבה	אזור גיאוגרפי
22.4%	המרכז והסביבה	
35.6%	חיפה והצפון	
21.2%	השפלה והדרום	
12.7%	השרון	

מחקר נתמכי הסיוע נערך בקרב מדגם של 1,196 נזקקים המקבלים סיוע מעמותות המזון השותפות של ארגון לתת. הראיון נעשה במילוי עצמי על ידי המרואיינים ובמקרה הצורך באמצעות עזרה של נציג לתת. הנתונים נאספו במהלך החודשים יולי עד אוגוסט 2020.

טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא +/- 2.9%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

המידע שנאסף היווה בסיס למחקר שמטרתו לשקף את שגרת החיים ואת חוויותיהם האישיות של הנתמכים. שגרה זו לרוב אינה מוכרת לציבור הרחב או למקבלי ההחלטות והצמרת השלטונית. בכל מקום בדו"ח בו מופיע המושג "נתמכי הסיוע", הכוונה היא למשפחות ויחידים עניים הנתמכים ברשת עמותות הסיוע. רשת העמותות השותפות של ארגון לתת תומכת בכ-200,000 נתמכים.

מגמות הסיוע בעמותות המזון

מחקר מגמות הסיוע בעמותות המזון נערך באמצעות סקר בקרב 109 מנהלי ארגונים ועמותות סיוע (עמותות מזון, אגפים לשירותים חברתיים ובתי תמחוי) הפועלים באופן קבוע ומייצגים את כלל המגזרים ברחבי הארץ. הנתונים נאספו במהלך החודשים יולי עד אוגוסט 2020.

טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא +/- 3.5%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

ארגונים העוסקים בסיוע לאוכלוסיות החיות בעוני בכלל ובאי ביטחון תזונתי בפרט, מהווים מקור ייחודי לעדות עדכנית ואותנטית המשקפת את המציאות המורכבת עמה מתמודדים האנשים החיים בעוני וכן מנהלי עמותות המזון וארגוני הסיוע. נקודת מבטן של העמותות הינה קריטית בהצגת תמונת המצב המקיפה על מגמות העוני בישראל, אותה אנו מבקשים להביא בדו"ח זה.

פרופיל הנשאלים מקרב הציבור הרחב

50.1%	גבר	מין
49.9%	אישה	

5%	18-24	גיל
18.3%	25-34	
23.1%	35-44	
17.7%	45-55	
15.7%	56-64	
20.2%	65 ומעלה	

80.1%	יהודי/ה	דת
15.5%	מוסלמי/ת	
2.6%	נוצרי/ת	
1.8%	דרוזי/ת	

40.1%	חילוני/ת	הגדרה דתית
40.4%	מסורתית	
11.9%	דתי/ת	
7.6%	דתי/ת מאוד (חרדי/ת)	

10.5%	ירושלים והסביבה	אזור גיאוגרפי
28.2%	המרכז והסביבה	
31.8%	חיפה והצפון	
23.3%	השפלה והדרום	
6.2%	השרון	

דו"ח ביטחון תזונתי

מחקר טלפוני ואינטרנטי בקרב מדגם מייצג של 503 נדגמים בגילאי 18 ומעלה הכולל את כלל המגזרים בחברה הישראלית. הנתונים נאספו במהלך חודש ספטמבר 2020.

טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא +/- 4.5%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

סקר ביטחון תזונתי כולל 18 שאלות הבוחנות את מצב הביטחון התזונתי בקרב האוכלוסייה בישראל. הסקר מבוסס על מדרד ה-USDA (US Department of Agriculture), המקובל במדינות מפותחות, ובו עושה שימוש גם המוסד לביטוח לאומי.

על מנת לאמוד את החמרת המצב באוכלוסייה הערבית, ובעקבות קשיי איסוף הנתונים השנה בקרב אוכלוסייה זו, נשענו על שיעור ההחמרה שחל באוכלוסייה היהודית בסקר ביטחון תזונתי האחרון של המוסד לביטוח הלאומי (שנת 2018, ביחס לשנת 2016).

תפיסות הציבור ביחס לעוני

ממצאי הסקר מתארים את הדעות, העמדות והתפיסות של אזרחי ישראל ביחס לתופעת העוני. הסקר כלל שאלות אודות עמדות כלפי מדיניות הטיפול בעוני בשגרה ובזמן משבר הקורונה, תפיסות לגבי היקף העוני בישראל והערכת מצב אישית ביחס לסוגיות שונות.

הסקר נערך בקרב המדגם המייצג של הסקר לביטחון תזונתי.

עיקרי הנתונים

השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני

מעמד הביניים צומצם בשישית (15.5%) וכשליש (29%) ירדו לפחות רמה אחת במדרג הכלכלי

15.5%

שיעורי העוני בישראל עלו ב-9 נקודות האחוז בעקבות המשבר הכלכלי והם עומדים על 29.3%, בהשוואה ל-20.1% טרום התפרצות המגיפה

29.3%

שיעור משקי הבית שנאלצו לוותר על מזון בזמן המשבר שולש, ועמד בזמן המשבר על 10.7%

10.7%

הצטרפות של 268,000 משקי בית למעגל העוני בעקבות המשבר הכלכלי

268,000

הצורך בסיוע מגורמים חיצוניים זינק בשיעור של 70%. רבע (24%) מהאוכלוסייה בישראל הזדקקה לסיוע ולא קיבלה אותו

70%

שיעור משקי הבית במצוקה כלכלית עלה מ-24.1% טרום המשבר, ל-38.6% בזמן המשבר

38.6%

58% מהמדרדרים למצוקה כלכלית אינם בעלי השכלה גבוהה, בהשוואה ל-37% מאלו שאינם במצוקה כלכלית

58%

23% בלבד מהאוכלוסייה בישראל מתארים את מצבם הכלכלי כטוב או טוב מאוד, בהשוואה ל-45% טרום משבר הקורונה

23%

80% מהמשפחות אשר חיו בעוני טרום משבר הקורונה, נפגעו תעסוקתית בעקבות המשבר

80%

50.7% מהאוכלוסייה הכללית העידו על פגיעה חמורה בתחום הכלכלי בעקבות המשבר, בהשוואה ל-19.6% בלבד שהעידו על פגיעה חמורה בתחום הבריאותי

50.7%

הדרך אל העוני

משפחה בין עשירון שלישי לרביעי שהמפרנס העיקרי פוטר מעבודתו, זקוקה לסיוע מעמותות מזון וחיה בעוני לאחר 20 חודשים

20

למשפחה מהמעמד הבינוני-נמוך ייחך בין 12-20 חודשים להידרדר בעקבות איבוד מקור פרנסה, למצב שבו הן נמצאות בעוני דה-פקטו ונאלצות לוותר על צרכים בסיסיים כגון מזון

12-20

משפחה בעשירון השלישי עם שני ילדים, ששני המפרנסים משתכרים בשכר מינימום ואחד מהם מאבד את מקום עבודתו, מדרדרים מתחת לקו העוני הרשמי באופן מיידי

עשירון שלישי

17 חודשים לוקח מאובדן מקור פרנסה ועד שמשפחה בין העשירון הרביעי לחמישי - נזקקת לסיוע מעמותות מזון

17

אי ביטחון תזונתי

656,000 (22.6%) משפחות חיות באי ביטחון תזונתי בישראל, מתוכן 286,000 (9.9%) משפחות חיות באי ביטחון תזונתי חמור (ארגון לתת, 2020). בהשוואה ל-513,000 (17.8%) ו-252,000 (8.8%) תרומם התפרצות הקורונה (המוסד לביטוח לאומי, 2018). המשמעות היא הצטרפות של 143,000 משפחות לחיים באי ביטחון תזונתי ו-34,000 משפחות לחיים באי ביטחון תזונתי חמור

143,000

80.9% מהנתמכים העידו כי האוכל שקנו לא הספיק ולא היה להם די כסף לקנות יותר, בהשוואה ל-15.3% מהאוכלוסייה הכללית שדיווחה על כך

80.9%

395,000 (15.8%) ילדים חיים באי ביטחון תזונתי חמור, בהשוואה ל-352,000 (14.1%) על פי המוסד לביטוח לאומי תרומם התפרצות הקורונה

15.8%

82.3% מנתמכי הסיוע העידו כי לא היה להם מספיק כסף לאוכל ארוחות מאוזנות לרוב או לפעמים, בהשוואה ל-19.5% מהאוכלוסייה הכללית

82.3%

45.7% מהמשפחות נתמכות הסיוע תיארו את המחסור במזון כאתגר המשמעותי ביותר עמו נאלצו להתמודד בעקבות המשבר

45.7%

35.9% מנתמכי הסיוע העידו שילדיהם דיגלו או צמצמו בגודל הארוחות כי לא היה ברשותם מספיק כסף לרכוש מזון, בהשוואה ל-30.4% בשנה שעברה

35.9%

45.1% מההורים נתמכי הסיוע נאלצו לוותר על תחליפי חלב אם, עבור ילדיהם או לתת להם פחות מהכמות המומלצת

45.1%

תעסוקה

41.8% מנתמכי הסיוע שעובדים, חוששים לאבד את מקום עבודתם

41.8%

73.5% בקרב מהמשפחות נתמכות הסיוע היה לפחות מפרנס אחד פרום המשבר

73.5%

56.8% מנתמכי הסיוע מציינים כי הטיפול המוגבר בילדים בעקבות משבר הקורונה מנע מהם לשפר את מצבם התעסוקתי, במידה רבה או רבה מאוד

56.8%

50.4% מהמשפחות נתמכות הסיוע שעובדות, נותרו ללא כל מפרנס במשק הבית בזמן משבר הקורונה

50.4%

91% מהקשישים הנתמכים מעידים כי קצבת הזקנה אינה מאפשרת להם או מאפשרת להם באופן חלקי בלבד, למלא את צרכיהם הבסיסיים למחייה בכבוד

91%

85% מהמשפחות נתמכות הסיוע שעובדות, נפגעו תעסוקתית בזמן משבר הקורונה

85%

בריאות

60.7% מנתמכי הסיוע העידו שחוו דיכאון במהלך משבר הקורונה

60.7%

7.8% מנתמכי הסיוע נדבקו בנגיף הקורונה עד חודש יולי, פי 23 מהאוכלוסייה הכללית (0.33%) שנדבקה באותה תקופה

7.8%

86% מהקשישים נתמכי הסיוע חוו תחושת בדידות במהלך משבר הקורונה

86%

61.8% מהמשפחות הנתמכות נאלצו לוותר על רכישת תרופות או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכלו לשלם עבורם, בהשוואה ל-15.7% מהאוכלוסייה הכללית

61.8%

21.6% מהקשישים נתמכי הסיוע חששו למות בביתם ושאיש לא ידע מכן, בתקופת משבר הקורונה

21.6%

35.7% מהנתמכים העידו כי מחלות הרקע מהן סובלים, מנעו את הגעתם למקום העבודה בעקבות המשבר

35.7%

תנאי מחיה

26% ממשפחות הסיוע העידו שמצבם החברתי של ילדיהן החמיר בצורה משמעותית, כי התביישו להזמין חברים לביתם בשל תנאי הדיור והמצוקה

26%

בקרוב 54.7% מנתמכי הסיוע החמיר המתח בין בני המשפחה בעקבות השהייה הממושכת בבית, והיא באה לידי ביטוי בעיקר בוויכוחים וריבים (72.1%) ובפגיעה בפרטיות (38.6%)

54.7%

40.2% מנתמכים מעידים כי אין כלל סיכוי או שקיים סיכוי נמוך בלבד שהם ובני משפחתם יחלצו מעוני

40.2%

7,551 ש"ח הוא ההוצאה החודשית של משפחה נתמכת סיוע, שגבוהה ב-47.9% מההכנסה הממוצעת שלה (5,104 ש"ח)

7,551 ש"ח

62% מנתמכי הסיוע מעידים שמצבם הכלכלי נפגע במידה רבה או רבה מאוד בעקבות משבר הקורונה

62%

55.6% מהנתמכים מעידים כי התווסף להם חוב בעקבות משבר הקורונה, כמעט כפול מהאוכלוסייה הכללית (29.8%)

55.6%

71.9% מנתמכי הסיוע ויתרו בשנה האחרונה על תיקון ליקויים חמורים בביתם לאורך זמן מסיבות כלכליות

71.9%

חינוך

73.9% מנתמכי הסיוע העידו שאין ברשותם מחשבים ללמידה מרחוק, בהשוואה ל-33.3% מהאוכלוסייה הכללית שהעידו על כך

73.9%

36.6% מהמשפחות הנתמכות העידו שמאז התפרצות מגפת הקורונה אחד או יותר מהילדים במשק הבית, החסירו ימי לימוד בבית הספר כי נאלצו לעבוד ולסייע בפנסת המשפחה

36.6%

66.8% מהנתמכים העידו כי בתקופת מגפת הקורונה, היעדר מקום שקט בבית הקשה על ילדיהם ללמוד

66.8%

79.9% מנתמכי הסיוע אינם בעלי תעודת בגרות, לא 48.7% לא סיימו 12 שנות לימוד

79.9%

70% מהנתמכים העידו שאין באפשרותם לרכוש ציוד לימודי בסיסי לבית הספר

70%

האחריות לטיפול בעוני

78.6% מעמותות המזון דיווחו על עלייה בהיקף הפעילות, 26.5% נאלצו להפסיק את תעסוקתם של חלק מהעובדים בהם

57.9% מעמותות המזון מדווחות שכמות התרומות הכספיות שהגיעו לעמותה פחתה בעקבות משבר הקורונה

63.4% מהציבור חושב שהטיפול הממשלתי בעקבות משבר הקורונה, תמך במידה מועטה או כלל לא תמך בצרכים של אוכלוסיות עניות ושל אוכלוסיות שעלולות להידרדר לעוני

79.1% מהציבור סבור כי הממשלה היא זו שצריכה לקחת אחריות על צמצום העוני והפערים החברתיים

21.3% בלבד מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיית העוני והפערים החברתיים

השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני

השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני

בעקבות המשבר הכלכלי צפויה עלייה של 9 נקודות האחוז בשיעורי העוני מ-20.1% לפני התפרצות הקורונה ל-29.3% בזמן המשבר. מדובר בהצטרפות של 268,000 משקי בית למעגל העוני

268,000

מגיפה בריאותית שהתפתחה למשבר כלכלי:
50.7% מהאוכלוסייה הכללית העידו על פגיעה חמורה בתחום הכלכלי בעקבות המשבר, בהשוואה ל-19.6% בלבד שהעידו על פגיעה חמורה בתחום הבריאותי

50.7%

שיעור משקי הבית שנאלצו לוותר על מזון שולש ועמד בזמן המשבר על 10.7%

10.7%

מעמד הביניים נשחק מהותית והצטמצם ב-15.5%. כשליש (29%) ממעמד הביניים ירדו לפחות רמה אחת במדרג הכלכלי

15.5%

הצורך בסיוע מגורמים חיצוניים זינק בשיעור של 70%. רבע מהאוכלוסייה בישראל הזדקקה לסיוע ולא קיבלה אותו

70%

שיעור משקי הבית במצוקה כלכלית עלה מ-24.1% טרום המשבר ל-38.6% בזמן המשבר

38.6%

למעלה ממחצית (58%) מהמדרדרים למצוקה כלכלית אינם בעלי השכלה גבוהה בהשוואה ל-37% מאלו שאינם במצוקה כלכלית

58%

80% מהמשפחות שחיו בעוני עוד טרום המשבר, נפגעו תעסוקתית בעקבות המשבר

80%

המחקר בוחן את השינוי במצב הכלכלי של משקי הבית בישראל על ידי שאלות בתחומים שונים:

1. שאלות הבוחנות את **המצב הכלכלי** בשלושת היבטים (הכנסה, מחסור ותחושת מצוקה), בהתייחס לשלושת החודשים שקדמו למילוי השאלון (אוקטובר 2020) והן לגבי שלושת החודשים טרום משבר הקורונה.
2. שאלות הבוחנות את **המצב התעסוקתי** של המפרנסים במשק הבית ואת השינויים שחלו במצב התעסוקתי שלהם בתקופת המשבר.
3. שאלות הבוחנות **גורמי חוסן** (למשל קיומם של חסכונות או תמיכה ממשפחה וחברים).
4. **מאפיינים של משק הבית** (למשל הרכב משפחתי, השכלה, רמת דתיות).
5. **השפעות נוספות של המשבר והערכת השינוי הצפוי למשק הבית.**

המחקר מאפיין את המשפחות אשר הידרדרו בעקבות המשבר למצוקה כלכלית בדרגות חומרה שונות. נציין ש"מצוקה כלכלית" היא מושג המורכב מהיבטים אובייקטיביים וסובייקטיביים כאחד.

כל מי שנמצאים מתחת לקו העוני סובלים ממצוקה כלכלית ולכן אחד המדדים למצוקה כלכלית במחקר זה, הוא מדרד העוני הרשמי של המוסד לביטוח לאומי. לפי מדרד זה, משקי בית בהם ההכנסה הפנויה לנפש תקנית נמוכה ממחצית חציון ההכנסה², נמצאים במצוקה כלכלית ובעוני.

בחודש מרץ 2020 הצטרפה ישראל למדינות אשר נוקטות בצעדים חריפים במטרה לבלום את התפשטות נגיף הקורונה. ההתמודדות עם המשבר - אשר כללה השבתה של חלקים נרחבים במשק הישראלי וניתוק מבוגרים וילדים כאחד משגרת יומם לתקופה ארוכה - הובילה למשבר כלכלי וחברתי חמור. במסגרת המשבר נרשמה צניחה חדה בשיעורי התעסוקה ששלחה מיליון ישראלים לחלי"ת או ליציאה משוק העבודה, סגירה (זמנית או קבועה) של אלפי עסקים וירידה משמעותית בהכנסות של משקי בית רבים.

משבר הקורונה עדיין בעיצומו ומוקדם לאמוד את מלוא השפעותיו על הכלכלה והחברה בישראל, אולם כבר עכשיו ניכרת עוצמת פגיעתו בחלקים נרחבים בציבור הישראלי. בחודש אוקטובר 2020, כחצי שנה מפרוץ המשבר, ערכו מכון ERI וארגון לתת מחקר בקרב האוכלוסייה הכלכלית בישראל המבקש לבחון את היקף ואת עומק המצוקה הכלכלית שיצר המשבר בישראל. המחקר בוחן את השפעת המשבר בשלושה היבטים מרכזיים: גובה ההכנסה, מחסור בצרכים בסיסיים הדרושים למחיה בכבוד ומצוקה כלכלית סובייקטיבית.

המחקר מאפיין את משקי הבית אשר הידרדרו **למצוקה כלכלית** בעקבות המשבר ומעריך את שיעור המשפחות אשר מצויות בסיכון להידרדרות נוספת. כמו כן, בוחן המחקר את השפעותיו הייחודיות של המשבר על משפחות המצויות **בעוני** בהיבטי תעסוקה, הכנסה ומחסור, ואת שיעור משקי הבית אשר הידרדרו לעוני בעקבות המשבר. ממצאי מחקר זה יכולים לעזור במיקוד מאמצי הסיוע למשפחות בהתמודדות עם המשבר ולנסות למתן את עומקו ואת היקף השלכותיו.

נתוני מחקר ייחודי זה, מתבססים על מדגם מייצג של 1,350 משתתפים בגילאי 18 ומעלה.¹ המשתתפים השיבו על שאלון אינטרנטי או נדגמו טלפוניית בתחילת חודש אוקטובר 2020, במהלך תקופת הסגר השני. השיעור של משקי הבית במדגם, מייצג את האוכלוסייה הכלכלית לפי גיל, הרכב משק בית, רמת דתיות ואזור מגורים.

1. המדגם לא כלל את תושבי ירושלים המזרחית ותושבים שאינם אזרחי המדינה.

2. נוסחת חישוב קו העוני מתייחסת להגדרה הרשמית של הביטוח הלאומי זאת בהתבסס על דיווח ההכנסות שנמצא במחקר זה.

לסיכום, ישנן שלוש קבוצות אינדיקטורים הנבחנות במחקר זה: **הכנסה** – הכנסה נמוכה ממחצית חציון ההכנסות לנפש תקנית, כלומר מתחת לקו העוני על פי ההגדרה הרשמית.

היעדר תנאים בסיסיים – מחסור כלכלי המוביל לשלושה ויתורים משמעותיים או יותר, במילוי צרכים חיוניים.

מצוקה סובייקטיבית – דיווח על מצוקה כלכלית בשילוב הכנסה מתחת לחציון ההכנסה לנפש תקנית.

מצוקה כלכלית נאמדת באמצעות לפחות אחת מקבוצות האינדיקטורים הללו, כלומר כל אחת מהן מספיקה בכדי לאפיין משפחה כסובלת ממצוקה כלכלית. המחקר אומד **עוני** באמצעות לפחות אחת משתי קבוצות האינדיקטורים האובייקטיביות (הכנסה והיעדר תנאים בסיסיים).

מחקר השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני, מבסס את החששות וההערכות על הפגיעה החמורה שהביא משבר הקורונה בחייהן של אוכלוסיות רבות בישראל, ועל הרחבה משמעותית של מעגל החיים במצוקה כלכלית ובעוני. בנוסף להצטרפותן של אוכלוסיות חדשות, תוך כירסום ושחיקה במעמד הביניים, המחקר מביא לידי ביטוי את השיעורים הגבוהים בקרב האוכלוסיות שחיו בעוני עוד טרום המשבר, וחוו התמרה והעמקה של המצוקה עמה הם מתמודדים.

אנו עתידים להתמודד עם השלכות תמורות אלה עוד שנים רבות ועל כן נדרשת התערבות ממשלתית רחבה ומשמעותית, שתקל על המצוקה הקשה של האוכלוסיות החיות בעוני, ותיישם מדיניות מאקרו חברתית שתמנע את הידרדרותן של האוכלוסיות החדשות ממצב של משבר זמני לעוני מתמשך, ממנו קשה מאוד להיחלץ.

בנוסף, כיוון שמדד ההכנסה משקף רק חלק מהמכלול הפיננסי של משק הבית, הוא אינו מספיק על מנת להעיד על המחסור הממשי ממנו סובלים משקי בית, וודאי שלא על תחושת המצוקה הכלכלית אותה הם חווים. היות והמחקר מעריך את שיעור המשפחות שהצטרפו למעגל המצוקה הכלכלית בעקבות משבר הקורונה ומאפיין אותן, המחקר מודד מצוקה זו באמצעות שתי קבוצות אינדיקטורים נוספות.

הקבוצה הראשונה, מתייחסת לויתורים משמעותיים אותן נאלצות משפחות לבצע בעקבות מצבן הכלכלי. לצורך מחקר זה נבחרו 6 אינדיקטורים המעידים על משבר יותר מכל, כלומר עלולים להשתנות בטווח זמן יחסית קצר. כמו כן, ויתורים אלה הינם קשים, חמורים ומהווים פגיעה ממשית בתנאי החיים של המשפחה. לאור השפעת המשבר על כלל החברה הישראלית והתאמות להן נדרשה מרבית האוכלוסייה, רק משקי בית המוותרים על 3 אינדיקטורים ומעלה הגודרו במצוקה כלכלית ועוני.

הויתורים שנכללו הינם: (1) ויתור על רכישת מוצרי מזון חיוניים (2) ויתור על טיפולים רפואיים נחוצים או על רכישת תרופות (3) איחור בתשלום חשבונות שוטפים (4) אי תשלום חובות (5) ויתור על רכישת ציוד לימודי בסיסי לילדים (6) נזקקות לסיוע מגוף חיצוני (מחלקות רווחה, עמותות סיוע ועוד).

קבוצת האינדיקטורים השנייה, מתייחסת לתחושת מצוקה כלכלית סובייקטיבית, יחד עם רמת הכנסה אשר מתחת לחציון ההכנסה לנפש תקנית כפי שנמצא במחקר זה (6,000 ₪). קריטריון ההכנסה נועד להוציא מהחישוב משקי בית החיים ברווחה כלכלית יחסית, שנאלצו לבצע התאמות ברמת חייהם לאור המשבר.

משבר כלכלי-חברתי

עם התקדמות המשבר, ההשלכות הבריאותיות נדחקו בהשוואה להשלכות ההרסניות חסרות התקדים במישור הכלכלי והחברתי. 19.6% בלבד מהאוכלוסייה הכללית העידו כי חוו פגיעה חמורה בתחום הבריאותי בעקבות המשבר, בהשוואה למחצית (50.7%) מהאוכלוסייה הכללית אשר העידו על פגיעה חמורה בתחום הכלכלי ו-51.5% בתחום החברתי.

התפרצות הקורונה החלה כמשבר בריאותי אשר עלול לגרום לתחלואה נרחבת ולפגיעה בקבוצות שונות בעלות סיכון ולעיתים למוות. משבר זה חייב את המדינה להטיל מגבלות על מנת לבלום את התפשטות המגפה. מגבלות אלו השפיעו באופן נרחב ובעוצמה רבה על האוכלוסייה כולה אשר נדרשה לבצע התאמות בכל אורחות החיים.

פגיעה בתחומי החיים בעקבות משבר הקורונה

מתוך מחקר השפעת הקורונה
הסכום גדול מ-100% מכיוון שניתן היה לענות יותר מתשובה אחת

32.1%

משפחתי

49%

נפשי

50.7%

כלכלי

51.5%

חברתי

15%

לא פגע

19.6%

בריאותי

24%

חינוכי

תמונת המצב הכלכלית של האוכלוסייה בישראל

פגיעה משמעותית חלה במעמד הביניים אשר צומצם בשישית (15.5%), כשליש (29%) ממעמד זה ירדו לפחות רמה אחת במדרג הכלכלי. 37.8% ממעמד הביניים הנמוך ירד למעמד הנמוך או אל מתחת לקו העוני.

24.6% מהמשפחות בישראל חיות מתחת לקו העוני בזמן המשבר, בהשוואה ל-18.7% טרום המשבר (בהסתמך על פרמטר ההכנסה בלבד). עלייה של כ-6 נקודות האחוז, שמשקפת עלייה בשיעור של יותר מ-30% בשיעורי העוני.

הרכב המשפחות החיות מתחת לקו העוני בזמן משבר הקורונה, כולל 17% שחיו בעוני עוד טרום המשבר, 4% שחיו במעמד נמוך טרום המשבר, 2% שחיו במעמד בינוני נמוך טרום המשבר והיתר חיו במעמדות גבוהים יותר.

גל הפיטורין וההוצאה לחל"ת, לצד פגיעה בהיקפי התעסוקה והשכר בעקבות משבר הקורונה, הובילו לירידות בהכנסות מעבודה, המהוות את החלק העיקרי מההכנסות של מרבית המשפחות בישראל.

משקי הבית בישראל חולקו לשש קטגוריות לפי מעמד כלכלי: מעמד גבוה, שלוש קטגוריות של מעמד ביניים (גבוה, בינוני ונמוך), מעמד נמוך ועוני. החלוקה למעמדות מבוססת על סמך הדיווח של ההכנסה נטו של משק הבית ובהתאם לקריטריונים של ה-OECD (2019).¹

נצפתה מגמה של ירידה בהכנסות בכלל המעמדות הכלכליים, כאשר הפגיעה הקלה ביותר היא בקרב המשתייכים למעמד הגבוה והפגיעה המשמעותית ביותר היא במעמדות הנמוכים.

37.8% ממעמד הביניים הנמוך ירד למעמד הנמוך או אל מתחת לקו העוני

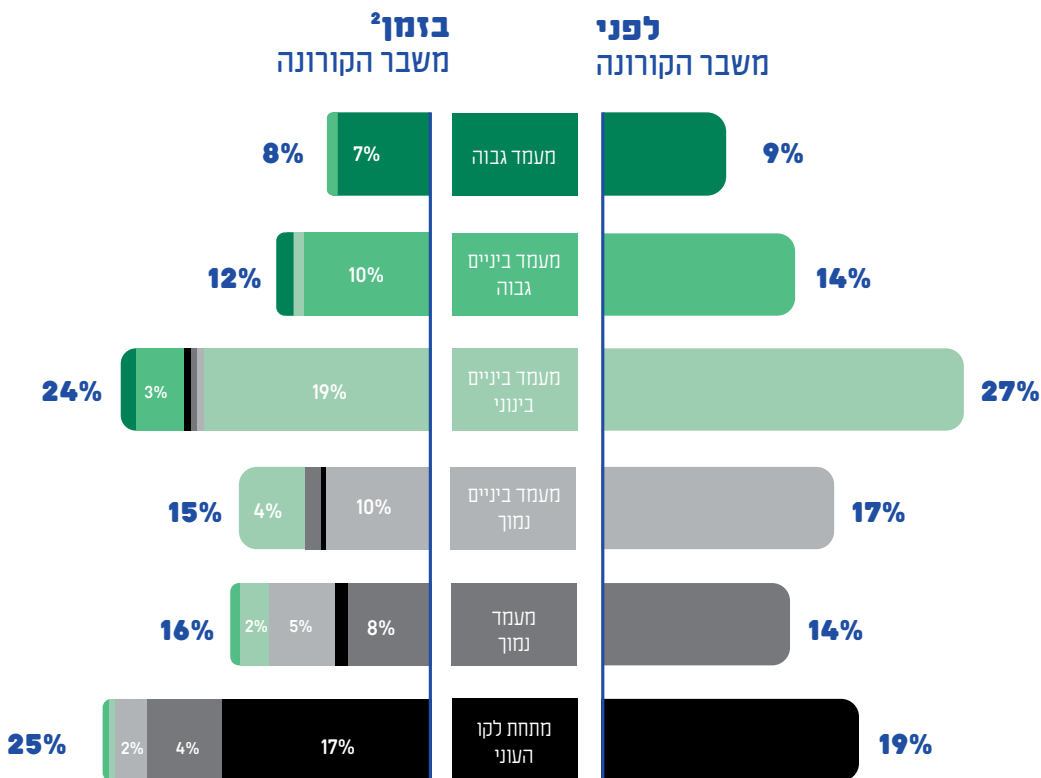
1. פילוח המעמדות על פי אחוז הכנסה מהחציון במדינה לנפש תקנית: מעמד גבוה - מעל 200%, מעמד ביניים גבוה - 150%-200%, מעמד ביניים בינוני - 100%-150%, מעמד ביניים נמוך - 75%-100%, מעמד נמוך - 50%-75%, מתחת לקו העוני - מתחת ל-50%.

פגיעה משמעותית חלה במעמד הביניים אשר צומצם בשישית (15.5%), כשליש (29%) ממעמד זה ירדו לפחות רמה אחת במדרג הכלכלי

שינויים במעמד הכלכלי בעקבות משבר הקורונה

מתוך מחקר השפעת הקורונה

2. הצבעים בגרף מייצגים את המעמד הכלכלי שהיו טרום המשבר.

כמו כן, שיעור משקי הבית שלא שילמו את החזרי החוב או מתקשים בתשלום חשבונות שוטפים עמד בזמן המשבר על 10.7%-13.3% בהתאמה, עלייה של יותר מפי 2 בהשוואה לטרם המשבר.

הצורך בסיוע מגורמים חיצוניים זינק בשיעור של 33%.70% דיווחו כי היו זקוקים לסיוע בזמן המשבר, בהשוואה ל-19% שהיו זקוקים לו טרם המשבר. עלייה משמעותית במיוחד נצפתה בשיעור האנשים הזקוקים לסיוע אך לא מקבלים אותו - כרבע מהאוכלוסייה בישראל, נכון לאוקטובר 2020.

הכנסה לבדה הינה אינדיקציה אחת להידרדרות במצב הכלכלי, אך אינה מספיקה על מנת להעיד על המחסור הממשי ממנו סובלים משקי בית. לכן, דרך נוספת להעריך פגיעה במצב כלכלי היא בחינת הפגיעה ביכולת משק הבית למלא את הצרכים הבסיסיים הדרושים למחיה בכבוד. בנוסף, הצורך של משק הבית לסיוע מגורם חיצוני כגון רווחה או עמותה, מעיד על המצוקה החמורה אותה חווה במילוי הצרכים הבסיסיים.

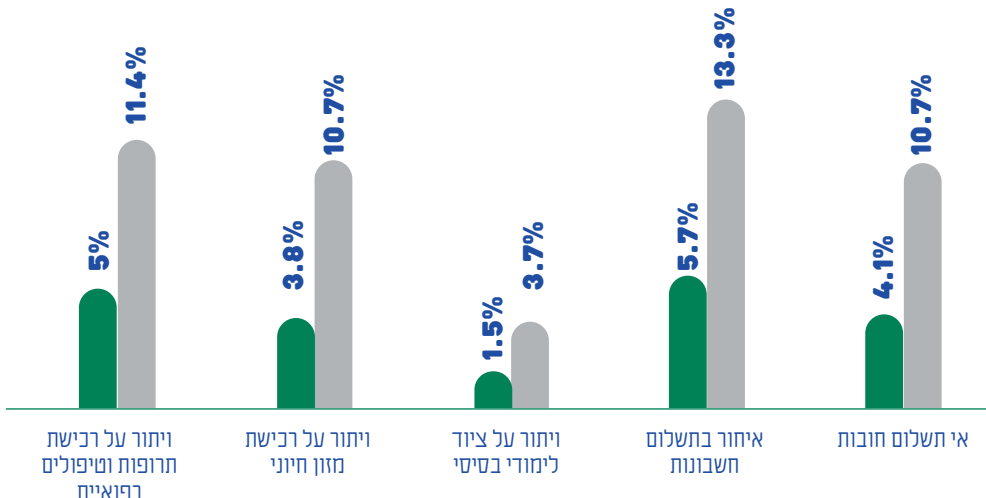
שיעור משקי הבית אשר נאלצו לבצע ויתורים משמעותיים, עלה באופן ניכר בכל האינדיקטורים. כך לדוגמא, שיעור משקי הבית המוותרים על טיפול רפואי או תרופתי הוכפל ושיעורם עמד בזמן המשבר על 11.4%. שיעור משקי הבית שנאלצו לוותר על מזון, שולש ועמד בזמן המשבר על 10.7%.

ויתורים בצרכים בסיסיים

מתוך מחקר השפעת הקורונה

בזמן המשבר

לפני המשבר

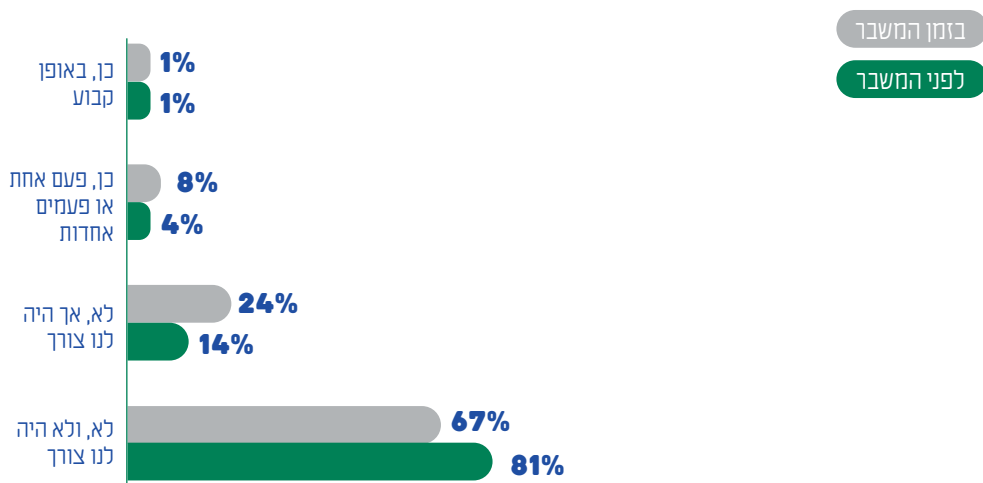

שיעור משקי הבית שנאלצו לוותר על מזון, שולש ועמד בזמן המשבר על 10.7%

האם קיבלתם סיוע מגוף חיצוני?

מתוך מחקר השפעת הקורונה

הצורך בסיוע מגורמים חיצוניים זינק בשיעור של 70%. רבע מהאוכלוסייה בישראל הזדקקה לסיוע ולא קיבלה אותו

פחות מרבע (23%) מהמשפחות בישראל מדווחות על מצב כלכלי טוב ומעלה בזמן המשבר, בהשוואה ל-45% טרום פרוץ המשבר

שליש (31.5%) ממשקי הבית שהיו במצב כלכלי סביר לפני הקורונה, מדווחים על הידרדרות למצוקה כלכלית.

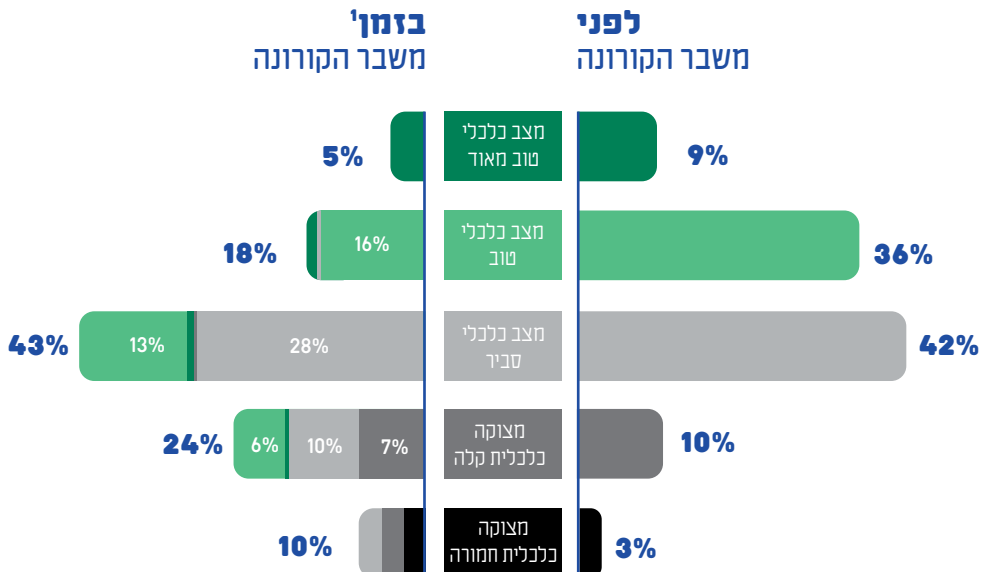
שיעור משקי הבית המדווחים על מצוקה כלכלית חמורה, גדל פי שלושה. פחות מרבע (23%) מהמשפחות בישראל מדווחות על מצב כלכלי טוב ומעלה בזמן המשבר, בהשוואה ל-45% טרום פרוץ המשבר.

אחד הביטויים הנוספים של פגיעה במצב הכלכלי מתייחס לתחושת המצוקה הסובייקטיבית הנגרמת מחוסר האונים אל מול הקשיים הכלכליים שחווה משפחה.

כמחצית (48.7%) ממשקי הבית שהיו במצב כלכלי טוב או טוב מאוד לפני הקורונה, מדווחים על הידרדרות למצוקה כלכלית (קלה או חמורה) או למצב כלכלי סביר בלבד בעקבות המשבר.

תחושת מצוקה סובייקטיבית

מתוך מחקר השפעת הקורונה

1. הצבעים בגרף מייצגים את תחושת המצוקה הסובייקטיבית טרום המשבר.

שיעור משקי הבית במצוקה כלכלית עלה מ-24.1% טרום המשבר ל-38.6% בזמן המשבר

בהתייחס להבדלים בין המצוקה טרום המשבר לבין מהלך המשבר - לא ניתן להתייחס לרמתה בכלל האוכלוסייה בלבד, אלא נדרשת גם הסתכלות ממוקדת בקרב האוכלוסייה היהודית והערבית בפרט.

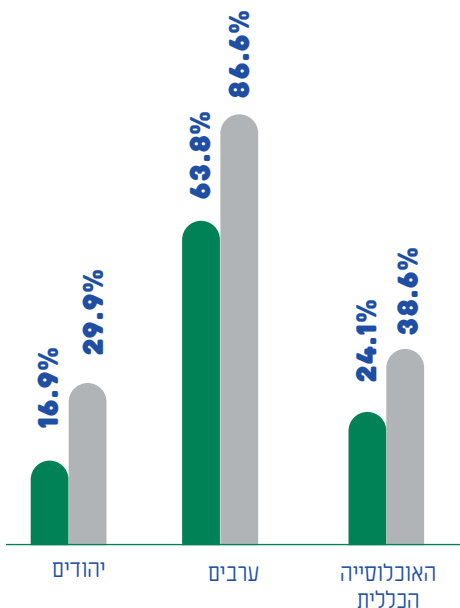
קרוב לרבע מהמשפחות הערביות ושישית מהמשפחות היהודיות הידרדו למצוקה כלכלית בעקבות משבר הקורונה, ולמעלה מ-85% מהמשפחות הערביות וכשליש מהיהודיות סבלו ממצוקה כלכלית בזמן המשבר.

שילוב של שלושת קבוצות האינדיקטורים (הבנסה, ויתורים ומצוקה סובייקטיבית) מרכיבים את תמונת המצב של המצוקה הכלכלית בישראל. התפרצות הקורונה והתהוות המשבר הכלכלי הובילו להתרחבות משמעותית של המצוקה כאשר מספר משקי הבית במצוקה כלכלית זינק ועמד בזמן המשבר על 1,121,000 (38.6%), כלומר התווספו של 422,000 משקי בית למצב של מצוקה כלכלית (עלייה של 14 נקודות האחוז בהשוואה ל-24.1% טרום המשבר). מספר הנפשות במצוקה כלכלית עלה מ-2,862,000 טרום המשבר, ל-4,404,000 בזמן המשבר, כלומר תוספת של 1,541,000 נפשות.

שיעורי המצוקה הכלכלית בישראל

מתוך מחקר השפעת הקורונה

- בזמן המשבר
- לפני המשבר

מאפייני המדרדרים למצוקה כלכלית

הגורם המשמעותי ביותר להידרדרות למצוקה כלכלית הינו המצב התעסוקתי. 92% ממשקי הבית שהידרדרו למצוקה כלכלית, חוו פגיעה כלשהי בתעסוקה. מבין משקי הבית שהידרדרו למצוקה, 45% מהם חוו פגיעה בקרב שני בני הזוג.

אחת ההשלכות המיידיות של המשבר הינה פגיעה נרחבת בתעסוקה. בתוך תקופה קצרה נרשמו בשירות התעסוקה מעל מיליון ישראלים דורשי עבודה, רובם המכריע עובדים שכירים שהוצאו לחל"ת או פוטרו מעבודתם ואליהם הצטרפו בעלי עסקים שאיבדו את פרנסתם באופן זמני או קבוע.

הפגיעה התעסוקתית של המדרדרים למצוקה כלכלית

מתוך מחקר השפעת הקורונה

- שני המפרנסים פוטרו או בחל"ת
- אחד לא נפגע ואחד חווה ירידה בהכנסה מעבודה
- שני המפרנסים חוו ירידה בהכנסה מעבודה/ אחד פוטר והשני חווה ירידה בהכנסה
- פגיעה אחרת בעבודה
- אחד לא נפגע ואחד פוטר או בחל"ת
- שני המפרנסים לא נפגעו

92% ממשקי הבית שהידרדרו למצוקה כלכלית, חוו פגיעה כלשהי בתעסוקה

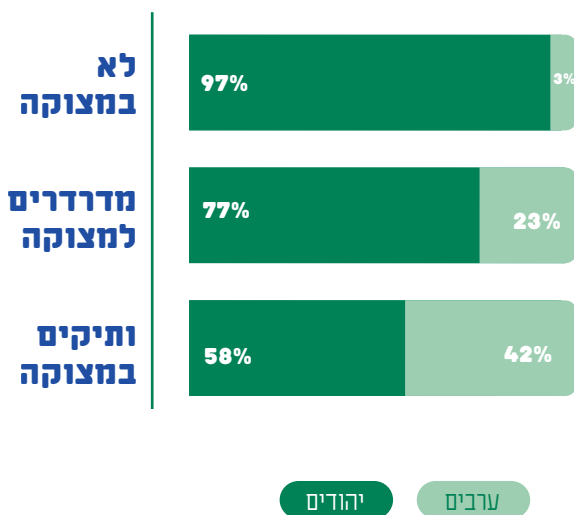

המשפחות היהודיות מהוות 77% מכלל המדרדרים למצוקה כלכלית, בהשוואה ל-58% מאלו שסבלו ממצוקה כלכלית טרום המשבר, נמוך משיעורן באוכלוסייה (85%). המשפחות הערביות מהוות 23% מהמדרדרים למצוקה כלכלית, והוא גדול משיעורן באוכלוסייה (כ-15%).

בחינת המאפיינים הדמוגרפים של המדרדרים למצוקה כלכלית בהיבט של לאום, רמת דתיות והשכלה, מצביעה על כך כי משבר הקורונה מכה בחלשים ובחזקים כאחד, ויוצר שינויים משמעותיים בהרכב בעלי המצוקה הכלכלית בישראל. עם זאת, ניכר שהמשבר מחריף את פגיעותן של קבוצות מוחלשות באוכלוסייה.

פילוח המדרדרים למצוקה כלכלית לפי לאום

מתוך מחקר השפעת הקורונה

המשפחות החילוניות מהוות 54% מקרב המדרדרים למצוקה כלכלית באוכלוסייה היהודית

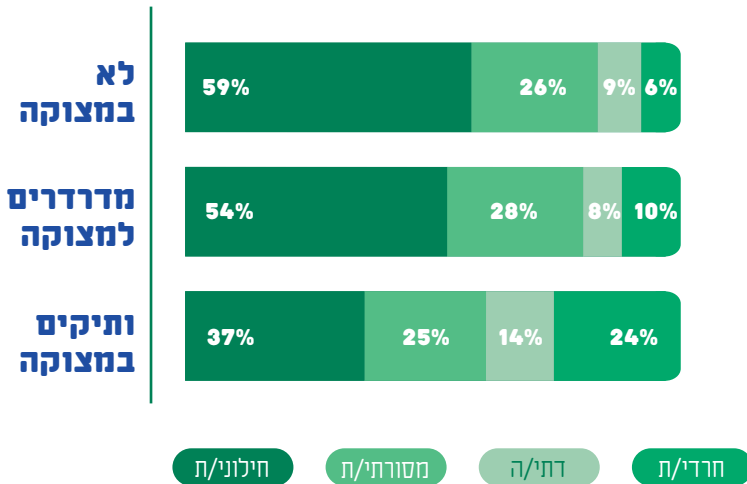

המשפחות החרדיות מהוות 10% מקרב המדרדרים למצוקה כלכלית, בהשוואה ל-24% מהמשפחות שהיו במצוקה טרום המשבר. שיעור זה נמוך משיעורן באוכלוסייה (כ-14%).

המשפחות החילוניות מהוות 54% מקרב המדרדרים למצוקה כלכלית, בהשוואה ל-37% מקרב הסובלים ממצוקה כלכלית טרום המשבר. שיעור זה גבוה משיעורן באוכלוסייה (כ-44%).

רמת הדתיות של המדרדרים למצוקה כלכלית

מתוך מחקר השפעת הקורונה | הנתונים מתייחסים למגזר היהודי

למעלה ממחצית (58%) מהמדרדרים למצוקה כלכלית אינם בעלי השכלה גבוהה (תואר ראשון או שני)

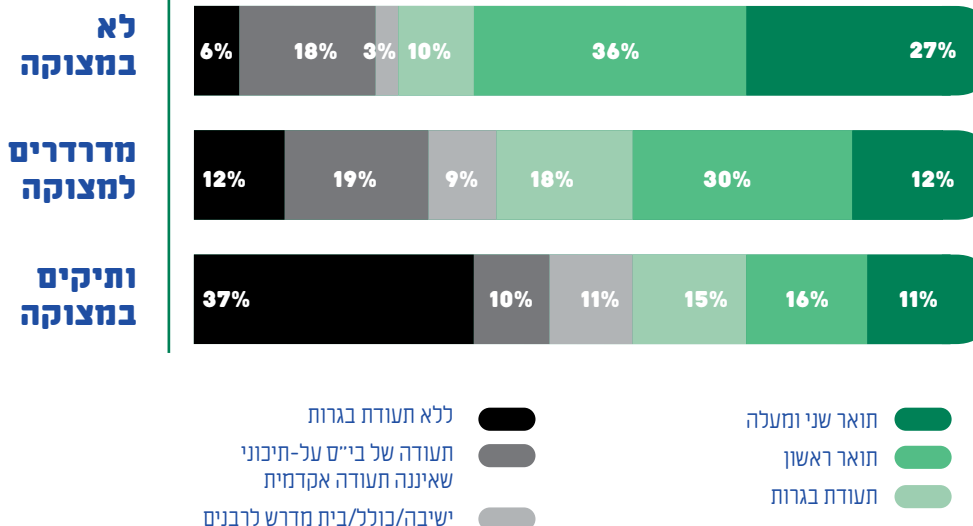
למעלה ממחצית (58%) מהמדרדרים למצוקה כלכלית אינם בעלי השכלה גבוהה (תואר ראשון או שני), בהשוואה ל-37% מאלו שאינם במצוקה כלכלית. 12% בלבד מהמדרדרים למצוקה כלכלית הם ללא תעודת בגרות בהשוואה ל-37% בקרב הסובלים ממצוקה כלכלית טרום המשבר.

על אף שהשכלה ומקצוע מקטינים לרוב את הסיכון למצוקה כלכלית, גם בעלי השכלה לא חסינים מפני הידרדרות בעקבות המשבר הנוכחי.

המדרדרים למצוקה כלכלית משכילים יותר ומקצועיים יותר מאלה שהיו במצוקה כלכלית טרום המשבר, אך בעלי השכלה נמוכה יותר מאלה שלא הידרדרו. 30% מהמדרדרים למצוקה כלכלית הינם בעלי תואר ראשון, בהשוואה ל-16% בלבד בקרב הסובלים ממצוקה כלכלית טרום המשבר.

מצב ההשכלה של המדרדרים למצוקה כלכלית

מתוך מחקר השפעת הקורונה

גורמי סיכון להעמקת המצוקה הכלכלית

מהמדדדרים למצוקה כלכלית אינם יכולים לבצע צמצומים בהוצאותיהם, ללא פגיעה מסויימת או מהותית באיכות החיים. מעל מחצית (56%) ממשקי הבית שהידרדרו למצוקה כלכלית, אינם מקבלים תמיכה מבני משפחה או קרובים אחרים וגם אין מי שיתמוך בהם כלל.

יתרה מכך, מבין אלו המדדדרים למצוקה כלכלית וגם מתקשים לכסות את הוצאותיהם (60%), ל-75% מהם אין את גורמי החוסן האלו, ולכן הם ללא רשת תמיכה (חברתית או כלכלית) ונמצאים בסכנה להידרדרות נוספת.

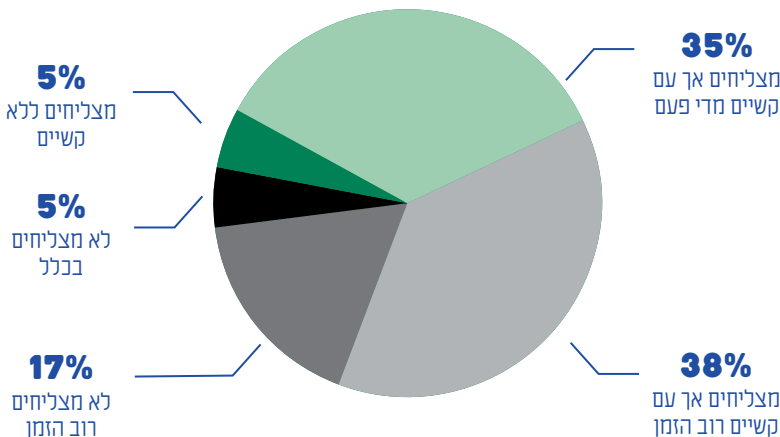
ככל שימשך המשבר ומעגל המצוקה יתרחב, כך יגדל גם שיעור הנמצאים בסיכון להידרדרות נוספת ולכניסה לעוני עם קושי משמעותי להיחלץ ממנו.

משבר הקורונה עתיד להשפיע על חיינו לתקופה ארוכה והשלכותיו צפויות להתרחב ולהעמיק ככל שיתמשך. אך גם כשנראה סימני התאוששות של המשק, ישנם מי שיתקשו להיחלץ מהמשבר הכלכלי אליו נקלעו. מהנתונים עולה כי מבין המדדדרים למצוקה, 60% מתקשים רוב הזמן לכסות את ההוצאות או לא מצליחים לכסות הוצאות כלל. על מנת להעריך את המשכיות והעמקת הפגיעה באוכלוסייה זו בחנו מספר גורמים העלולים להוות גורמי סיכון או חוסן עבור משפחות אלה כגון: יכולת לצמצם את הוצאות משק הבית, חסכוניות במשק הבית, ותמיכה מקרובים או בני משפחה אשר יכולים לסייע.

למעל מחצית (59%) מהמדדדרים למצוקה כלכלית אין חסכוניות כלל או שאינם יכולים להשתמש בהם. בנוסף, 90%

יכולת משק הבית לכסות הוצאות

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך המדדדרים למצוקה כלכלית

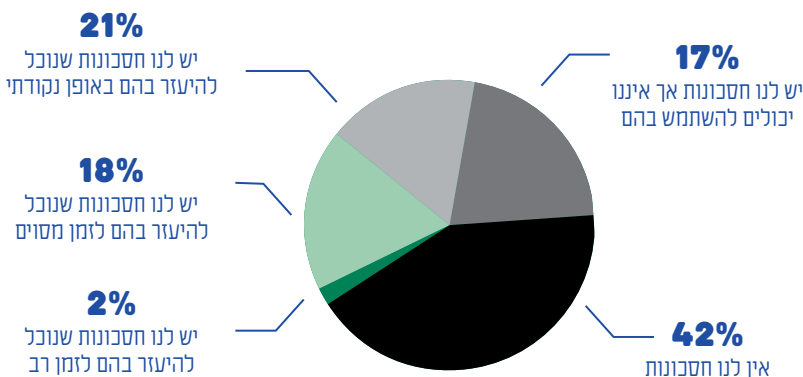

90% מהמדוררים למצוקה כלכלית אינם יכולים לבצע צמצומים בהוצאותיהם, ללא פגיעה מסויימת או מהותית באיכות החיים

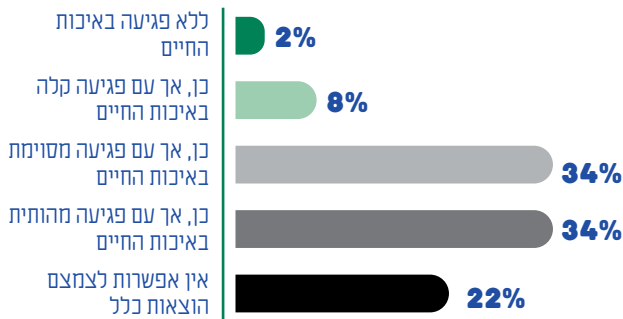
יכולת משק הבית להשתמש בחסכונות

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך המדוררים למצוקה כלכלית

יכולת משק הבית לצמצם בהוצאות

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך המדוררים למצוקה כלכלית

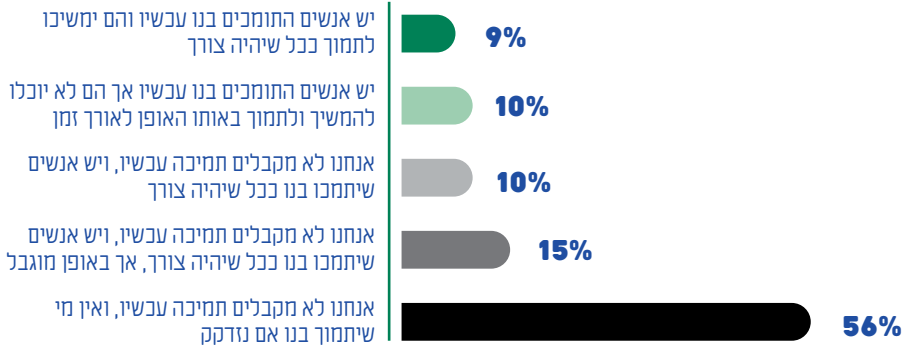

**56% מחשקי הבית שהדרדרו למצוקה כלכלית, אינם מקבלים תמיכה
ממשפחה או קרובים אחרים וגם אין מי שיתמוך בהם כלל**

תמיכה של קרובים ומשפחה בעת משבר או מצוקה

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך המדרדרים למצוקה כלכלית

כ-70% מהמדרדרים למצוקה כלכלית מעריכים שמצוקתם תשמר או שמצבם ימשיך להחמיר בשנה הקרובה

הערכת המצב הכלכלי של המדרדרים למצוקה כלכלית

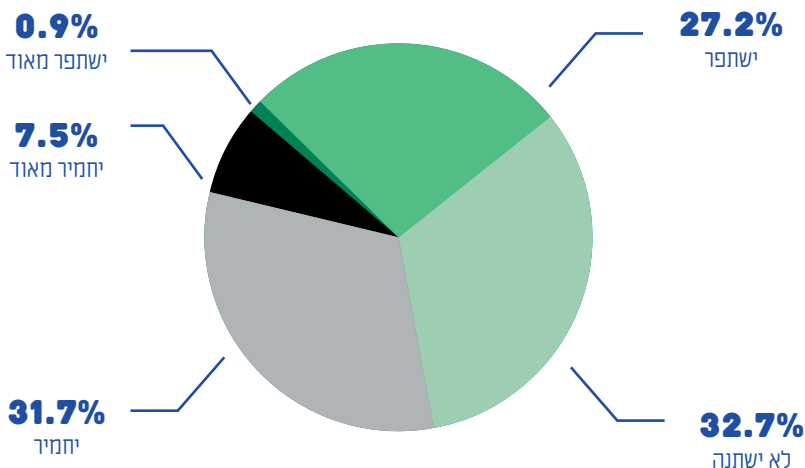

רק כרבע (28.1%) מהמדרדרים למצוקה כלכלית מעריכים שמצבם הכלכלי ישתפר בשנה הקרובה. היתר מעריכים שמצוקתם הכלכלית תשמר או שמצבם ימשיך להחמיר בשנה הקרובה.

משך תקופת המשבר והיקפיו חסרי התקדים, מייצרים תחושת חוסר וודאות לגבי העתיד. גם לאחר מציאת חיסון והסרת ההגבלות, אנו מתעתדים להיפגש עם מציאות כלכלית קשה ומיתון עמוק שיימשך זמן רב. בקרב משקי הבית שהידרדרו למצוקה כלכלית קיים חשש רב מהעתיד ומיכולתם לחזור למצבם הכלכלי טרום המשבר.

הערכת המצב הכלכלי בשנה הקרובה של משקי הבית

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך המדרדרים למצוקה כלכלית

החרפת מצבן של האוכלוסיות החיות בעוני טרום המשבר

קבוצות האינדיקטורים האובייקטיביות (הכנסה והיעדר תנאים בסיסיים) ובוחרן את השפעת משבר הקורונה על מי שחי בעוני גם טרום המשבר.

תמונת מצב חמורה עולה מנתוני התעסוקה בזמן משבר הקורונה, הכנסה ומידת המחסור בקרב משפחות שחיו בעוני עוד טרום המשבר.

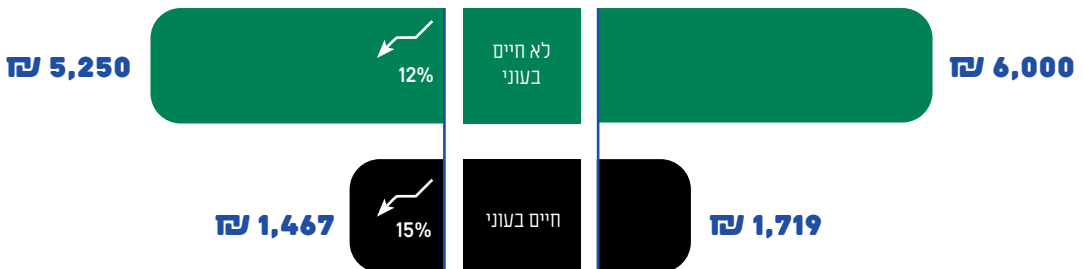
על אף שמשבר הקורונה הביא לפגיעה כלכלית רחבה בקרב אוכלוסיות חדשות, הוא היכה בעוצמה רבה גם באוכלוסיות המוחלשות. כאמור, מצוקה כלכלית נאמדת באמצעות לפחות אחת מקבוצות האינדיקטורים שנקבעו במחקר זה (הכנסה, היעדר תנאים בסיסיים ומצוקה סובייקטיבית). בנוסף, המחקר אומדן עוני באמצעות לפחות אחת משתי

חציון הכנסה לנפש תקינית

מתוך מחקר השפעת הקורונה

הכנסה תקינית לנפש בזמן משבר הקורונה

הכנסה תקינית לנפש לפני משבר הקורונה

שיעור המשפחות שחיו בעוני טרום המשבר, שוויתרו על רכישת מוצרי מזון חיוניים, גדל כמעט פי שלושה ועמד על 26%

חדשים, גדל למעלה מפי 2 ועומד על 66%. העניים חשופים גם לסיכון בריאותי, בשעה ששיעור המשפחות הנאלצות לוותר על טיפולים נחוצים או על תרופות, יותר מהוכפל והוא עומד על 27%.

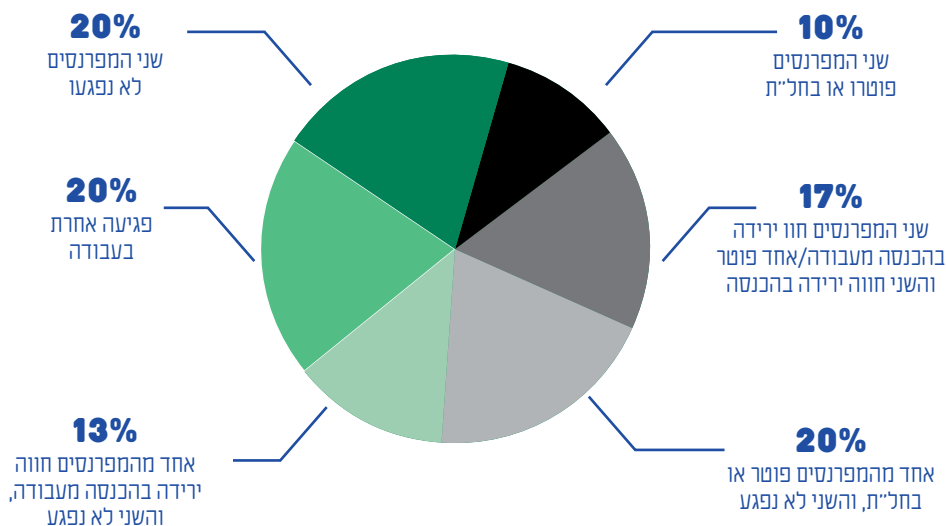
שיעור הירידה בהכנסה נטו, גבוה יותר בקרב המשפחות שחיות בעוני. בעוד שבקרב משפחות שאינן חיות בעוני - חציון ההכנסה לנפש תקניית ירד ב-12%, בקרב משפחות החיות בעוני - חציון ההכנסה לנפש תקניית ירד ב-15%.

80% מהמשפחות החיות בעוני נפגעו תעסוקתית בעקבות משבר הקורונה. שיעור המשפחות אשר נאלצות לבצע ויתורים משמעותיים גדל משמעותית בעקבות המשבר, וגבוה כמעט פי שלושה במרבית האינדיקטורים, דבר אשר מעמיד את המשפחות במצבי סיכון חמורים.

שיעור המשפחות שחיו בעוני טרום המשבר, אשר ויתרו על רכישת מוצרי מזון חיוניים, גדל כמעט פי שלושה ועמד על 26%. שיעור המשפחות שלא שילמו חובות או צברו חובות

הפגיעה התעסוקתית של החיים בעוני לאור המשבר

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך החיים בעוני טרום המשבר

80% מהמשפחות שחיו בעוני עוד טרום המשבר, נפגעו תעסוקתית בעקבות משבר הקורונה

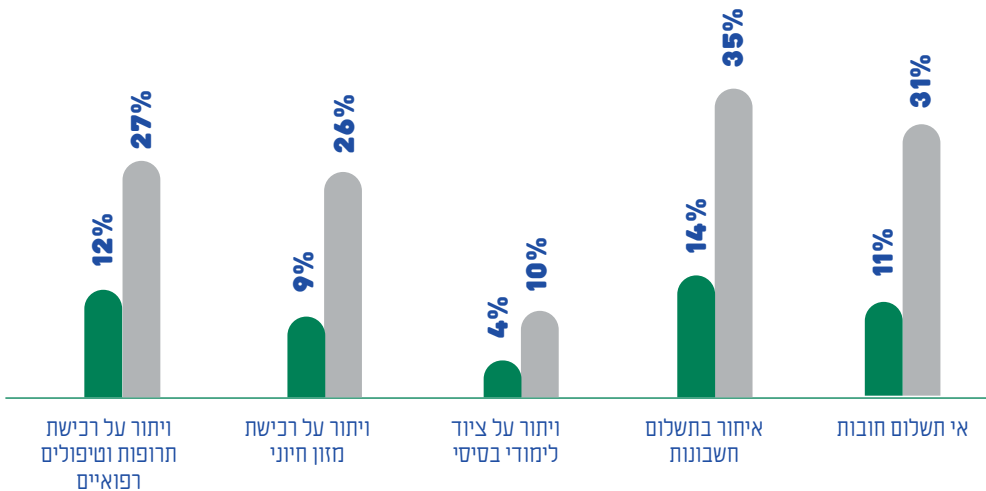

ויתורים בצרכים בסיסיים בקרב האוכלוסייה החיה בעוני

מתוך מחקר השפעת הקורונה | מתוך החיים בעוני טרום המשבר

בזמן המשבר

לפני המשבר

הערכת שיעורי העוני בישראל בעקבות משבר הקורונה

טרום המשבר. עלייה של כ-6 נקודות האחוז, שמשקפת עלייה בשיעור של יותר מ-30% בשיעורי העוני, ואולם, על מנת לאמוד את שיעורי העוני הריאליים, יש להרחיב את הבדיקה ולכלול את משקי הבית שסובלים מהיעדר תנאים בסיסיים, היינו שהמחסור הכלכלי בו הם שרויים מוביל לשלושה ויתורים משמעותיים או יותר במילוי צרכיהם החיוניים.

ביצוע ההערכה כאמור, מעיד כי שיעורי העוני במדינת ישראל נוכח משבר הקורונה מדאיגים אפילו יותר.

שיעור העוני בישראל עלה ב-9 נקודות האחוז בעקבות המשבר הכלכלי עד להיקף חסר תקדים של 29.3% (850,000 משקי בית), בהשוואה ל-20.1% (582,000 משקי בית) טרום התפרצות המגפה. מדובר בתוספת של 268,000 משפחות שהצטרפו למעגל העוני מאז התפרצות מגפת הקורונה והמשבר הכלכלי.

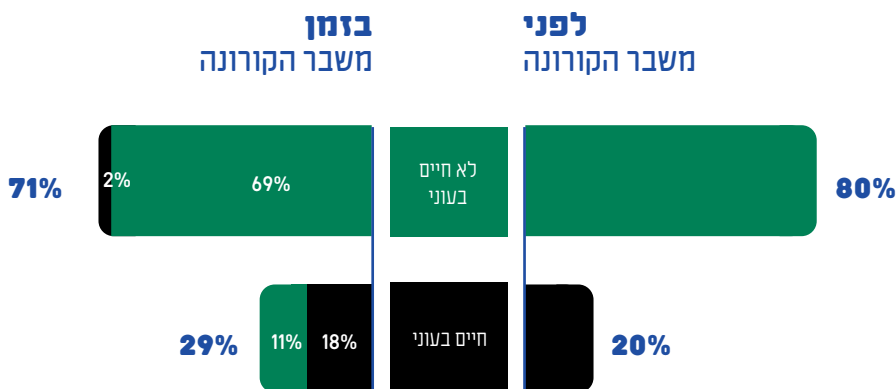
בשנה הנוכחית לא חישבנו את מדד העוני הרב-מימדי, זאת על מנת לערוך מחקר שיאפשר לגבש תמונה רחבה לגבי השפעות משבר הקורונה תוך התמקדות בהיבטים הרלוונטיים למשבר, הנוגעים לשינויים במצב התעסוקתי ובמצב משק הבית טרום המשבר.

אומדן העוני במחקר זה מהווה הערכה זיהרה של ממדי העוני ומתבסס על הידע שהצטבר במשך השנים ממחקרי מדד העוני הרב-מימדי. לפי מדד זה, שיעור העוני הרב-מימדי כולל משקי בית אשר נמצאו עניים לפי מדד ההכנסה, ומשקי בית נוספים המראים אינדיקציות של מחסור חמור במגוון תחומי חיים. במחקר זה, על מנת להגדיר משק בית שאינו נמצא מתחת לקו העוני הרשמי - כנמצא בעוני, השתמשנו בקריטריון שמרני יותר באופן משמעותי. שיעורי העוני לפי המדד הרב-מימדי עשויים להציג תמונה חמורה אף יותר.

על בסיס פרמטר ההכנסה בלבד, 24.6% מהמשפחות בישראל חיו מתחת לקו העוני לאחר פרוץ המשבר, בהשוואה ל-18.7%

הערכת שיעורי העוני בישראל בעקבות משבר הקורונה

מתוך מחקר השפעות הקורונה

בעקבות המשבר הכלכלי צפויה עלייה של 9 נקודות האחוז בשיעורי העוני ח-20.1% לפני התפרצות הקורונה ל-29.3% בזמן המשבר. מדובר בהצטרפות של 268,000 משקי בית למעגל העוני

אני מפרנס יחיד, הפסקתי פעילות כמעט בכלל בעקבות הקורונה ובחודשים האחרונים אני כמעט ולא עובד. המענקים לא משהו, בעיקר סימלי. אנחנו גומרים את החסכונות, נכנסים לבעיה, מנסים להשתמש באלטרנטיבות, שירותי רווחה, אנשים יש לנו בית בבעלותנו עם משכנתא שצריך לשמור. ועם הילדים ההתמודדות לא קלה בכלל, שלא ירגישו, הם לא צריכים להרגיש את הרעידות אדמה, הם צריכים להמשיך במה שהם מכירים: לאכול מה שצריך, להרגיש טוב. הכל יחזור, יהיה טוב אני בטוח

ש', עצמאי

הדרך אל העוני

הדרך אל העוני

למשפחות ממעמד בינוני-נמוך יקח בין 12-20 חודשים להידרדר למצב שבו הן נאלצות לוותר על צרכים בסיסיים

12-20

למשפחה בין העשירון הרביעי לחמישי לוקח 17 חודשים מאובדן מקור פרנסה ועד שהמשפחה נזקקת לסיוע מעמותות מזון

**17
חודשים**

משפחה בעשירון השלישי בה אחד המפרנסים מפוטר, מתדרדרים מתחת לקו העוני באופן מידי

**עשירון
שלישי**

משפחה בין עשירון שלישי לרביעי שהמפרנס העיקרי פוטר מעבודתו, זקוקה לסיוע מעמותות מזון וחיה בעוני לאחר 20 חודשים

**20
חודשים**

המשפחה, התפתחות המגיפה והמשבר הכלכלי עד חודש נובמבר 2020. הרציונאל והנחות העבודה עליהם התבססו, לקחו בחשבון את מיצוי תקופת דמי האבטלה, הישגות על חסכונות ככל שישנם כאלו, מיצוי משאבים ונכסים כלכליים כגון מכירת רכב וכן שימוש בפיצויי הפיטורין שעתידים היו לשמש את המשפחות כחיסכון לפנסיה. בנוסף, המשפחות נעזרות בהלוואות, שעלולות להחמיר את מצבן הכלכלי בעתיד.

הבדיקה מבטאת את תהליך ההירדרות לעוני בעקבות אובדן מקור הכנסה עיקרי של אחד המפרנסים בבית, בוחנת מתי המשפחה יורדת מתחת לקו העוני הרשמי, עד הגעתה למצב בו היא נדרשת לצמצום דרסטי בהוצאות ומתדרדרת לעוני עמוק, שמחייב אותה לבקש סיוע מעמותות מזון.

תוצאות הבדיקה מראות, כי למשפחות במעמד בינוני נמוך, ייקח עד 20 חודשים לרדת מתחת לקו העוני הרשמי, ובין 12 ל-20 חודשים להירדד למצב של ויתור על צרכים בסיסיים החיוניים למחיה בכבוד ופיתוח תלות בגורמים חיצוניים כגון עמותות מזון. הבדיקה חושפת שככל שהמשבר ימשך והמדינה לא תספק רשת ביטחון מספקת, העוני יתרחב לאוכלוסיות חדשות והמצב עתיד להחריף בקרבן.

בעקבות משבר הקורונה, ערך ארגון לתת בדיקה מקיפה, המעריכה את המסלול שעוברת משפחה ממוצעת בעקבות אובדן מקור הפרנסה העיקרי - מחיים נורמטיביים למצב של עוני. המסלול שעוברת המשפחה, החל מהיציאה משוק העבודה, עשוי לכלול שימוש בחסכונות, לקיחת הלוואות והורדת איכות החיים למינימום ההכרחי, דרך ירידה מתחת לקו העוני הרשמי ועד להירדררות לעוני עמוק, שבא לידי ביטוי בפניה לעמותות מזון לקבלת סיוע, עקב מצוקה כלכלית חריפה שאינה מאפשרת מילוי של הצרכים הבסיסיים הדרושים לקיום בכבוד.

הבדיקה הסתמכה על סקר הוצאות והכנסות של הלמ"ס, מדיניות הממשלה ונתוני המוסד לביטוח לאומי בכל הקשור למתן קצבאות ומענקים ייחודים בזמן המשבר.

התרחישים המוצגים נשענים על עדויות שהצטברו בחודשים האחרונים, ומתייחסים למאפייני משפחות שונות בהן ההורים משתכרים סכומים מקובלים - השכר הממוצע במשק, שכר מינימום או ההכנסה החצונית לעצמאי. המשפחות נמצאות מעל לקו העוני ובעשירונים ממוצעים, כשטרם הקורונה היה ביכולתן להתמודד עם המציאות הכלכלית. אובדן התעסוקה באופן פתאומי עקב המשבר הכלכלי, גורם לפגיעה חדה בהכנסות ולהירדררות כלכלית מהירה.

התרחישים המוצגים בדו"ח, מתארים סוגים שונים של משפחות במעמד הבינוני, אשר נקלעים לבעיה החל מחודש מרץ, עם תחילת משבר הקורונה. התרחישים משקללים את ההטבות שניתנו על ידי המדינה, המשאבים הפיננסיים של

משפחת כץ

המשפחה בסיכון וללא רשת ביטחון כלכלית יציבה. בתום חצי השנה הראשונה למשבר, הוענקו למשפחה המענקים החד פעמיים באפריל ובאוגוסט ולכן סה"כ ההכנסות של המשפחה (כולל מענקים, הלוואות וכו') עומדות על 11,064 ש"ח והוצאות המשפחה על 12,649 ש"ח עם צבירת גרעון מצטבר של כ-6,000 ש"ח.

עם החלטת הסגר השני, האב נאלץ לסגור את העסק בשנית, ונותר עם תשלומים לספקים בגובה 2,500 ש"ח. כמו כן, אם המשפחה הוצאה לחל"ת והיא זכאית לדמי אבטלה בסך 5,670 ש"ח. ההכנסות מההלוואה הסתיימו, והמשפחה נאלצת למכור את הרכב המשפחתי על מנת לייצר הכנסה נוספת לחודשים הקרובים. בתום שנה מפרוץ המשבר, האם חוזרת למשרה מלאה והאב פותח פעם נוספת את העסק בהתאם למדיניות ה"תו הסגול". רווחי העסק קטנו משמעותית לאור ההגבלות, וכעת עומדים על 1,000 ש"ח בחודש בלבד.

לאחר 17 חודשים בלבד מפרוץ המשבר ובתום המענקים לעצמאיים, הכנסות המשפחה יורדות ועומדות על 8,697 ש"ח בלבד. המשפחה יורדת מתחת לקו העוני הרשמי (קו העוני ל-5 נפשות עומד על 10,780 ש"ח). הוצאות המשפחה עומדות על 11,649 ש"ח לאחר שהיא נאלצת לצמצם 1,000 ש"ח נוספים בהוצאות, סך הכל צמצום של 2,000 ש"ח מאז פרוץ המשבר הכולל גם צמצום במזון. המשפחה כעת ללא חסכונות, נכסים או יכולת לקחת הלוואות, נמצאת בעוני דה פקטו עם גרעון של אלפי שקלים וצורך בסייע במזון.

אב המשפחה הינו עצמאי אשר הרוויח טרום המשבר בממוצע 5,491 ש"ח בחודש (הכנסה חצייונית של עצמאי על פי בטל"א), האם עובדת במשרה מלאה ומרוויחה 7,161 ש"ח (9,000 ש"ח ברוטו). יש למשפחה שלושה ילדים והם מקבלים קצבת ילדים על סך 536 ש"ח בחודש. המשפחה הינה בין עשירון הכנסה רביעי לחמישי. הוצאה החודשית הממוצעת של המשפחה עומדת על 13,649 ש"ח (ממוצע ההוצאות של עשירון רביעי על פי הלמ"ס). אין למשפחה חובות קודמים משמעותיים וברשותם רכב בשווי 20,000 ש"ח.

בחודש מרץ, עם התפרצות משבר הקורונה והגבלות הסגר, האב נאלץ לסגור את העסק והוא אינו זכאי לקצבת דמי אבטלה בהיותו עצמאי. בנוסף, נאלץ האב לשלם לספקים ולתשלומים קבועים בעסק כ-2,500 ש"ח בכל אחד מארבעת החודשים הראשונים. בעקבות זאת המשפחה מצמצמת 1,000 ש"ח מההוצאות החודשיות, ולוקחת הלוואה של 10,000 ש"ח בפריסה לאורך חמשת החודשים הראשונים (פריסת החזר לאורך שנה בריבית של 2%). לאחר ארבעה חודשים האב פותח את העסק מחדש, כשהרווחים עומדים על 1,000 ש"ח בחודש בעקבות ההגבלות השונות וההוצאות המרובות.

התכנית הכלכלית של המשפחה לעצמאיים אפשרה למשפחה מענק בחודש הראשון בסך 4,000 ש"ח, בחודש השני בסך 5,420 ש"ח ובחודש השלישי בסך 1,471 ש"ח, לאחר מכן ניתן כל חודש מענק בסך 4,700 ש"ח (ממוצע המענקים שקיבלו עצמאיים בעקבות משבר הקורונה). אלו מענקים קטנים יותר מדמי אבטלה להם היה זכאי האב אם היה שכי, ולכן

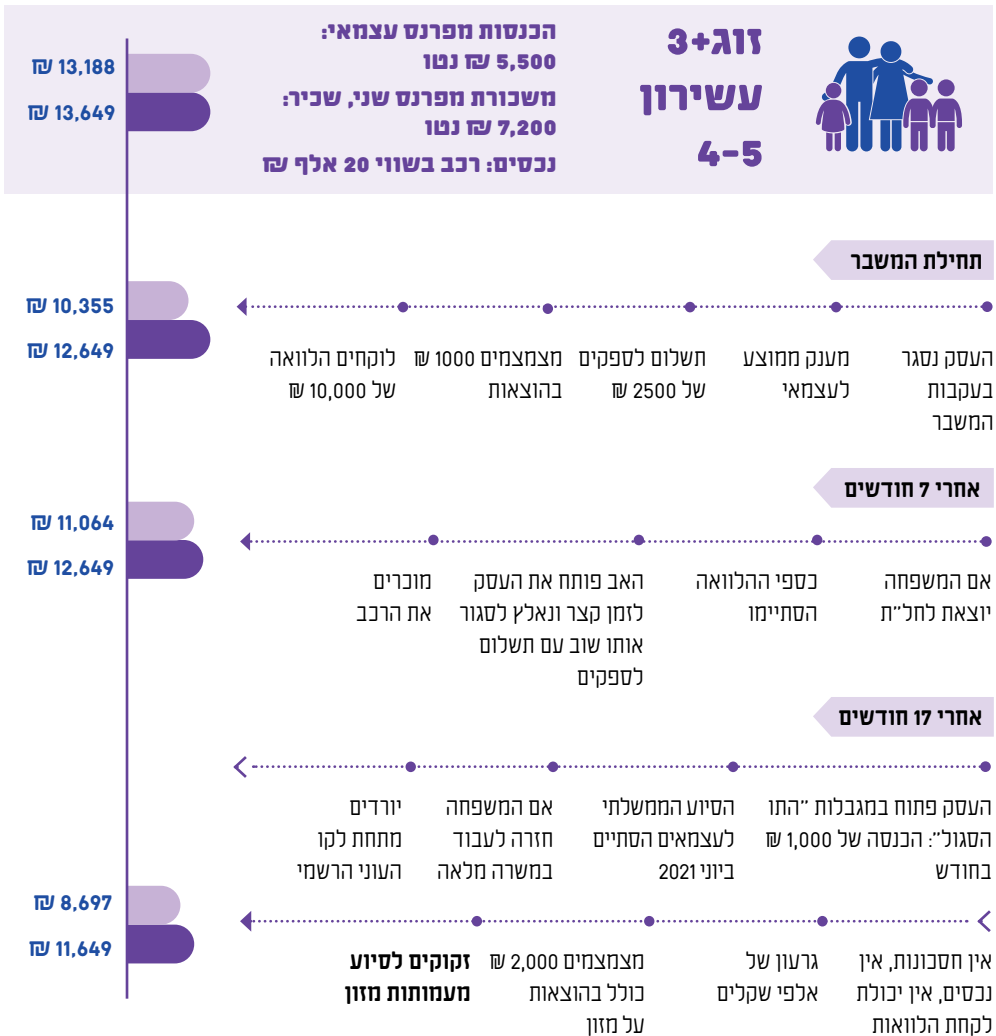

למשפחה בין העשירון הרביעי לחמישי לוקח 17 חודשים מאובדן מקור פרנסה ועד שהמשפחה נזקקת לסיוע מעמותות מזון

הוצאות

הכנסות

משפחת כהן

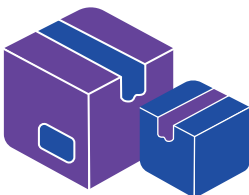
לאחר 9 חודשים מהתפרצות המשבר, המשפחה קיבלה את מענקי המדינה החד פעמיים אך כספי הפיצויים של האם הסתיימו והם נאלצים לקחת הלוואה של 6,000 ש"ח על מנת להגדיל את ההכנסה לשלושת החודשים הבאים (החזר לאורך שנה עם ריבית של 2%). בתום שנה, הכנסת המשפחה עומדת על 8,433 ש"ח, והם נאלצים לצמצם 500 ש"ח נוספים וסה"כ 1,500 ש"ח ביחס להוצאה הראשונית וכעת ההוצאות עומדות על 10,935 ש"ח. בין הצמצומים הכואבים שהמשפחה נאלצת לבצע הוא גם על מזון והיא מסתייעת בעמותות מזון מקומית.

מצב זה יחמיר בתום 17 חודשים מהתפרצות הקורונה כשהזכאות לדמי האבטלה של האם תסתיים, והמשפחה תתקיים מהבטחת הכנסה בסך 88 ש"ח וסה"כ הכנסות בסך 4,551 ש"ח. המשפחה תאלץ לצמצם 1,000 ש"ח נוספים בהוצאות ותמשיך לחיות בעוני דה פקטו.

משפחה בה שני ההורים עובדים במשרה מלאה בשכר מינימום, כל אחד מרוויח 4,624 ש"ח נטו בחודש (5,300 ש"ח ברוטו), למשפחה שני ילדים והם מקבלים קצבת ילדים בסך 344 ש"ח בחודש. המשפחה הינה בעשירון ההכנסה השלישי. הוצאות המשפחה עומדות על 12,435 ש"ח בחודש (ממוצע ההוצאות של עשירון שלישי על פי הלמ"ס). למשפחה גרעון של כ-3,000 ש"ח ואין למשפחה רכב.

בחודש מרץ, עם התפרצות משבר הקורונה והגבלות הסגר, האם מפוטרת מעבודתה וזכאית לדמי אבטלה בגובה 3,970 ש"ח בחודש, בנוסף ל-17,000 ש"ח פיצויי פיטורין לאחר שלוש שנות ותק במקום העבודה. למרות הפגיעה בפנסיה העתידית, מחליטה המשפחה למשוך 2,000 ש"ח בחודש מהפיצויים על מנת לשמור על רמת הכנסה דומה ומחליטה גם לצמצם 1,000 ש"ח בהוצאות המשפחה.

עצם הפיטורין של אחד מבני המשפחה, גורם לירידה בהכנסות המשפחה, כך שהכנסתה עומדת על 8,938 ש"ח מעבודה וקצבאות. מצב המספיק לדרדר את המשפחה מתחת לקו העוני הרשמי לארבע נפשות שעומד על 9,199 ש"ח. למשפחה אין כמעט יכולת לגייס כספים ממקורות אחרים והיא לא יכולה לתת מענה לצרכים הבסיסיים כאשר אחד ממקורות הפרנסה מפסיק.

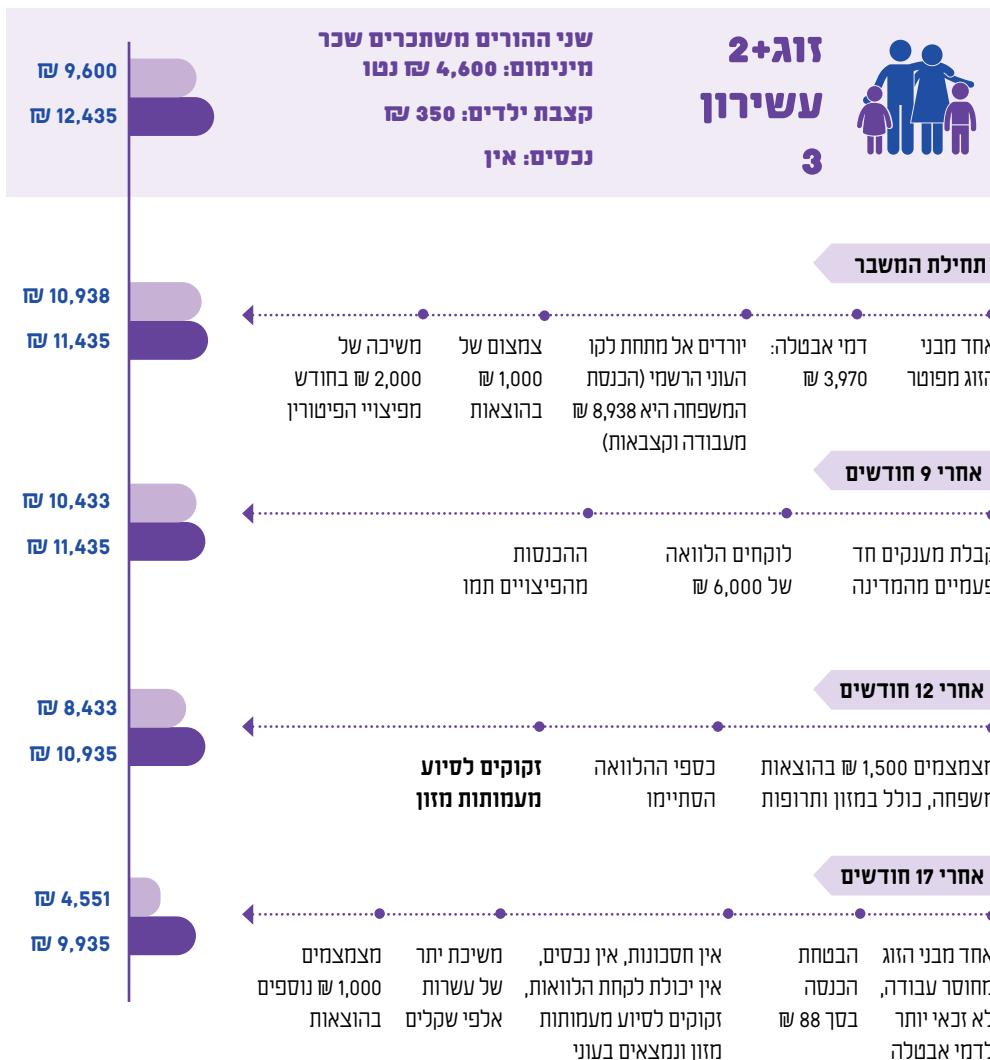

משפחה בעשירון השלישי בה אחד המפרנסים מפוטר, מתדרדרת מיד מתחת לקו העוני

הוצאות

הכנסות

משפחת דוד

לאחר 17 חודשים, האם לא זכאית יותר לדמי אבטלה. היא מגדילה את ההכנסה ממכירת הרכב ל-5,000 ש"ח ומתחילה לעבוד בחצי משרה עם הכנסה של 3,500 ש"ח (ברוטו 4,000 ש"ח). המשפחה מצמצמת 1,000 ש"ח מהוצאות המשפחה.

הכנסות המשפחה מעבודה וקצבאות עומדות על 6,844 ש"ח, המשפחה יורדת מתחת לקו העוני הרשמי לשלוש נפשות העומד על 7,618 ש"ח.

לאחר 20 חודשים, תמו ההכנסות ממכירת הרכב, והמשפחה עתה נאלצת לצמצם 1,500 ש"ח נוספים, שה"כ 2,500 ש"ח ביחס להוצאה הראשונית, כשבין הוויתורים הכואבים הוא גם על מזון. אין למשפחה חסכונות, נכסים או יכולת לקיחת הלוואה.

הוצאות המשפחה עומדות על 9,935 ש"ח, וההכנסות על 6,844 ש"ח. המשפחה נמצאת בעוני דה פקטו ונאלצת להסתייע בעמותת מזון.

האם חד הורית לשני ילדים, עובדת במשרה מלאה ומרוויחה 8,369 ש"ח נטו בחודש (11,024 ש"ח ברוטו - השכר הממוצע במשק, שגובהו ב-25% מהשכר הממוצע לאישה). היא מקבלת קצבת ילדים על סך 344 ש"ח בחודש ודמי מזונות בסך 3,000 ש"ח בחודש. המשפחה הינה בין עשירון ההכנסה השלישי לרביעי. ההוצאה של המשפחה עומדת על 12,435 ש"ח בחודש (ממוצע ההוצאות של עשירון שלישי על פי הלמ"ס), וברשותם רכב בשווי 20,000 ש"ח.

בחודש מרץ, עם התפרצות משבר הקורונה והגבלות הסגר, האם מפוטרת מעבודתה וזכאית לדמי אבטלה בגובה 6,277 ש"ח בחודש, ולפיצויי פיטורין בסך 35,000 ש"ח לאחר שלוש שנים במקום העבודה. למרות שהדבר יפגע בפנסיה העתידית, האם מחליטה למשוך כ-2,500 ש"ח בחודש על מנת לעמוד בהוצאות השונות.

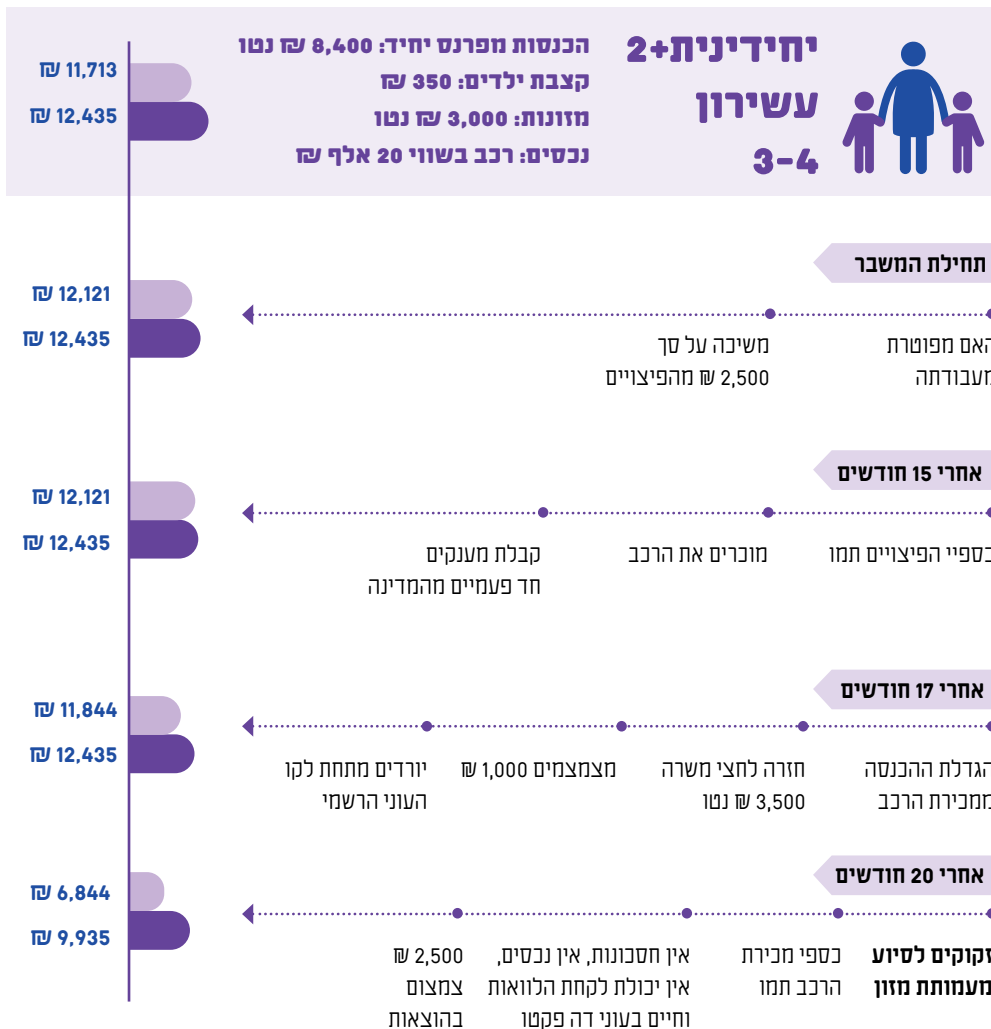
לאחר 15 חודשים מהתפרצות המשבר, כספי הפיצויים מסתיימים והמשפחה לא זכאית לקחת הלוואה ונאלצת למכור את הרכב המשפחתי על מנת לייצר הכנסה נוספת לחודשים הבאים, בנוסף למענקים החד פעמיים מהמדינה.

**משפחה חד הורית בין העשירון השלישי לרביעי
שהמפרנס העיקרי פוטר מעבודתו, זקוקה לסיוע
מעמותת מזון לאחר 20 חודשים וחיה בעוני**

הוצאות

הכנסות

סגרו את המסעדות, אז הייתה לי סחורה וחלק ממנה כבר נרקבה ונזרקה וחלק ממנה אנחנו לקחנו כדי לחיות כי גם לנו לא היה כסף לאכול. אני לא ידעתי שהמדינה לא דואגת לעצמאים, עצמאי הוא הכי שורד והכי קשה לו. המצב הסוציו-אקונומי שלנו נהיה קשה יותר ויותר. אני הכי אוהבת לקנות מתנות לנכדים. בארון שלי יש מגירה של ממתקים של הנכדים שלי, ועכשיו המגירה ריקה. הם קטנים ואולי לא מרגישים בהבדל אבל אני מרגישה שאין לי את האפשרות לתת להם את מה שיכולתי בעבר. השנה בחגים הסברתי לילדים על המצב הכלכלי, שאם הם רוצים שאנחנו נעשה את החג אצלי בבית, הם יצטרכו להשתתף איתי בהוצאות של הקניות.

זה הכי קשה, בחיים לא ביקשתי את זה אף פעם

ב', בת 62, חד הורית

דו"ח ביטחון תזונתי

דו"ח ביטחון תזונתי

בישראל חיות 656,000 משפחות (22.6%) באי ביטחון תזונתי, מתוכן 286,000 באי ביטחון תזונתי חמור (9.9%). 799,000 ילדים (32%) חיים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 395,000 באי ביטחון תזונתי חמור (ארגון לתת, 2020)	656,000
כ-1.2 מיליון איש (21%) צמצמו את כמות האוכל את הארוחות שהם אוכלים (הלמ"ס, יולי 2020)	21%
כמעט מחצית (45.7%) מנתמכי הסיוע תיארו את המחסור במזון כאתגר המשמעותי ביותר שנאלצו להתמודד איתו בעקבות משבר הקורונה	45.7%
80.9% מהנתמכים העידו כי האוכל שקנו לא הספיק, ולא היה להם די כסף כדי לקנות יותר, בהשוואה ל-15.3% מהאוכלוסייה הכללית שדיווחה על כך	80.9%
35.9% מנתמכי הסיוע העידו שילדיהם דילגו או צימצמו בגודל הארוחות כי לא היה ברשותם מספיק כסף לרכוש מזון	35.9%
חלק מהנתמכים העידו כי עקב המצוקה הכלכלית נקלעו לסיטואציות משפילות כמו גניבת מזון (3.8%), חיטוט בפחים (4.8%) או צום במשך יום שלם (10.1%)	3.8%

בשל הימצאות הילדים בבית וללא מסגרות ההזנה בבתי הספר. השנה הצטרפו אוכלוסיות חדשות שמתמודדות לראשונה עם התופעה. בחודש יולי, כארבעה חודשים מהתפרצות מגפת הקורונה, כ-1.2 מיליון איש (21%) דיווחו כי צמצמו במהלך השבוע שלפני הסקר את כמות האוכל או הארוחות שהם אוכלים. עלייה משמעותית מחודש מאי, בו הנתון עמד על 14% (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020).

נוסף לנתמכי הסיוע שהוחרף מצבם, לעמותות המזון בישראל הצטרפו במספרים חסרי תקדים ובפרק זמן קצר משפחות שאיבדו את מרבית הכנסתן וזקוקות לראשונה לסיוע, וכן קשישים ללא תמיכה משפחתית אשר נמנעה מהם הנגישות למזון בעקבות הבידוד החברתי שנכפה עליהם.

המשבר הדגיש כי תופעת אי הביטחון התזונתי אינה מאפיינת רק משפחות החיות בעוני חמור וברוך, זאת בין היתר בגלל שההוצאה על מזון נתפסת כגמישה, בניגוד להוצאות קשיחות אחרות כגון שכר דירה או מיסים. ולכן, פעמים רבות משפחות נאלצות לוותר על צריכת מזון בסיסי על מנת לממן הוצאות חיוניות אחרות. בנוסף, משפחות שנקלעו לקשיים כלכליים בעקבות המשבר, ייתכן ואוחזות באמונה שהמשבר יחלוף והן תוכלנה לחזור לרמת החיים לה הוגלו. בינתיים הן לא מבצעות שינויים מרחיקי לכת, אלא מצמצמות בהוצאות הגמישות לכאורה, ומזון היא אחת המרכזיות מהן.

עם התרחבות המגפה, הבינה הממשלה שיש צורך לסייע במזון לאוכלוסיות שונות בחברה הישראלית. מרבית הסיוע הממשלתי תמך תחילה באוכלוסיית הקשישים שנאלצו להסתגר בבית ללא יכולת לרכוש מזון. בעקבות פניות חוזרות ונשנות של ארגוני המזון על כך שמדובר בשעת חירום והממשלה נדרשת לסייע יותר מתמיד למשפחות אלו - נוספו תקציבים נוספים. עם זאת, הסיוע הניתן עדיין לא עומד בדרישה הגוברת מדי יום למזון, ולמשבר החמור אליו נקלעה המדינה.

תופעת אי הביטחון התזונתי מכרסמת בחוסנה של החברה הישראלית כבר שנים רבות. כעת ממדיה נגלים לציבור ביתר שאת ועתידים להביא להשלכות קשות לטווח הארוך.

אי ביטחון תזונתי הינו הסממן החמור ביותר של העוני, המתבטא בהיעדר יכולת כלכלית ונגישות סדירה לתזונה בסיסית הנדרשת לקיום מאוזן ותקין. ביטחון תזונתי מוגדר כמצב בו לכל בני האדם, יש כל העת, נגישות סדירה, פיזית וכלכלית, לכמות מספקת של מזון בריא ומזין, המתאים להעדפותיהם וצרכיהם התזונתיים, ומאפשר קיום חיים פעילים ובריאים (ארגון המזון והחקלאות של האו"ם).

בעיית אי הביטחון התזונתי בישראל נותרת במשך שנים רחבה וחמורה, ומבטאת את המצוקה הקשה של משפחות החיות בעומק העוני, המתמודדות עם מחסור מתמיד במזון שמהווה צורך קיומי בסיסי וזכות יסוד. בישראל חיות 656,000 משפחות (22.6%) באי ביטחון תזונתי, מתוכן 286,000 באי ביטחון תזונתי חמור (9.9%), 799,000 ילדים (32%) חיים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 395,000 (15.8%) באי ביטחון תזונתי חמור (ארגון לתת, 2020). בהשוואה לסקר ביטחון תזונתי של המוסד לביטוח לאומי (2018), בהתייחס לנתונים משנת 2016), נוספו למעלה מ-143,000 משפחות החיות באי ביטחון תזונתי, מתוכן כ-34,000 החיות באי ביטחון תזונתי חמור. בקרב הילדים נוספו 43,000 ילדים באי ביטחון תזונתי חמור.

קיימת קורלציה חזקה מאוד בין עוני לבין אי ביטחון תזונתי וישנה הלימה בין קבוצות האוכלוסייה המאופיינות בשיעורי עוני גבוהים, לבין אלה החיות באי ביטחון תזונתי. פגיעה בביטחון התזונתי משמע פגיעה בכל שאר תחומי החיים - תינוק לא יוכל לגדול ולהתפתח ללא מזון ראוי ומוותאם, ילד לא יוכל ללמוד ולהשתלב בבית הספר ללא כריך או ללא ארוחת בוקר מזינה ומספקת, ואדם לא יוכל לתפקד כראוי ולהשתלב בחברה. ישנם גם מחקרים רבים המצביעים על הקורלציה בין אי ביטחון תזונתי לבין שורה של מחלות שונות, כגון: סכרת, מחלות לב, שבץ, השמנת יתר, דיכאון, לחץ דם גבוה, כליות, אסתמה, דלקות פרקים, ריאות ועוד. בנוסף לתחלואה הגבוהה, האוכלוסייה הנמצאת באי ביטחון תזונתי הינה קבוצת סיכון לפגיעה מסיבוכי מגפת הקורונה.

התפרצות מגפת הקורונה הרחיבה והחריפה את אי הביטחון התזונתי בישראל, כשהאוכלוסיות החיות בעוני נאלצות להתמודד עם מחסור מתמשך במזון לצד עלייה בצריכת מזון

אי ביטחון תזונתי בישראל 2020

תופעת אי הביטחון התזונתי בישראל היתה נרחבת עוד טרום התפרצות הקורונה. תוצאות הבדיקה שערכנו, כשאנחנו חצי שנה בתוך המשבר, מעידות על מציאות מדאיגה, קשה ועגומה. למעלה מ-2 מיליון נפשות חיו בישראל באי ביטחון תזונתי במהלך 2020, מתוכן 931,000 (12%) באי ביטחון תזונתי חמור. כמו כן, 799,000 ילדים (32%) נמצאים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 395,000 (15.8%) החיים באי ביטחון תזונתי חמור.

656,000 (22.6%) משפחות חיות באי ביטחון תזונתי, כמעט מעל חמישית מהמשפחות בישראל. מתוכן 286,000 (9.9%) חיות באי ביטחון תזונתי חמור. בהשוואה לסקר ביטחון תזונתי של המוסד לביטוח לאומי (האחרון פורסם ב-2018, בהתייחס ל-2016), נוספו למעלה מ-143,000 משפחות החיות באי ביטחון תזונתי, מתוכן כ-34,000 החיות באי ביטחון תזונתי חמור.

ממדי התופעה מדאיגים ומחריפים בשעה שמגפת הקורונה מתפשטת והמיתון הכלכלי מעמיק, כששיא המשבר עוד לפנינו ונראה כי משפחות נוספות עתידות לסבול מאי ביטחון תזונתי. קיומו של משבר מתמשך מעמיס על משפחות שייתכן ומצליחות כעת להתמודד עם קשיים כלכליים באמצעות לקיחת הלוואות וכרסום בחסכונות. הימשכות מצב זה לאורך זמן, עלולה להוביל לצמצום משמעותי בהוצאות וליתורים כואבים שמשמעם חוסר יכולת לתת מענה לצרכים החיוניים הדרושים לקיום בכבוד. משפחות רבות יאלצו לוותר על כמות ואיכות המזון הנצרך בביתן, ויזדקקו לפנות לסיוע במזון. הסיוע העיקרי במדינת ישראל בתחום זה הוא באמצעות עמותות וארגוני המגזר השלישי הנשענות בעיקר על תרומות וכספים פילנתרופיים.

מגפת הקורונה גרמה למשבר בריאותי וכלכלי בחברה הישראלית, ולפגיעה מוגברת במשפחות החיות באי ביטחון תזונתי. ההסתגרות הרציפה בבתים השפיעה על התגברות הצורך במזון של משקי הבית שחלקם חוו פגיעה תעסוקתית ומתקשים לכסות את הוצאותיהם. מצב זה הביא להידרדרות ולמצוקה כלכלית של משפחות רבות אשר נאלצו לוותר או לצמצם במזון, חלקן לראשונה בחייהן וחלקן בתדירות גבוהה יותר מתמיד.

התפרצות מגפת הקורונה גרמה לעלייה גדולה בפניות לסיוע מעמותות המזון, וזעקת אלו החיים באי ביטחון תזונתי החלה להישמע באמצעי התקשורת ובמדיה החברתית. לצד חוסר טיפול ממשלתי מקיף, וחשש שהתופעה עתידה להתרחב ולהישאר בממדים גדולים גם בחלוף המגפה, ביקשנו בארגון לתת לבדוק את מצב אי הביטחון התזונתי בישראל בצל הקורונה בהשוואה למדידה האחרונה שנערכה על ידי המוסד לביטוח לאומי.

מדידת הביטחון התזונתי מבוססת על מדר ה-USDA (US Department of Agriculture) המקובל במדינות מפותחות, ונמדד גם על ידי המוסד לביטוח לאומי בישראל. הכלי הוא שאלון בן 18 שאלות המחלק את העונים עליו ל-3 קטגוריות מרכזיות:

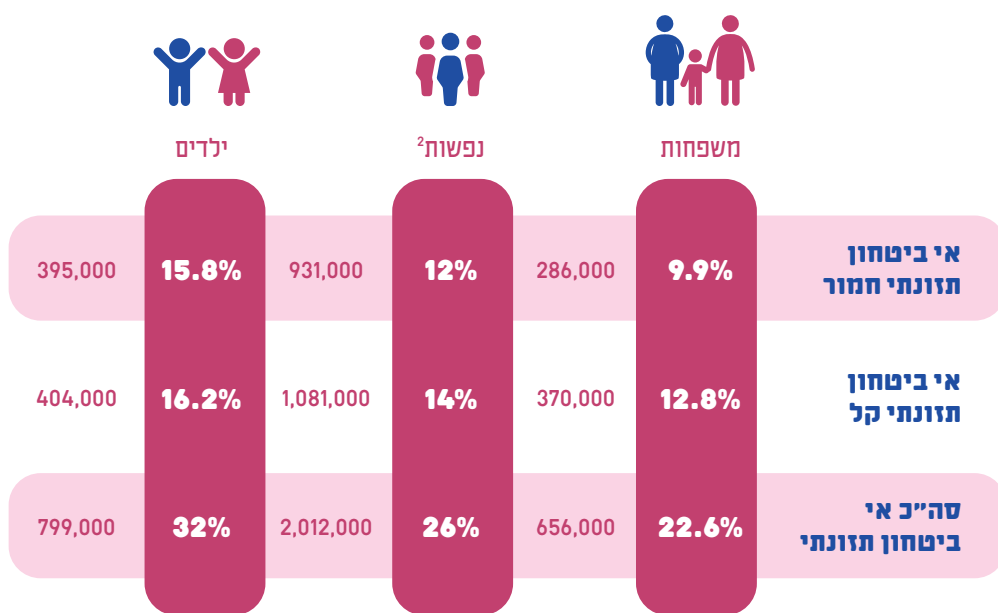
- 1. ביטחון תזונתי - משקי בית המאופיינים בנגישות למגוון ולכמות מזון באופן סדיר.**
- 2. אי ביטחון תזונתי קל - משקי בית המאופיינים במחסור מסוים באספקת המזון, תחושת חרדה, והתאמת תקציב המזון ומגוון המזון שאוכלים.**
- 3. אי ביטחון תזונתי חמור - משקי בית המאופיינים בתחושת רעב וויתור קבוע על כמות המזון הנצרך בבית.**

656,000 משפחות חיות באי ביטחון תזונתי בישראל בשנת 2020, כמעט כל משפחה חמישית

אי ביטחון תזונתי בישראל בזמן משבר הקורונה 2020

מתוך מחקר באוכלוסייה הכללית¹ | הנתונים נאספו במהלך חודש ספטמבר

1. מספר משפחות, נפשות וילדים חושב על פי גודל האוכלוסייה אותו פירסם המוסד לביטוח לאומי בסקר הביטחון התזונתי האחרון (2018).
 2. יחידת המדידה של הסקר הינה משפחות. על מנת לאמוד את הנפשות והילדים, נלקח היחס בין שיעור המשפחות לנפשות בוגרות וילדים שהתגלה על פי המחקר של המוסד לביטוח לאומי האחרון משנת 2018.

אי ביטחון תזונתי בקרב נתמכי הסיוע

כמעט מחצית (45.7%) מנתמכי הסיוע תיארו את המחסור במזון כאתגר המשמעותי ביותר שנאלצו להתמודד איתו בעקבות משבר הקורונה. 77% מתארים שהצורך במזון התגבר במידה רבה או רבה מאוד, בעקבות השהייה הממושכת בבית בזמן המשבר.

נתמכי הסיוע מעידים על מציאות יומיומית של מצוקה ומחסור קבוע במזון החיוני למחיה מינימלית בכבוד. המשפחות הנתמכות חיות בחשש מתמיד שהמזון יגמר, ושהן לא תוכלנה לקנות מזון נוסף ולספק ארוחות מאוזנות וקבועות לילדיהן. משבר הקורונה החריף את מצוקתן, ואליהן הצטרפו גם משפחות חדשות אשר נאלצות לראשונה לפנות לקבלת סיוע במזון.

מה האתגר המשמעותי ביותר שאת/ה ובני משפחתך נאלצתם להתמודד איתו בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע | הסכום גבוה מ-100% כיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

33.1%

ירידה משמעותית
בהכנסות המשפחה

35.5%

לחץ נפשי

45.7%

מחסור במזון

3.3%

אחר

12.7%

הימצאות בבית במשך תקופה
ממושכת ביחד עם כל בני המשפחה

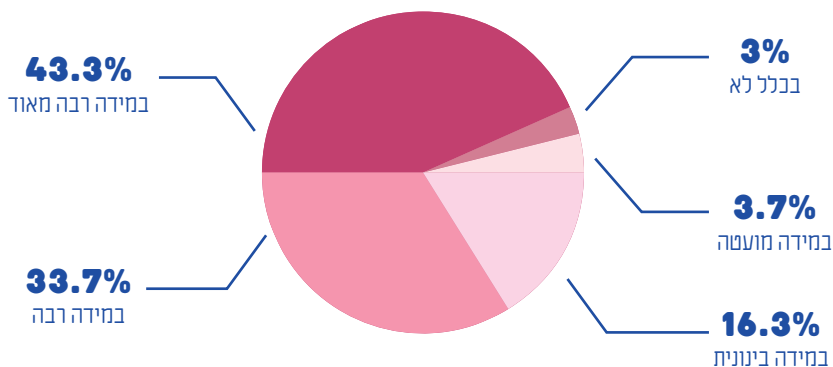

20.2%

חשש לבריאות
המשפחה

באיזו מידה התגבר הצורך במזון בעקבות השהייה הממושכת בבית בזמן משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

כמו כן, כמחצית מנתמכי הסיוע (50.1%) העידו על צמצום בגודל הארוחות ודילוג על ארוחות. 26.5% מהנתמכים ירדו במשקל בשל חוסר היכולת לרכוש את המזון לו היו זקוקים. חלק מנתמכי הסיוע העידו כי בעקבות המצוקה הכלכלית והמחסור במזון בבית, הם נקלעו לסיטואציות משפילות כמו לגנוב מזון (3.8%), לחפש אוכל בפחים (4.8%) ולצום יום שלם (10.1%). 80.4% מנתמכי הסיוע ציינו שמצוקה כלכלית היא הגורם שהכי מנע מהם או מבני משפחתם להשיג מזון בתקופת המשבר, לצד עליית המחירים (70.7%), קושי בהזמנת מזון באינטרנט (61%) והגבלות בתחבורה הציבורית (59.8%).

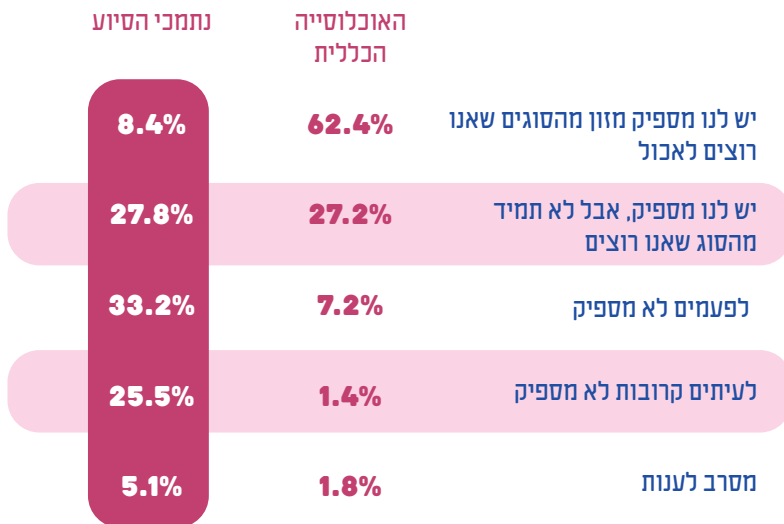
מאז פרוץ משבר הקורונה, מעל מחצית (58.7%) מהנתמכים מתארים את האוכל שנצרך בביתם כלא מספיק לפעמים או לעיתים קרובות, עלייה בשיעור של 9.1% בהשוואה לשנה שעברה (53.8%). 80.9% מהנתמכים העידו כי האוכל שקנו לא הספיק, ולא היה להם די כסף כדי לקנות יותר מזון, לרוב או לפעמים, עלייה בשיעור של 8% בהשוואה לשנה שעברה (74.9%) ובפער ניכר מהאוכלוסייה הכללית (15.3%). לצד זה, 82.3% מהנתמכים העידו כי לא היה להם מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות לרוב או לפעמים, בהשוואה ל-19.5% בלבד מהאוכלוסייה הכללית.

82.3% מהנתמכים העידו כי לא היה להם מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות לרוב או לפעמים, בהשוואה ל-**19.5%** בלבד מהאוכלוסייה הכללית

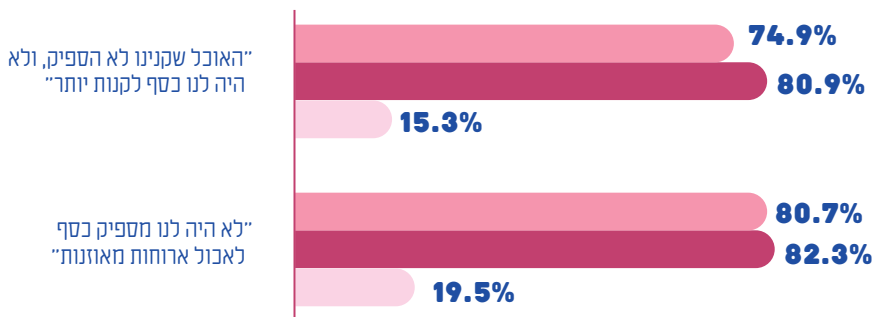
איזה משפט מהמשפטים הבאים מתאר באופן הכי טוב את האוכל שנצרך בביתך בחצי השנה האחרונה, מאז פרוץ משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומחקר באוכלוסייה הכללית | האוכלוסייה הכללית נשאלה על השנה האחרונה

יכולת לקנות מזון

מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומחקר באוכלוסייה הכללית מוצג שיעור העונים לרוב נכון או לפעמים נכון בכל אחת מהשאלות

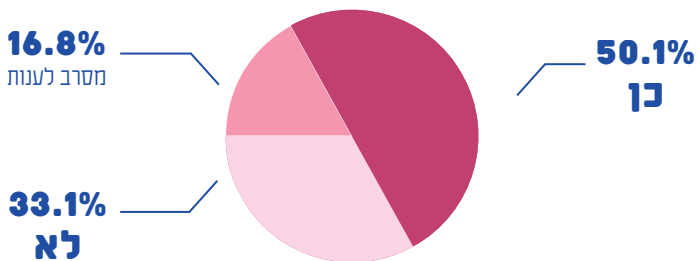
האוכלוסייה הכללית 2020

נתמכי הסיוע 2020

נתמכי הסיוע 2019

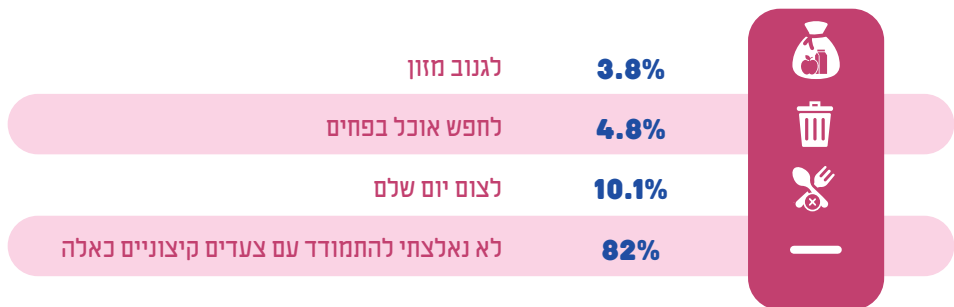
בחצי שנה האחרונה, מאז פרוץ משבר הקורונה, האם את/ה ו/או מבוגרים אחרים בבית שלך צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

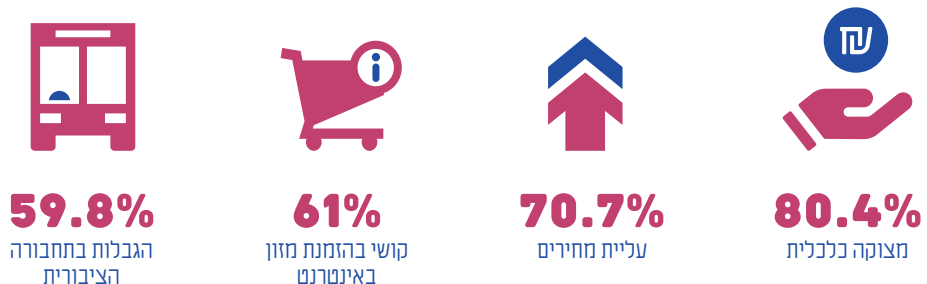
האם נאלצת לנקוט באחד הצעדים הקיצוניים הבאים בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע | הסכום גבוה מ-100% כיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

באיזו מידה הגורמים הבאים מנעו ממך או מבני משפחתך להשיג מזון בתקופת משבר נגיף הקורונה?

מוצג שיעור העונים במידה רבה או רבה מאוד בנוגע לכל אחד מגורמים מתוך מחקר נתמכי הסיוע

ילדים באי ביטחון תזונתי

25.7% מנתמכי הסיוע דיווחו כי ילדיהם הלכו לבית הספר ללא כריך באופן קבוע או לעיתים קרובות. מצב זה פוגע ביכולתם של הילדים להתרכז, להיות פנויים ללמידה, ואף פוגע ביכולת שלהם ליצור קשרים חברתיים בבית הספר. נתון זה ירד במעט בהשוואה לשנה שעברה (27.9%), ככל הנראה בשל צמצום ההגעה לבית הספר בתקופת משבר מגפת הקורונה. אחת הסיבות להחמרת מצבן של משפחות באי ביטחון תזונתי בשנה זו, היא הפסקת הפעלתו של מפעל ההזנה בזמן סגירת מערכת החינוך והסגרים הכלליים.

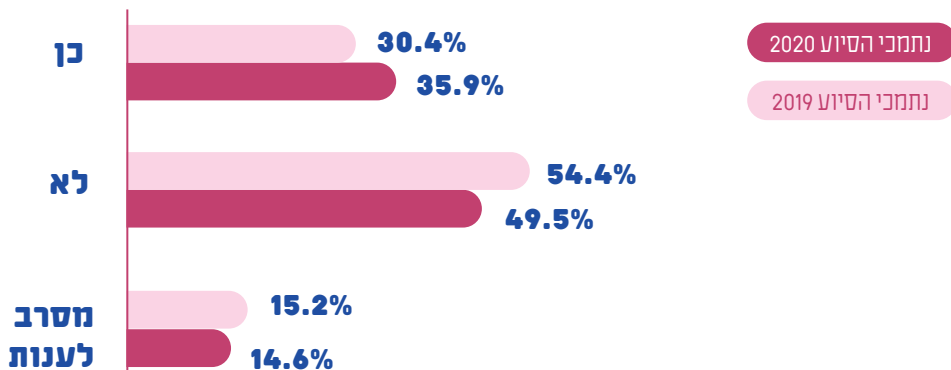
השפעה חמורה נוספת של אי ביטחון תזונתי על הילדים בבית מחבטת בקושי לרכוש תחליפי חלב אם (תמ"ל), בשל המחירים הגבוהים, בעוד שאלה חיוניים להתפתחותם התקינה של תינוקות. כמחצית (45.1%) מההורים נתמכי הסיוע נאלצו ליותר על תחליפי חלב אם עבור ילדיהם או לתת להם פחות מהכמות המומלצת (למהול במים או לדלג על ארוחות).

ילדים הינם הקבוצה הנפגעת באופן החמור ביותר ממחסור במזון, לאור ההשלכות החמורות של אי ביטחון תזונתי על התפתחותם. כמעט כל ילד שלישי בישראל (32%), המהווים 799,600 ילדים, חיים באי ביטחון תזונתי מתוכם 395,400 (15.8%) באי ביטחון תזונתי חמור (ארגון לתת, 2020). אי ביטחון תזונתי חמור בקרב ילדים מתבטא בכך שאינם צורכים את אבות המזון החיוניים להתפתחותם התקינה, מלווה בתחושת רעב, דילוג על ארוחות ותזונה בלתי מאוזנת. לאלה השלכות חמורות לא רק על מצבם הפיזי של הילדים, אלא גם על מצבם הנפשי והחברתי.

35.9% מנתמכי הסיוע העידו כי מאז התפרצות מגפת הקורונה, הילדים בביתם צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות בעקבות המצוקה הכלכלית, עלייה בשיעור של 18.1% בהשוואה לשנה שעברה (30.4%). עבור 68.4% מנתמכי הסיוע, המרכיב העיקרי בתזונת ילדיהם הוא פחמימות (41%), לחם וממרח (27.4%).

בחצי שנה האחרונה, מאז פרוץ משבר הקורונה, האם הילדים בביתך צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

סמון/י מוצר אחד שהוא העיקרי בתזונת ילדיך

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

17.1%

בשר ועוף

27.4%

לחם וממרח

41%

פחמימות
(פסטה/אורז/פתייתים)

0.6%

אחר

6.6%

ירקות

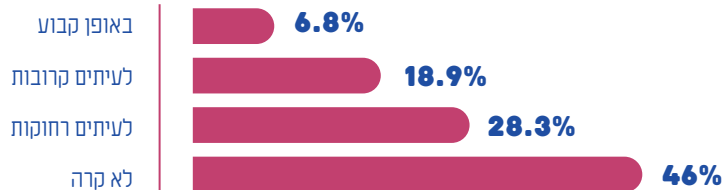

7.3%

מוצרי חלב

במידה וילדיך אינם מקבלים ארוחה במסגרת בית הספר, האם קרה בשנה האחרונה שילדיך הלכו לביה"ס ללא כריך או מזון אחר למהלך היום?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

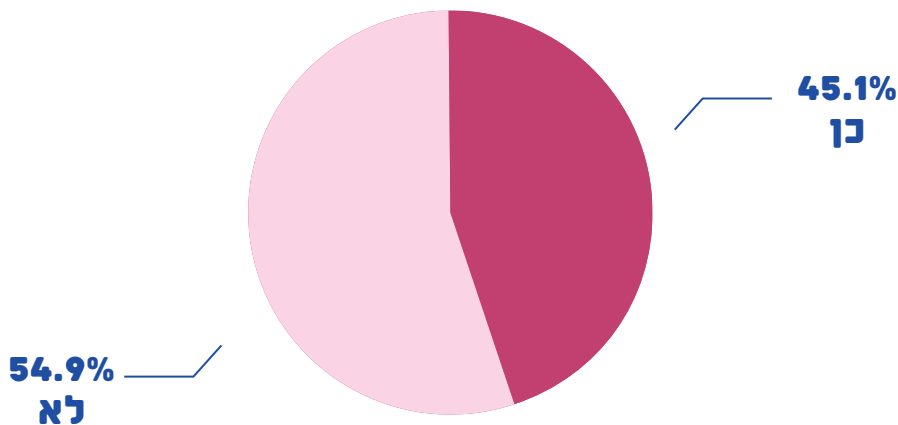

35.9% מנתמכי הסיוע העידו כי מאז התפרצות מגפת הקורונה, הילדים בביתם צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות בעקבות המצוקה הכלכלית, עלייה בשיעור של 18.1% בהשוואה לשנה שעברה (30.4%)

האם בעקבות מצבך הכלכלי נאלצת לוותר על תחליפי חלב עבור ילדיך או לתת פחות מהכמות המומלצת (למהול במים/לדלג על ארוחות)?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

סבתא שלי גידלה אותי ואצלנו היה תמיד את הדבר הבסיסי: היו שלושה מלפפונים, שלוש עגבניות, מחלקים את זה לחצי ועושים סלט קטן כל יום. מאוד התביישתי לספר את זה. הייתי נכנסת לבתים של חברים, רואה את המקרר שלהם ולא הייתי מאמינה שדבר כזה הגיוני. איך יש להם כל כך הרבה אוכל?

א, נתניה

הסתייעות בעמותות מזון

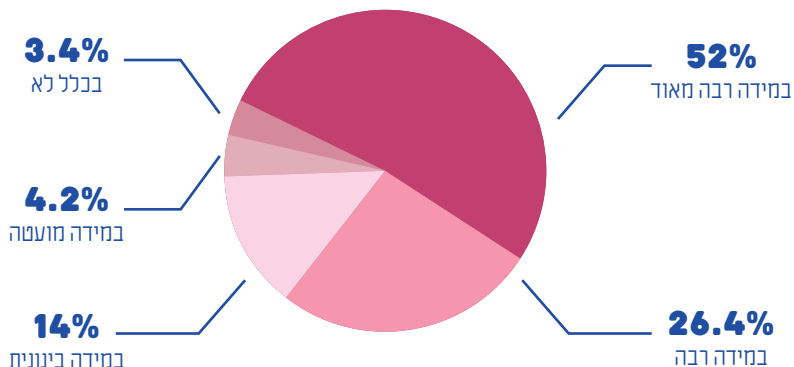

וטיפולים רפואיים. כך סל המזון שנתמכי הסיוע מקבלים מעמותות המזון מסייע להם בדרכים נוספות מעבר לסיוע בתחום הביטחון התזונתי, כיוון שהוא מאפשר למשפחות להפנות משאבים לצרכים בסיסיים אחרים, ובכך יכול לסייע לצמצום עומק העוני של המשפחות. בנוסף, 78.4% מנתמכי הסיוע מרגישים תלות במידה רבה או רבה מאוד בסיוע של גופים כמו המוסד לביטוח לאומי, עמותות הסיוע, רווחה, משפחה, חברים וכו'.

אחת הדרכים להתמודד עם אי ביטחון תזונתי היא פנייה לעמותות המספקות סלי מזון ולבתי תמחוי המספקים אוכל חם. סל המזון שהמשפחות מקבלות מהעמותות, מסייע להן בדרכים שונות ומפנה להן משאבים לצרכים חיוניים נוספים. 63.6% מהמשפחות העידו כי הסל מאפשר להן לרכוש מזון נוסף הדרוש להן ולמשפחתם. 35.8% מהמשפחות העידו כי סל המזון מפנה להן תקציב להוצאות קשיחות כגון תשלום שכר דירה, חשבונות או החזר חובות, וכשליש (34.4%) דיווחו כי סל המזון מפנה להן תקציב לתשלום עבור תרופות

באיזו מידה את/ה מרגיש/ה תלות בסיוע של גופים או אנשים אחרים (לדוגמא ביטוח לאומי, עמותות סיוע, רווחה, משפחה/חברים וכו')?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

63.6% ממשפחות נתמכות הסיוע העידו כי סל המזון שהן מקבלות מהעמותה מאפשר להן לרכוש מזון נוסף

האם סל המזון שאת/ה מקבל/ת מהעמותה מסייע לך בדרכים נוספות?

הסכום גבוה מ-100% כיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת מתוך מחקרי נתמכי הסיוע

13.8%

סל המזון אינו מסייע לי בדרכים נוספות

34.4%

סל המזון מפנה לי תקציב לתשלום עבור תרופות וטיפולים רפואיים

35.8%

סל המזון מפנה לי תקציב לתשלום שכר דירה, חשבונות או החזר חובות

63.6%

סל המזון מאפשר לי לרכוש מזון נוסף הדרוש לי ולמשפחתי

אתה צריך להיאבק ביום על ההישרדות שלך, על האוכל שלך. זה מתחיל לאכול לך שרירים בגוף ובמוח, ואתה לא יכול לחשוב, אתה הופך להיות חיה, כי אתה כל הזמן במצב של הישרדות
י, סטודנט לעבודה סוציאלית

מספר המשפחות החיות באי ביטחון תזונתי חמור גדל ב-34,000

ניתן לסייע למקסימום משפחות. מיזם זה משלב בתוכו יתרונות רבים הן בצד הביטחון התזונתי והיעילות הכלכלית והן ביתרונות החברתיים והסביבתיים.

בהתאם לנתונים העדכניים המובאים בדו"ח, בישראל חיות 286,000 משפחות באי ביטחון תזונתי חמור. היקף התקציב הדרוש לצמצום הבעיה עומד על 1.7 מיליארד ש"ח ואילו למתן מענה מלא דרושים כ-2.7 מיליארד ש"ח בשנה. זאת, בשעה שבבסיס תקציב המדינה אין ולו שקל אחד לטיפול בנושא, על אף התחייבויות שלטוניות רבות שניתנו בנושא במהלך השנים. בעקבות המשבר הכלכלי שמלווה את התפרצות נגיף הקורונה, מספרן של המשפחות הסובלות מאי ביטחון תזונתי גדל ועומק אי הביטחון התזונתי הוחרף באופן משמעותי. לאור היקף הבעיה וחומרתה, על המדינה להקים מיזם לאומי לביטחון תזונתי המבוסס על הצלת מזון ורכש מזון, להגדיל את הזיכוי במס לזכאיות חברות מזון תורמות ולקחת אחריות מלאה על הבטחת מזון בסיסי לאזרחי ישראל הנוקעים ביותר.

ארגון לתת ימישך לפעול ולהיאבק, במטרה ליישם פתרון יעיל ואפקטיבי לבעיה - וקורא למדינה לקחת אחריות מלאה על הטיפול בנושא וכצעד ראשוני להקצות 225 מיליון ש"ח בבסיס תקציב המדינה, במטרה לסייע לכ-20% מהמשפחות החיות באי ביטחון תזונתי חמור.

ארגון לתת משמש בנק מזון ארצי ומהווה ארגון גג ל-180 עמותות מזון מקומיות הפועלות ב-105 יישובים בכלל המגזרים בחברה הישראלית. כחלק מהפעילות, מחולק מזון לכ-70,000 משפחות באמצעות רשת העמותות השותפות, וזאת משלושה מקורות שונים: הצלת מזון מתעשיית המזון (חברות יצרניות ורשתות קמעונאיות), רכש מזון סיטונאי ואיסוף מזון מהציבור הרחב.

חלוקת המזון נעשית תוך שמירה על כבוד נתמכי הסיוע ודאגה לביטחונם התזונתי בהיבטים של תדירות ואופן חלוקת המזון, ובהיבטים של תזונה מאוזנת, איכותית ומגוונת, הכוללת בין היתר, חלבון טרי (עופות ומוצרי חלב), מוצרי בסיס יבשים ועוד.

תפיסת הפעלה של ארגון לתת מבוססת על מודל כלכלי יעיל, אשר מנמך באופן מקסימלי את ההשקעה: על כל שקל שמושקע בתשתיות, בתפעול ולוגיסטיקה, מחולק מזון בשווי 9 שקלים. מזון שמקורו בהצלת מזון, מהווה גם הזדמנות מצוינת לשימוש במשאבים קיימים (הגנה על הסביבה עקב הפחתה של הטמנה והשמדת מזון) ומאפשר לסייע ליותר משפחות.

אנו מאמינים כי מיזם לאומי המבוסס על הצלת מזון בשילוב רכש מזון הוא הערוץ היעיל ביותר באמצעותו

תעסוקה

צילום: זיו קורן

תעסוקה

55.5% מהמשפחות החיות בעוני בישראל הן משפחות עובדות (המוסד לביטוח לאומי, 2019)	55.5%
ב-73.5% מהמשפחות נתמכות הסיוע היה לפחות מפרנס אחד טרום משבר הקורונה	73.5%
שליש מהמועסקים בשכר נמוך, נפגעו תעסוקתית במהלך המשבר, יותר מכל קבוצות השכר האחרות (המוסד לביטוח לאומי, 2020)	33%
50.4% מהמשפחות נתמכות הסיוע שעובדות, נותרו ללא כל מפרנס במשק הבית בזמן משבר הקורונה	50.4%
85% מהמשפחות נתמכות הסיוע שעובדות, נפגעו תעסוקתית בזמן משבר הקורונה	85%
41.8% מנתמכי הסיוע חוששים לאבד את מקום עבודתם	41.8%
56.8% מהמשפחות נתמכות הסיוע מעידות כי הטיפול המוגבר בילדים במשבר הקורונה מנע מהן מלשפר את מצבן התעסוקתי	56.8 %

ככל ששכר העבודה נמוך, כך גדלה ההסתברות להיפגע במשבר הקורונה בפיטורין או בחל"ת (המוסד לביטוח לאומי, 2020)

שליש מהמועסקים בשכר נמוך נפגעו במהלך המשבר, יותר מכל קבוצות השכר האחרות. למעשה, ככל ששכר העבודה נמוך, כך גדלה ההסתברות להיפגע ממשבר הקורונה בפיטורין או בחל"ת (המוסד לביטוח לאומי, 2020).

המשבר הכלכלי הנוכחי יביא ככל הנראה למיתון עמוק ומצוקה וידרשו שנים רבות עד להתאוששות מלאה של המשק. כבר כעת ברור שהמשבר יגבה מחירים כלכליים ותעסוקתיים ויעמיק את אי-השוויון בשוק העבודה, כשהאוכלוסיות המוחלשות הן הפגיעות ביותר. כך למשל במהלך המשבר, נצפו שיעורי אבטלה גבוהים יותר בפרפריה בהשוואה למרכז שספג פגיעה מזערית יחסית. כמו כן, קיים גם חשש מפני עלייה בשיעורי העוני בקרב נשים ממעמד חברתי-כלכלי נמוך. טרום המשבר, דווקא חלה עלייה בשיעור השתתפותן בשוק העבודה, אך כעת נטל גידול הילדים שבבית מוטל על כתפיהן ומקשה עליהן משמעותית להתפרנס (צוות המשבר, 2020).

בישראל, לאורך השנים האחרונות, הפערים בין בעלי המיומנות הגבוהות לבעלי המיומנות הנמוכות, נכחו במידה ניכרת בהשוואה למדינות מפותחות אחרות (מרכז טאוב, 2020). עם התאוששות המשק, העובדים בשכר נמוך ובעלי המיומנות הנמוכות יהיו בעלי הסיכויים הנמוכים ביותר לחזור לשוק העבודה. זאת כתוצאה מפגיעה תעסוקתית בענפים הכוללים עבודות כפיים ותפקידים בלתי מקצועיים, ומאופיינים בדרך כלל בשיעור גבוה של עובדים בלתי מיומנים, רבים מהם מרקע חברתי-כלכלי נמוך וקבוצות מוחלשות.

לכן, החשש אולי הגדול מכל עבור אוכלוסיות החיות בעוני, הוא ששוק העבודה ישתנה באופן דרמטי, המשק יעבור התייעלות והאצה טכנולוגית, ויותר מעסיקים יבינו שהם צריכים פחות עובדים. בחלוף משבר הקורונה, הפגיעה התעסוקתית המתמשכת בקרב האוכלוסיות המוחלשות, עלולה להביא להחרפת שיעורי העוני בישראל ולהקטנת הסיכוי להיחלץ מעוני באמצעות השתלבות בשוק התעסוקה.

אחד הגורמים החשובים ביותר לפריין ולצמצום אי השוויון הוא שוק התעסוקה, המשמש מנוע חשוב לחילוף מעוני. ההכנסה מעבודה מהווה במוצטע 78.2% מן ההכנסות הכספיות של כלל משקי הבית בישראל (הלמ"ס, 2019). עם זאת, בשנים האחרונות, רווחת תופעת ה"עניים העובדים" - משפחות שבהן יש לפחות מפרנס אחד אך עדיין חיות בעוני. מעל מחצית (55.5%) מהמשפחות החיות בעוני בישראל הן משפחות עובדות (המוסד לביטוח לאומי, 2019).

טרום כניסתה של מדינת ישראל למשבר כלכלי, נראה כי שוק התעסוקה נהנה משיעורי אבטלה נמוכים ועלייה בצמיחה. אך קיימים פערים משמעותיים ואי שוויון כאשר שיעור המשתכרים עד שכר המינימום (5,300 ₪ לחודש), עמד על 22.6% מהשכירים בישראל, זאת בשעה שההכנסה הממוצעת לשכיר עמדה על 10,584 ₪.

פערים אלו הובלטו במיוחד עם המשבר העמוק בשוק התעסוקה בעקבות משבר הקורונה, כאשר פעולות לבלימת התפשטות המגפה הובילו לסגירת עסקים, מוסדות חינוך ולשינוי במצבם של מיליוני עובדים. כמו כן, חלה ירידה דרמטית בהכנסות של משקי הבית, ירידה חריגה בתוצר הלאומי, ושיעור האבטלה נסק לשיא של 27% עם למעלה ממיליון מובטלים, שפוטרו או הוצאו לחל"ת (המוסד לביטוח לאומי, 2020).

עם התפשטות המגפה והחרפת המשבר הכלכלי, נראה כי האוכלוסיות שנפגעו יותר מכולן הן משפחות עם שני מפרנסים, משפחות חד-הוריות, משפחות צעירות ועצמאים. השיעור הגבוה ביותר של דורשי העבודה החדשים סווג בקטגוריה "כלכלי וללא ניסיון". מרביתם הגיעו מענפים המשלמים שכר נמוך (ממוצע של כ-6350 ₪ לחודש), כמו ענפי שירותי המזון והמשקאות (כולל מסעדות ואולמות אירועים), אמנות ובידור, מועסקים במשקי בית והמלונאות (משרד האוצר, 2020).

תעסוקה בתקופת המשבר הכלכלי

משמעותי. בחודש יולי, כמעט 4 חודשים מהתפרצות הנגיף, העידו 61.5% מנתמכי הסיוע שעובדים, שאחד מהמפרנסים במשק הבית הפסיק לעבוד כי יצא לחל"ת או פוטר בעקבות משבר הקורונה. יתרה מכך, מחצית (50.4%) מתוך המשפחות הנתמכות שעובדות, נותרו ללא כל מפרנס במשק הבית עם משבר הקורונה, וכנראה שמצבם החמיר במיוחד. על מנת לשרוד, עליהן להישען על קצבאות או תמיכה כלכלית אחרת, לצמצם אף יותר את ההוצאות הבסיסיות ולבצע ויתורים כואבים על צרכים חיוניים.

בחודש יולי, שיעור הפגיעה התעסוקתית בקרב נתמכי הסיוע (פיטורין/חל"ת/ירידה בהיקף המשרה או מעבר לעבודה בשכר נמוך יותר) עמד על 85% מהמשפחות העובדות.

ב-73.5% מהמשפחות נתמכות הסיוע היה טרום משבר הקורונה לפחות מפרנס אחד, ב-28.8% מהמשפחות היו 2 מפרנסים או יותר. למרות השתפוחה הגדולה של האוכלוסייה שחיה בעוני בשוק התעסוקה, עבודה אינה מבטיחה עבורם היחלצות ממעגל העוני, ומשפחות אלו ממשיכות להסתייע באופן קבוע בארגוני המגזר השלישי בסיוע במזון ובאמצעים נוספים. תופעת ה"עניים העובדים" - משפחות שבהן לפחות מפרנס אחד אך עדיין חיות בעוני, היא תופעה רווחת בישראל אשר דורגה במקום הרביעי מבין מדינות ה-OECD (OECD, 2018).

התפרצות מגפת הקורונה וקיטומו של משבר כלכלי חריף, הביאו להשלכות קשות על כלל האוכלוסייה בישראל. מאות אלפי עובדים נכנסו למעגל האבטלה, ועלולים לייצר בישראל עוני בסדרי גודל שלא הכרנו. מצבה של האוכלוסייה העובדת שחיה בעוני, וגם כך אינה מצליחה לחיות בכבוד, נפגע באופן

מצב התעסוקה בקרב משפחות נתמכות הסיוע לפני משבר הקורונה

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

28.8%

משפחות עם 2 מפרנסים

73.5%

משפחות עם לפחות
מפרנס אחד

61.5% מהמשפחות הנתמכות שעובדות, העידו שאחד המפרנסים במשק הבית הפסיק לעבוד כי יצא לחלי"ת או פוטר בעקבות משבר הקורונה

עלייה משמעותית בהשוואה לשנים הקודמות (26.9% ב-2019, 19.9% ב-2018). נתון זה מעיד על תחושת חוסר הביטחון התעסוקתי של נתמכי הסיוע, והחשש לא לצלוח את המשבר ולהיאבק על מקומם בשוק התעסוקה.

שוק התעסוקה של נתמכי הסיוע מאופיין בדרך כלל בחוסר יציבות משמעותית, ומשבר הקורונה הגביר את החשש מאובדן פרנסתם, נוכח שיעור התעסוקה הנמוך במדינה. בקרב נתמכי הסיוע המועסקים, 41.8% מעידים כי ישנו סיכוי גבוה או גבוה מאוד שהם יאבדו את מקום עבודתם הנוכחי.

מצב התעסוקה בקרב משפחות נתמכות הסיוע בזמן משבר הקורונה

מתוך אלה שעובדים | הנתונים נכונים לחדש יולי | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

85%

משקי בית שנפגעו תעסוקתית

50.4%

משקי בית שנותרו ללא מפרנס

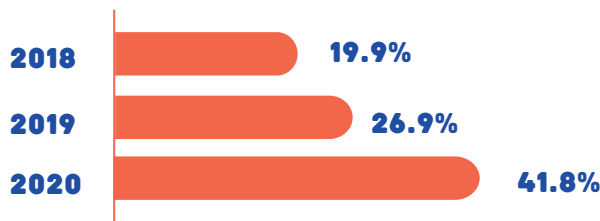

61.5%

אחד המפרנסים במשק הבית הפסיק לעבוד

מה הסיכוי שתאבד את מקום העבודה הנוכחי שלך?

מתוך אלה שעובדים | מוצג שיעור העונים סיכוי גבוה וגבוה מאוד | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

מחוץ למעגל העבודה

47.4% מנתמכי הסיוע שאינם עובדים, נמצאים במצב זה בעקבות מגבלות בריאותיות, כחמישית (22.8%) מעידים כי גורמים משפחתיים כמו הצורך לטפל בילדים, מהווה את הסיבה המרכזית שבגללה אינם עובדים.

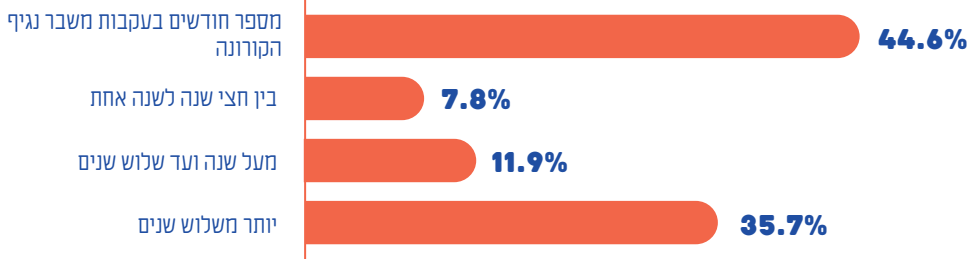
משבר הקורונה צפוי להרחיב את העוני ואי השוויון באמצעות פגיעה עמוקה יותר בשכבות החלשות (המוסד לביטוח לאומי, 2020). עוד טרום המשבר, שוק העבודה בישראל מאופיין בקיטוב, וכעת עם יציאתם של מקבלי השכר הנמוך משוק העבודה, עלה השכר הממוצע במשק ומציג תמונה אופטימית לכאורה, אך בפועל המציאות עגומה. כשיחלוף המשבר, והמובטלים יתייашו מלמצוא תעסוקה חלופית, ישנה סכנה שיפלטו לחלוטין ממעגל העבודה ויכנסו באופן קבוע למעגל הקצבאות. אחת הדרכים למנוע זאת, היא לאפשר לאותם עובדים, לשפר את כישוריהם באמצעות תכניות הכשרה. לכן כבר כעת, יש להשקיע משאבים בהכשרות והסבות מקצועיות מתקדמות, כדי שמאות אלפי עובדים מוחלשים לא יישארו מחוסי עבודה עם חלוף המגפה.

תעסוקה היא מקור להשתלבות בחברה, לביטחון עצמי ביכולות הפרט בפיתוח הפוטנציאל האישי ובמיצוי כושר ההשתכרות שלו. חוסר תעסוקה מתמשך עלול לפגוע בתחושת המסוגלות לחזור לשוק העבודה ולעורר מצוקה חברתית, משפחתית ואישית.

44.6% מנתמכי הסיוע שלא עובדים, מדווחים על מספר חודשים של חוסר תעסוקה בעקבות משבר הקורונה. רק שלישי (35.7%) מנתמכי הסיוע לא מועסקים מעל שלוש שנים, כלומר נמצאים במצב של אבטלה כרונית. נתון זה ירד משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (56.4%), ככל הנראה לאור הידרדרותן המשמעותית של אוכלוסיות חדשות למעגל העוני, שאינן מאופיינות באבטלה כרונית ומהוות כעת חלק גדול מנתמכי הסיוע. מדיניות ממשלתית מתאימה עשויה להביא למצב שהמשפחות החדשות הפונות לקבלת סיוע, תצלחנה את המשבר הזמני ותחזורנה לחיים נורמטיביים ועצמאיים עם חזרה לתעסוקה מלאה. לצד זאת, במידה ולא תמצאנה תעסוקה מתאימה ישנה סכנה להידרדרות אותן משפחות לעוני כרוני.

כמה זמן אינך עובד/ת?

מתוך אלה שאינם עובדים | הנתונים נכונים לחודש יולי
מתוך מחקר נתמכי הסיוע

עניים עובדים

גורם נוסף הינו החשש מפגיעה בזכאותם לקצבאות, כאשר 47.9% מנתמכי הסיוע מציינים שגורם זה הוא שמנע מהם לשפר את המצב התעסוקתי שלהם במידה רבה או רבה מאוד, עלייה משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (34.2%). לעיתים משתלם יותר לא להשתלב בשוק התעסוקה על מנת שהקצבה וההטבות הנלוות אליה לא יפגעו, לאור "דיסריגרד" נמוך (דיסריגרד הינו הסכום שנקבע שאדם יכול להשתכר מבלי שקצבתו תפגע). ייתכן והעלייה מחשש זה קשורה גם לגידול במקבלי דמי האבטלה והחשש לצאת לשוק תעסוקה לא יציב, המציע משרות חלקיות עם שכר נמוך יותר.

בתקופת משבר הקורונה מציינים נתמכי הסיוע גורמים נוספים. 74.2% מציינים שיש פחות עבודות זמינות בסביבת המגורים, 56.8% מציינים את הטיפול המוגבר בילדים, ו-49.4% את ההגבלות בתחבורה הציבורית. כמו כן, גורמים כמו משרות שמוצעות בשכר נמוך (46.9%) ומחלות הרקע שמנעו הגעה למקום העבודה (35.7%). גורמים אלה מנעו מנתמכי הסיוע לשפר את מצבם התעסוקתי במידה רבה או רבה מאוד.

דפוסי העסקה של נתמכי הסיוע, משפיעים באופן ישיר על יכולת ההכנסה שלהם ואיכות חייהם. משפחות שחיות בעוני, בדרך כלל אינן זוכות להשכלה איכותית ואינן מצליחות להשתלב בתחומי תעסוקה עם השתכרות גבוהה, אלא נאלצות להסתפק בתעסוקה עם שכר נמוך. חלק מנתמכי הסיוע משתכרים שכר שעתי במשרות חלקיות וזמניות, מועסקים דרך חברות קבלן וחווים פגיעה בתנאים הסוציאליים כשמרביתם היו הראשונים להיפגע תעסוקתית ממשבר הקורונה.

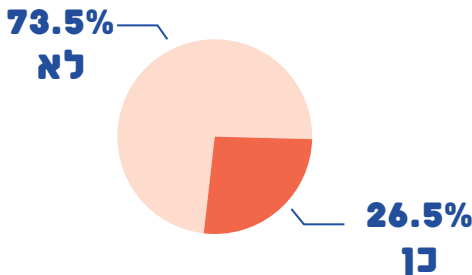
תופעות של חוסר ביטחון תעסוקתי, תגברנה משמעותית בשנים הקרובות ועלולות להעמיק את תופעת העניים העובדים ואי השוויון בתעסוקה. בקצה אחד, ישנם המשכילים, המשתכרים שכר גבוה וזוכים לתנאים סוציאליים טובים ויציבות תעסוקתית. ובקצה השני, עובדים חסרי השכלה ובעלי מיומנויות נמוכות, המשתכרים שכר נמוך, שאינם זוכים לתנאים סוציאליים נאותים וסובלים מחוסר יציבות תעסוקתית. מצב זה מנציח את מעגל העוני ולא מאפשר למשפחות עניות עובדות להיחלץ ממנו.

26.5% מנתמכי הסיוע העובדים, מועסקים בהעסקה לא ישירה דרך חברות קבלן. 76.7% מנתמכי הסיוע העובדים, מקבלים משכורת לפי שעה, כלומר, העסקה שעתיית שאיננה כוללת חוזים קבועים או הבטחה למספר שעות מינימלי. העסקה זו התרחבה לתחומים רבים בשנים האחרונות, ומערימה קשיים על העובדים לתכנן כלכלית את חייהם. בחודשי הקיץ, בחופשות או בעת משבר הקורונה, עובדים אלה משתכרים משמעותית פחות, על אף שבזמנים אלה ההוצאות המשפחתיות רק עולות.

נתמכי הסיוע מעידים על מספר גורמים המונעים מהם לשפר את המצב התעסוקתי הנוכחי שלהם. 60% מעידים כי קושי לממן מסגרות ללימודים מנע מהם לשפר את המצב התעסוקתי שלהם במידה רבה או רבה מאוד, זהו הקושי שעליו העידו הכי הרבה נתמכים. בנוסף, 52.5% מנתמכי הסיוע חוששים שהכסף עלול להיות מעוקל לטובת חוב. כמו כן, חוסר הבכשרה מספקת מנע מ-59.1% שיפור במצבם התעסוקתי.

האם את/ה מועסקת/ בהעסקה לא ישירה/דרך חברת קבלן?

מתוך אלה שעובדים | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

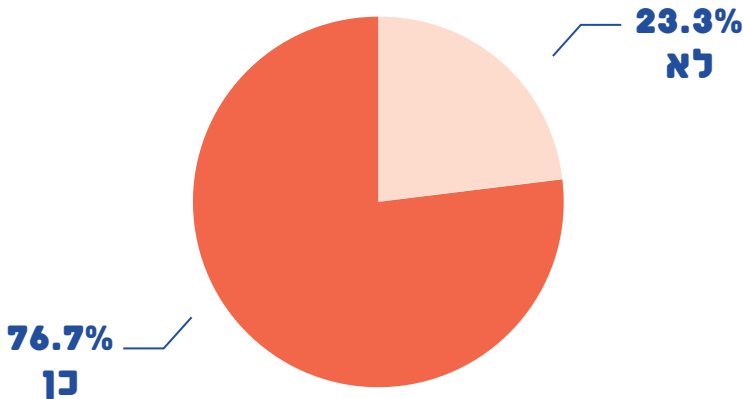

35.7% מנתמכי הסיוע העובדים העידו כי מחלות הרקע מהן סובלים מנעו מהם הגעה למקום העבודה

האם את/ה מקבל/ת משכורת לפי שעה

מתוך אלה שעובדים | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

אנחנו עובדים קשה. אנחנו חוסכים כל שקל אפשרי, אנחנו מאוד מאוד מחושבים, אין מותרות וזה קושי מאוד גדול לשרוד. אתה מרגיש שאתה שורד, אתה לא חי, אתה שורד כדי שלילדים שלי יהיה אוכל על השולחן, שיהיו להם בגדים ללבוש, שילכו למסגרות כמו שצריך. כל הצרכים והרצונות שלי כרגע הם מאוד מאוד משניים. אני לא רוצה להיות עול על אף אחד. רוצה לפרנס את עצמי בכבוד. זה עוד יגיע ע', אם לשלישייה

באיזו מידה הגורמים הבאים מונעים ממך לשפר את מצב התעסוקה הנוכחי שלך?

מוצג שיעור העונים במידה רבה או במידה רבה מאוד מתוך מחקר נתמכי הסיוע

בזמן שגרה

60%
אין לי יכולת לממן מסגרות לילדים

59.1%
אין לי הכשרה מספקת

52.5%
יש לי חובות מעיקים, אני חושש שהכסף שיכנס לחשבון יעוקל

47.9%
אני חושש מירידה בקצבאות שלי

בזמן משבר הקורונה

74.2%
פחות עבודות זמינות בסביבת המגורים

56.8%
טיפול מוגבר בילדים

49.4%
הגבלות בתחבורה הציבורית

46.9%
המשרות המוצעות הינן בשכר נמוך יותר ממה שאני רגיל/ה

35.7%
מחלות רקע שמנעו הגעה למקום העבודה

מערכת הביטחון הסוציאלי

קצבת נכות, אשר עדיין איננה מספיקה למחיה בכבוד. 25.1% מקבלים הבטחת/השלמת הכנסה, ו-10.6% מקבלים דמי אבטלה, שזוהי עלייה משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (2.8%) ככל הנראה כתוצאה מהמשבר בתעסוקה ואיבוד הפרנסה של מרבית נתמכי הסיוע העובדים.

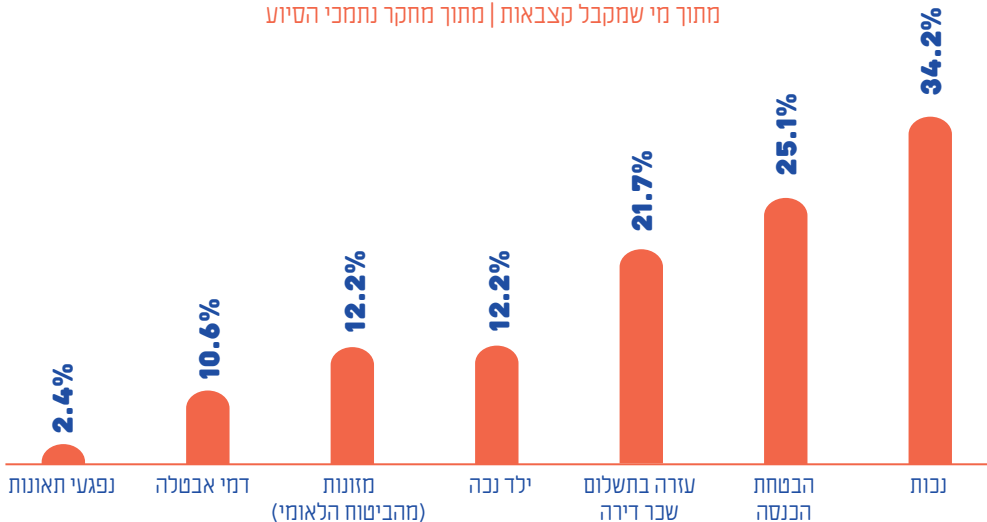
הקשישים החיים במצוקה כלכלית כורעים תחת עומס יוקר המחיה וסובלים גם מקצבאות נמוכות. אלה הזכאים להשלמת הכנסה מכיוון שאין להם מקורות הכנסה אחרים כלל, עדיין נמצאים מתחת לקו העוני הרשמי. מרבית הקשישים הנתמכים (91%) מעידים כי קצבת הזקנה אינה מאפשרת להם או מאפשרת להם באופן חלקי בלבד למלא את צרכיהם הבסיסיים למחיה בכבוד.

במהלך משבר הקורונה נעשו מאמצים לתמוך באוכלוסיות שנפגעו, באמצעות שימוש נרחב במערכת הביטוח הלאומי. התנאים לזכאות לדמי אבטלה הוגמשו, חולקו מענקים לעובדים עצמאיים ושכירים בני 67 ומעלה והועברו מענקים אוניברסליים לכלל הציבור. עם זאת, להבדיל מישראל, מדינות המשקיעות יותר בהוצאה על רווחה בחרו להתמקד דווקא בסיוע למעסיקים על מנת לשמור על מקומות העבודה, ובכך להבטיח חזרה אליהם בסוף המשבר במקום פיטורין או הוצאה לחל"ת (המוסד לביטוח לאומי, 2020).

ההוצאה הלאומית על רווחה בישראל עומדת על 16% בהשוואה לממוצע מדינות ה-OECD העומד על 20.1% (OECD, 2018). כמחצית (50.8%) מנתמכי הסיוע מקבלים קצבאות מהמוסד לביטוח לאומי לאור מצבם הכלכלי (מלבד קצבת זקנה או ילדים). מתוכם, מעל שליש (34.2%) מקבלים

אילו מהקצבאות הבאות את/ה מקבל/ת?

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת מתוך מי שמקבל קצבאות | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

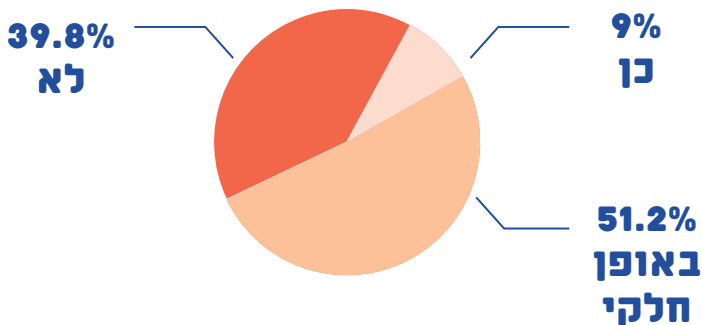

10.6% מנתמכי הסיוע שמקבלים קצבאות, מקבלים דמי אבטלה, זוהי עלייה משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (2.8%)

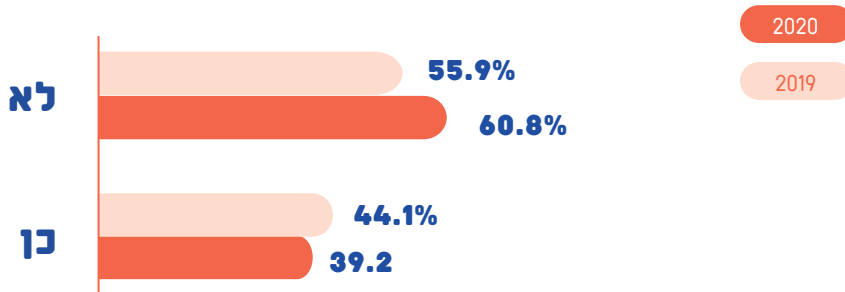
האם קצבת הזקנה מאפשרת לך להיות בכבוד ולמלא את צרכיך הבסיסיים - מזון, שירותי בריאות ותשלומים?

בקרוב גילאי 65 | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם, למיטב ידיעתך, את/ה מקבל את מלוא הזכויות המגיעות לך מהמוסד לביטוח לאומי?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

46.8% מנתמכי הסיוע מציינים שחוסר הידע לגבי הזכויות המגיעות להם הוא חסם למיצוי זכויות מהמוסד לביטוח לאומי

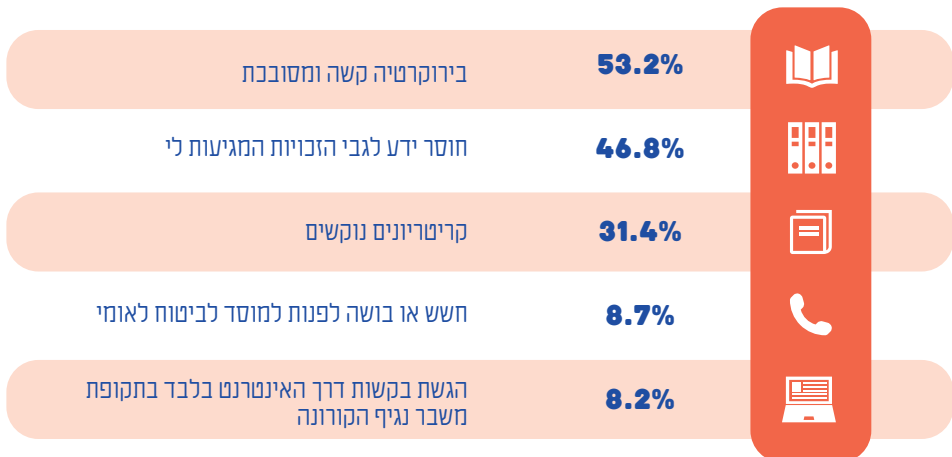

כמו כן, 53.2% מהנתמכים מעידים על בירוקרטיה קשה ומסובכת, 31.4% מעידים על קריטריונים נוקשים, ו-8.7% מביעים חשש או בושה לפנות למוסד לביטוח לאומי. בנוסף, 8.2% מנתמכי הסיוע מתארים חסם בהגשת בקשות דרך האינטרנט בלבד בתקופת משבר נגיף הקורונה. זאת לאור המגבלות להגיע לסניפים באופן פרונטלי, וכנראה לאור חוסר באמצעים דיגיטליים ואוריינות דיגיטלית נמוכה בקרב אוכלוסייה מוחלשות.

מיצוי זכויות חלקי ובירוקרטיה רבה, מקשים על נתמכי הסיוע בהתנהלותם מול מוסדות המדינה השונים. 60.8% מנתמכי הסיוע מעידים כי למיטב ידיעתם אינם מקבלים את מלוא הזכויות המגיעות להם מהמוסד לביטוח לאומי. זוהי עלייה בהשוואה לשנה שעברה (55.9%), המתוספת לעלייה בחוסר הידע לגבי הזכויות המגיעות לנתמכי הסיוע שהם מציינים כחסם למיצוי הזכויות (46.8% בהשוואה ל-32.6% בשנה שעברה). ניתן לייחס זאת לשיח הנוכח בתקשורת על מענקים והטבות, לשינוי התכופ בהנחיות ובזכויות, חוסר העקביות והקושי לקבלן.

מהו הגורם העיקרי המונע ממך לקבל את מלוא הזכויות המגיעות לך מהמוסד לביטוח לאומי?

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת
מתוך אלה שציינו שאינם מקבלים את מלוא הזכויות | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

בריאות

צילום: זיו קורן

בריאות

החמישון העליון מוציא בממוצע בחודש על בריאות כ-1,538 ש"ח, יותר מפי שלושה מהחמישון התחתון, שמוציא בממוצע 467 ש"ח בחודש (הלמ"ס, 2018)

1,538 ש"ח

כמעט עשירית (7.8%) מנתמכי הסיוע נדבקו בנגיף עד לחודש יולי, פי 23 מהאוכלוסייה הכללית (0.33%) שנדבקה באותה התקופה

7.8%

61.8% מנתמכי הסיוע נאלצו לוותר על רכישת תרופות או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכלו לשלם עבורם, בהשוואה ל-15.7% בלבד מהאוכלוסייה הכללית

61.8%

60.7% מנתמכי הסיוע העידו שחוו דיכאון במהלך משבר הקורונה

60.7%

86% מנתמכי הסיוע הקשישים חוו תחושת בדידות במהלך משבר הקורונה

86%

מצבם הבריאותי של אלו החיים בעוני גרוע יותר מזה של אלו שאינם חיים בעוני, והם מדווחים יותר על תחושת מצוקה נפשית שקשה היה להם להתמודד איתה (משרד הבריאות, 2020)

הבריאות הישראלית - בולטים יותר מתמיד. האוכלוסיות המוחלשות, הסובלות יותר ממחלות כרוניות ובעלות משאבים פחותים לשמירה על בריאותן, הן אחרונות לקבל משאבים בשגרה, אך הראשונות להיפגע בשעות חירום.

קבוצת בני ה-65 ומעלה, נפגעו במיוחד בהיותם משתייכים לקבוצת הסיכון הגבוהה ביותר לתמותה מהנגיף. המגפה העצימה את צרכיהם והקטינה את נגישותם לשירותי הרפואה שהם נזקקים לה יותר מכל. לאור החשש מהידבקות בנגיף, קבוצה זו נמנעת לצאת ולקבל טיפולים רפואיים, לרכוש מזון ותרופות ובכך מסכנת את מצבה הבריאותי. 67.4% מקרב נתמכי הסיוע הקשישים, נמנעו מטיפול רפואי בעקבות החשש מהידבקות בנגיף. יתרה מכך, הלחץ הנפשי הכבד והריחוק החברתי שנכפה עליהם בזמן המגפה, הביא לעלייה בתחושת הבדידות שליוותה 86% מנתמכי הסיוע הקשישים.

השינויים הקיצוניים באורח החיים, חוסר הוודאות וההשלכות הנפשיות שעוררה מגפת הקורונה, אינם מנת חלקם של הקשישים בלבד. מצבם הנפשי של 26% (כ-1.5 מיליון איש) מבני 21 ומעלה החמיר בתקופת משבר הקורונה, 42% מהאוכלוסייה חוו תחושות של לחץ וחרדה, ו-21% חוו תחושת דיכאון (הלמ"ס, 2020). בקרב האוכלוסייה שחיה בעוני, התגברות של מצוקות נפשיות מאיימת לצמצם את המשאבים הרגשיים הנדרשים לתפקוד, ומחזקת את המצוקות שהיו טרום המשבר.

נתונים אלו מצטברים לכדי תמונה מדאיגה בקרב האוכלוסיות המוחלשות. עם התפשטות המגפה, נצפתה קורלציה בין יישובים עם שיעור תחלואה גבוה, למיקומם באשכול כלכלי-חברתי נמוך. המשמעות היא שאחת מקבוצות הסיכון הפגיעות להיזק ממגפת הקורונה, היא האוכלוסייה החיה בעוני. מציאות של סכנה בריאותית מרחפת על האוכלוסיות שחיות בעוני כל העת, ועבשיו יותר מכל יש להעניק סיוע ממוקד ומוגבר לאוכלוסיות אלו על מנת להבטיח את השתלבותן חזרה בחברה, לאחר שהמגפה תחלוף ותותר אותן פגיעות מתמיד.

בריאות הינו הצורך הבסיסי ביותר בחיי האדם, וחיוני להשתתפות פעילה בכל תחומי החיים. בשנת 1995 חוקק בישראל "חוק ביטוח בריאות ממלכתי" במטרה להבטיח שוויון באיכות, בהיקף, בזמינות ובנגישות של שירותי הבריאות לכל אדם, מתוך ההכרה שהזכות לבריאות היא אחת מזכויות האדם הבסיסיות.

למרות חוק זה, ישראל מאופיינת באי השוויון הגדול ביותר בתחום הבריאות מבין מדינות ה-OECD (Unicef, 2016). קיצוצים תקציביים ותהליכי הפרטה אגרסיביים הביאו לפגיעה במערכת הבריאות הציבורית, שאינה עומדת בהתחייבותה להעניק שירותי רפואה שיוניים לכלל האוכלוסיות בחברה. כך לדוגמא, אחוז המימון הציבורי בישראל עומד על 64% בלבד מההוצאה הלאומית לבריאות, בהשוואה לממוצע במדינות ה-OECD העומד על 74% (OECD, 2019). כלומר, נדרשת יכולת גדולה יותר של משק הבית לממן באופן פרטי רכישת תרופות, שירותים רפואיים וביטוחים פרטיים המגדילים את האפשרות ליהנות מטיפול רפואי זמין ואיכותי.

משפחות מרקע כלכלי-חברתי נמוך אינן מסוגלות לעמוד בתשלומים אלו, ונאלצות להסתפק בשירותי הבריאות הבסיסיים החסרים בתשתיות, במיטות אשפוז ובכוח אדם רפואי איכותי. כך מצבם הבריאותי של אלו החיים בעוני גרוע יותר מזה של אלו שאינם חיים בעוני, והם מדווחים יותר על תחושת מצוקה נפשית (משרד הבריאות, 2020). יתרה מכך, אנשים החיים בשכונות מגורים עניות והם אינם בעלי השכלה, פגיעים יותר וסיכויי התמותה שלהם גבוהים מאלו החיים ברווחה כלכלית (צוות המשבר, 2020). כל אלו מונעים מאלו החיים בפריפריה הגאוגרפית והחברתית בישראל, להטיב את בריאותם וליהנות מחיים מלאים עם יכולת להשתתף בשוק התעסוקה, לשפר את השכלתם ולהשתלב בחברה. כך מתעצם אי השוויון ומתחזק הקשר בין עוני לבריאות פחותה (מרכז אדווה, 2019).

בשעה שמגפת הקורונה משפיעה על כל תחומי החיים באוכלוסייה הישראלית, הפערים המתמשכים במערכת

מחלות עוני

69.2% מנתמכי הסיוע סובלים ממחלה כרונית כלשהי, בהשוואה לפחות ממחצית (45.5%) מהאוכלוסייה הכללית. כרבע (23.8%) מנתמכי הסיוע סובלים מסוכרת בהשוואה ל-11.4% באוכלוסייה הכללית, וכרבע (26.5%) מהנתמכים סובלים מיתר לחץ דם, בהשוואה ל-16.4% מהאוכלוסייה הכללית. יתר על כן, ישנה שכיחות גבוהה בהרבה של מתמודדי נפש בקרב נתמכי הסיוע (14.8%) יותר מפי 7 מהאוכלוסייה הכללית (2%).

התפרצות מגפת הקורונה החריפה את הקשר בין מצבן הבריאותי למצבן הכלכלי של האוכלוסיות המוחלשות. למעלה משליש (35.7%) מנתמכי הסיוע העידו כי מחלות הרקע מהן הם סובלים, מנעו את הגעתם למקום העבודה בעקבות משבר הקורונה ובכך מנעו מהם לשפר את מצב תעסוקתם הנוכחי.

אנשים החיים בעוני נוטים להיחשף יותר ל"מחלות עוני" אשר נוצרו או הוחרפו עקב מציאות החיים אליה נקלעו, ובהן סוכרת ויתר לחץ דם. ניתן לייחס קשר הדוק בין מחלות אלו לאיכות המזון הירודה אותה הם צורכים, ולטיב הטיפול הרפואי שבאפשרותן לממן. כך נוצר "מעגל קסמים" בו החיים בעוני מובילים לפגיעה בבריאותם של משפחות ופרטים, ובעקבות כך נפגעת יכולתם להתפרנס בכבוד.

בעוד שמצבן הכלכלי מידרדר, נפגעת יכולתן של המשפחות החיות בעוני לעמוד בתשלומי הבריאות, הן נאלצות לבצע ויתורים על תרופות וטיפולים רפואיים, אין בכוחן לרכוש ביטוחים פרטיים, וכך מחריף מצבן הבריאותי.

אני מפרנס יחיד עם 4 ילדים, שאחד מהם הוא עם אוטיזם שאני בקושי רואה בגלל הקורונה. בשנים האחרונות גילו אצלי שתי מחלות קשות, אני לא הזמנתי אותן. לפני המחלה הייתי משתכר בין 10,000 ש"ח - 8000 ש"ח, אחריה זה רק 3000 ש"ח. לפני המחלה תמיד הייתי בכושר, הייתי אלגנטי, מתלבש יפה

ז', בן 57

14.8% מנתמכי הסיוע מתמודדים עם מחלה נפשית, יותר מפי 7 מהאוכלוסייה הכללית (2%)

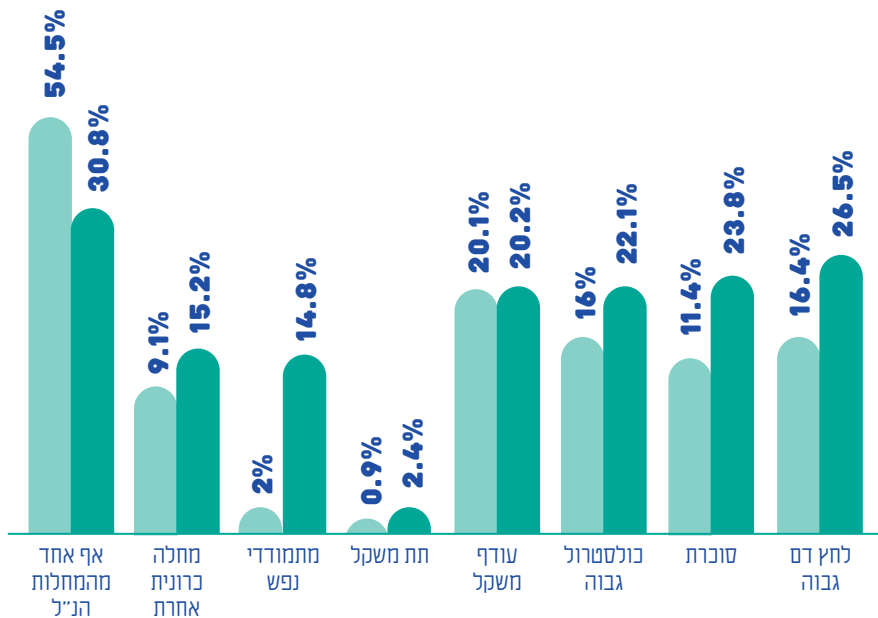

האם את\ה סובל\ת מאחת או יותר מהבעיות הבריאותיות הבאות?

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומחקר באוכלוסייה הכללית 2019

נתמכי הסיוע

האוכלוסייה הכללית

61.8% מנתמכי הסיוע נאלצו בשנה האחרונה לוותר על רכישת תרופות או טיפול כי לא היה בידם לשלם עבורם

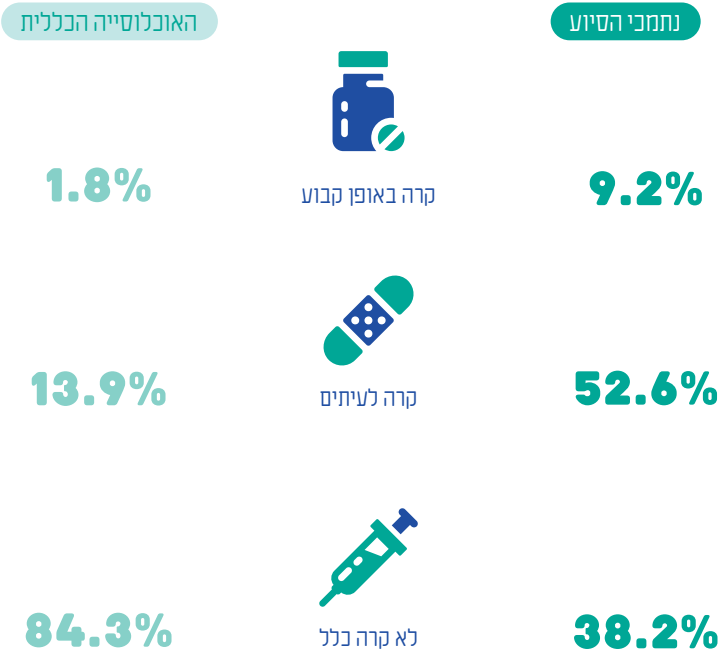

רכישת תרופות או טיפול רפואי נחוץ לעיתים או באופן קבוע כי לא יכלו לשלם עבורם, בהשוואה לפחות מרבע (15.7%) מהאוכלוסייה הכללית שנאלצו לבצע ויתורים אלו.

הוצאות על בריאות לעיתים נחשבות כהוצאות "גמישות" עבור אנשים החיים בעוני. כלומר, הוצאות שבעת הצורך נאלצים לוותר עליהן אל מול הוצאות קבועות שמחויבות למימוש מדי חודש. ואכן למעלה ממחצית (61.8%) מנתמכי הסיוע ויתרו על

האם בשנה האחרונה קרה שאת/ה או אחד מהמבוגרים האחרים במשפחה שלך ויתרתם על רכישת תרופות או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכולתם לשלם עבורם?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומחקר באוכלוסייה הכללית

בריאות בתקופת משבר הקורונה

המחלות הקיימות והמחלות שייתכן ויתווספו עקב מגפת הקורונה, לעיתים לא תטופלנה באופן מספק בקרב אוכלוסיות החיות בעוני, בשל עומסים רבים ושחיקה של הצוותים הרפואיים במערכת הבריאות הציבורית. זאת, להבדיל מחולים המשתייכים למעמד כלכלי גבוה, אשר יכולים לממן את הטיפולים הנדרשים באופן פרטי. משפחות החיות בעוני מסתפקות לרוב בביטוח הבריאות הבסיסי שנותנת קופת החולים - ביטוח שאינו מספק ואינו עונה על כל צרכיהן. כך נוצר הבדל משמעותי בהוצאה על בריאות בין קבוצות אוכלוסייה שונות, כאשר החמישון העליון מוציא בממוצע בחודש על בריאות כ-1,538 ש"ח, יותר מפי שלושה מהחמישון התחתון, שמוציא בממוצע 467 ש"ח בחודש, וסובל מתחלואה גבוהה יותר (הלמ"ס, 2018).

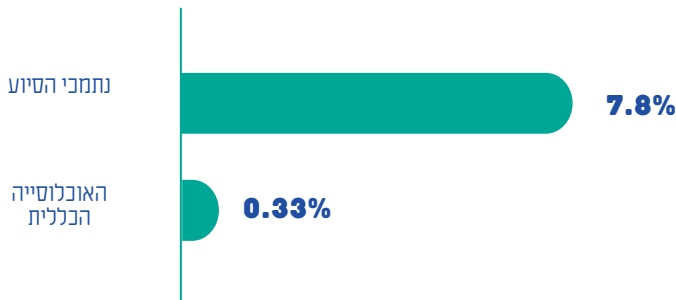
התפרצות מגפת הקורונה הביאה להשלכות בריאותיות משמעותיות בקרב הציבור הרחב, אך משפחות החיות בעוני נאלצות להתמודד עם המשבר ביתר שאת לאור התמודדויות בריאותיות עוד טרום המגפה. משפחות אלו הפכו לפגיעות במיוחד מול נגיף הקורונה כשהן פחות מסוגלות להתמגן מפני הנגיף, חשופות יותר וזקוקות ליותר סיוע ומידע.

כך גובר הסיכוי להידבקות בקורונה בקרב אנשים החיים בעוני, ומחלתם עלולה להסתיים בסיבוכים ובמחלות קשות יותר (מרכז טאוב, 2020).

כמעט עשירית (7.8%) מנתמכי הסיוע נדבקו בנגיף הקורונה עד לחודש יולי, פי 23 מהאוכלוסייה הכללית (0.33%) שנדבקה באותה התקופה.

האם את/ה או בני משפחתך נדבקתם בנגיף הקורונה?

הנתונים נכונים לחודש יולי | מצוין שיעור העונים "כן" מתוך מחקר נתמכי הסיוע ונתוני משרד הבריאות

ההידבקות בנגיף הקורונה בקרב נתמכי הסיוע עד לחודש יולי, הייתה פי 23 מהאוכלוסייה הכללית שנדבקה באותה התקופה

בנוסף, בזמן שמרבית השירותים הועברו לפורמט דיגיטלי דרך האינטרנט או הטלפון הנייד, נותרו האוכלוסיות המוחלשות מודרות ללא יכולת לקבל סיוע. כחמישית (19.7%) מנתמכי הסיוע כלל לא ידעו על האפשרות לטיפול רפואי באינטרנט, ו-44.7% מנתמכי הסיוע לא קיבלו טיפול רפואי בעקבות זאת.

בשעה שצומצמה התחבורה הציבורית הנחשבת מקור להידבקות בנגיף, הוגבלה היכולת של משפחות החיות בעוני ללא רכב פרטי, לקבל שירותים רפואיים שונים. מעל מחצית מנתמכי הסיוע (54.3%) העידו שנאלצו לוותר באופן קבוע או לעיתים על תרופות או טיפול רפואי, בשל ההגבלות על התחבורה הציבורית בתקופת משבר הקורונה. מתוך נתמכי הסיוע הקשישים, 62.5% העידו על כך.

הסבירות הגבוהה יותר לפגיעה מסיבוכי הנגיף, לצד הזנחה בריאותית ומחסור בביטוח בריאות מתאים, מהווים בפני המשפחות העניות בישראל שילוב שתוצאותיו יכולות להביא להתמרה בלתי הפיכה של מצבן ודורשת התייחסות מיוחדת מצד המדינה.

הויתורים הבריאותיים שנאלצים לבצע אנשים החיים בעוני, הוחרפו בעקבות התפרצות מגפת הקורונה וההגבלות השונות הנדרשות. 61.5% מנתמכי הסיוע נמנעו מקבלת טיפול רפואי כי חששו להידבק בנגיף הקורונה.

האם המעבר לטיפול רפואי באינטרנט מנע מחך או מבני משפחתך לקבל טיפול רפואי בזמן משבר נגיף הקורונה?

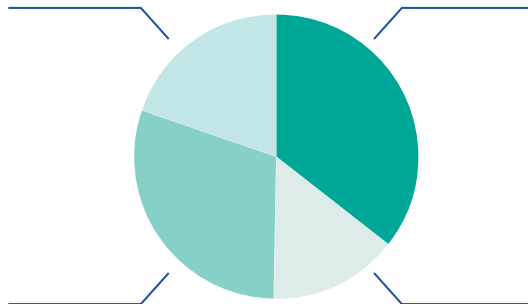
מתוך מחקר נתמכי הסיוע

19.7%
לא ידעתי על המעבר
לטיפול רפואי
באינטרנט

35.6%
לא קרה כלל

30%
קרה לעיתים

14.7%
קרה באופן קבוע

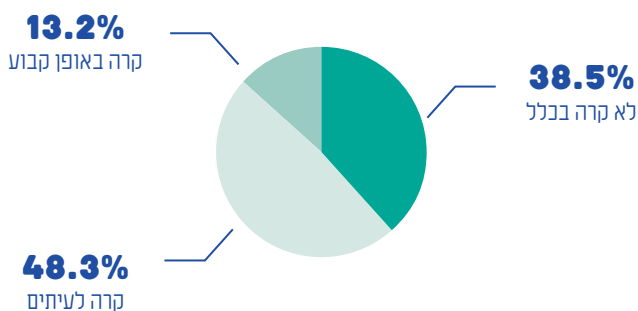

54.3% מנתמכי הסיוע ויתרו על טיפול רפואי או רכישת תרופות, עקב ההגבלות בתחבורה הציבורית בתקופת משבר מגפת הקורונה

האם החשש מהידבקות בנגיף הקורונה מנע ממך או מבני משפחתך לקבל טיפול רפואי?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם נאלצת לוותר על טיפול רפואי או רכישת תרופות עקב הגבלות בתחבורה הציבורית בתקופת משבר נגיף הקורונה?

מצוין שיעור המשיבים שקרה לעיתים, וקרה באופן קבוע | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

54.3%
כלל נתמכי הסיוע

62.5%
קשישים נתמכי הסיוע

בריאות נפשית

71.8% מנתמכי הסיוע חוו לעיתים קרובות בדידות בזמן משבר מגפת הקורונה. בהשוואה ל-19% מהאוכלוסייה (הלמ"ס, 2020). 60.7% מנתמכי הסיוע או משפחותיהם חוו דיכאון לעיתים קרובות או לפעמים בתקופת המשבר, נתון הגבוה כמעט פי 3 מהאוכלוסייה הכללית אשר 21% מדווחים על כך (הלמ"ס, 2020).

לצד הסכנות הבריאותיות של מגפת הקורונה, התעוררו השלכות נפשיות חמורות. המגפה הציפה חששות רבים ודרישה אינטנסיבית למשאבים רגשיים וחוסן נפשי לאורך זמן. משפחות החיות בעוני הנאלצות מדי יום להתמודד עם משברים ודאגות קיומיות, נאלצו לגייס משאבים רגשיים נוספים בהתמודדות עם המצב הכלכלי שהחריף והחשש הגובר להידבק בנגיף.

האם חווית תחושת בדידות בתקופת/בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מצוין שיעור העונים לעיתים קרובות או מדי פעם | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

71.8%

נתמכי הסיוע שחוו בדידות

86%

קשישים נתמכי הסיוע שחוו בדידות

האם את/ו/או בני משפחתך חוויתם דיכאון בתקופת/בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מצוין שיעור העונים לעיתים קרובות או מדי פעם | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

60.7%

נתמכי הסיוע שחוו דיכאון

74.2%

קשישים נתמכי הסיוע שחוו דיכאון

בריאות בקרב קשישים

איזה מהגורמים הבאים השפיעו עליך בתקופת משבר נגיף הקורונה?

בקרוב גילאי 65 ומעלה | הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת מתוך מחקר נתמכי הסיוע

48.1%

עלייה ניכרת בתחושת הבדידות

48.1%

ירידה משמעותית במצב הרוח

34%

צמצום משמעותי בקשרים החברתיים

45.7%

צמצום במזון

21.6%

חשש למות בבית ושאיש לא ידע מכם

אוכלוסיית בני ה-65 ומעלה, הינה אחת מקבוצות הסיכון הפגיעות למגפת הקורונה ועל כן נכפה על המבוגרים להמעיט ביציאה מהבית ובמפגשים חברתיים. למציאות שהשתנתה עבורן יש השלכות נוספות מלבד שיעור התמותה הגבוה. ההשפעה חמורה עוד יותר בקרב כמעט רבע מהקשישים בישראל אשר חיים בעוני, בתנאי דיור יורדים וסובלים מבעיות בריאותיות.

27% מבני 65 ומעלה מעריכים באופן שלילי את מצב בריאותם בזמן המשבר, כמעט פי 5 מהאוכלוסייה הצעירה יותר (הלמ"ס, 2020). לכך מצטרפות תופעות חברתיות חמורות כמו אובדן פרנסה, הזנחה בריאותית קודמת או הימנעות מקבלת טיפול. בנוסף, המחסור בכוח אדם רפואי וסיעודי, היעדר שירותי רווחה ובריאות מותאמים לקשישים, התגברו באופן נרחב בעקבות המשבר. אוכלוסיית הקשישים זקוקה יותר מכל לסיוע ועזרה, אך קשישים החיים בעוני אינם יכולים לממן זאת. 86% מנתמכי הסיוע בני 65 ומעלה מעידים כי אין באפשרותם לעמוד בתשלומים עבור סיעוד או עזרה בביתם הנדרשים לשמירה על מצבם הבריאותי.

מגפת הקורונה העצימה גם את תחושת הבדידות והדיכאון, בשל הריחוק החברתי והסתגרותם בביתם בעל כורחם. בקרב נתמכי הסיוע, 74.2% מהקשישים העידו שחוו דיכאון לעיתים קרובות או מדי פעם בעקבות או בתקופת משבר הקורונה, ו-86% מהקשישים הנתמכים חוו תחושת בדידות באותה התקופה, נתון הגבוה בשיעור של 19.7% בהשוואה לנתמכי הסיוע באופן כללי (71.8%). נוסף על כך, כאשר נשאלו נתמכי הסיוע הקשישים אודות הגורמים שהשפיעו עליהם בתקופת משבר נגיף הקורונה, כמעט מחצית (48.1%) ציינו כי חוו ירידה משמעותית במצב הרוח, ולמעלה מחמישית מהם (21.6%) חששו למות בביתם ושאיש לא ידע מכם.

אוכלוסיית נתמכי הסיוע הקשישים, הפכה להיות במוקד מגפת הקורונה ומאוימת לא רק מנזקי נגיף הקורונה על גופם, אלא גם מהשלכותיה הנפשיות של המגפה.

חמישית (21.6%) מהקשישים נתמכי הסיוע חששו לחות בבית ושאיש לא ידע מכך

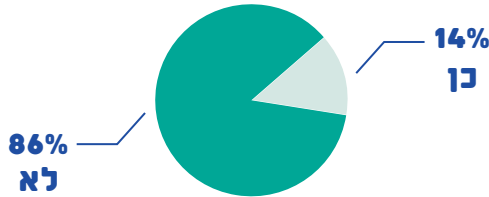

אם בעבר, תכניות התערבות שונות שילבו מתנדבים בהפגת בדידות של קשישים, הרי שמגפת הקורונה מזמנת אתגר עצום נוסף בתחום זה - כיצד לסייע בהפגת הבדידות בקרב ניצולי שואה וקשישים, אשר הוחמרה מאוד בעקבות הסגרים והריחוק החברתי הדרוש על מנת לא לסכנם בתחלואה ובתמותה מהנגיף.

השהייה בתוך המרחב הביתי מלווה לא רק בתחושת בדידות ודיכאון, אלא בהימצאות בסביבה שאיננה מתאימה לעיתים לצרכי הקשיש, שמצבו הבריאותי מחייב עזרים ואמצעי נגישות למחיה בבית. 54.2% מנתמכי הסיוע הקשישים טוענים כי הם זקוקים לשיפוץ בביתם על מנת להתאימו למצבם הבריאותי. מגמה זו נשמרת לאורך השנים בקרב נתמכי הסיוע, אך כעת משהם נאלצים יותר מתמיד לשהות בביתם, צורך זה מסכן אותם אף יותר והופך את השהות בבית לכמעט בלתי נסבלת.

האם יש באפשרותך לעמוד בתשלומים עבור סיעוד ו/או עזרה בבית הנדרשים לשמירה על מצבך הבריאותי?

בקרב גילאי 65 ומעלה | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם את/ה זקוק/ה לשיפוץ בביתך על מנת להתאימו למצבך הרפואי או בריאותי (נגישות, תיקונים, ניקיון וכו')?

בקרב גילאי 65 ומעלה | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

תנאי מחיה

צילום: זיו קורן

תנאי מחיה

רמת המחירים בישראל גבוהה ב-22% מרמת המחירים הממוצעות במדינות ה-OECD (הלמ"ס, 2020)	22%
62% מנתמכי הסיוע מעידים שמצבם הכלכלי נפגע במידה רבה או רבה מאוד בעקבות משבר הקורונה	62%
ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחה נתמכת סיוע עומדת על 7,551 ש"ח והיא גבוהה ב-47.9% מההכנסה הממוצעת שלה (5,104 ש"ח)	47.9%
ל-55.6% מנתמכי הסיוע התווסף חוב בעקבות משבר הקורונה, כמעט כפול מהאוכלוסייה הכללית (29.8%)	55.6%
71.9% מנתמכי הסיוע ויתרו בשנה האחרונה על תיקון ליקויים חמורים בדירתם לאורך זמן מסיבות כלכליות	71.9%
78.9% מנתמכי הסיוע שקועים בחובות, עלייה בשיעור של 27.4% בהשוואה לשנה שעברה (61.9%)	78.9%
בקרב מחצית מנתמכי הסיוע (54.7%) החמיר המתח בין בני המשפחה בעקבות השהייה הממושכת בבית והוא התבטא באלימות בקרב 7% מנתמכי הסיוע, ובקרב 6.5% הוביל המתח לבריחה מהבית של אחד מיושבי	54.7%

ירידה בהכנסתן ופגיעה תעסוקתית של אחד או שני ההורים, נאלצות להתקיים מדמי אבטלה הנמוכים מרמת חייהם ונראה כי יתקשו לעמוד בהוצאות קשירות גבוהות. בחודש יולי, כארבעה חודשים בלבד מפרוץ משבר הקורונה, העידו 41% מהאוכלוסייה על החמרה במצבם הכלכלי, וכמחצית מהאוכלוסייה (55%) הביעה חשש מקושי בכיסוי הוצאותיהם. זוהי עלייה בהשוואה לתחילת המשבר (46%), ובהשוואה ל-29.9% בשנה שעברה (הלמ"ס, 2020). מציאות זו חרפה את מצבן של משפחות מוחלשות, והביאה להצטרפותן של אוכלוסיות חדשות לעוני תוך עלייה של 64% בפניות למחלקות לשירותים חברתיים על רקע כלכלי (משרד העבודה והרווחה, 2020).

תנאי המחיה הקשים שבהם נאלצות לחיות האוכלוסיות העניות, הפכו לגורמי סיכון להידבק בנגיף הקורונה. דיור הולם ומותאם לצרכים של משק הבית מהווה תנאי בסיסי לחיים בכבוד, במיוחד בשעה שההגבלות הנדרשות למניעת התפשטות המגפה מחייבות שהיה ממושכת בבית. אוכלוסיות מוחלשות מתגוררות בדירות צפופות, לרוב ללא חצר או מרפסת, ועל כן ההדבקה בקרבן בלתי נמנעת. כמו כן, ההגבלות שאפשרו יציאה מהבית למרחק מצומצם בלבד, הדגישו שדיוור הולם אינו מוגבל לקורת גג בלבד, והוא כולל היבטים רחבים יותר של סביבת המגורים. ישובים ושכונות מאשכול חברתי-כלכלי נמוך, מאופיינים לרוב בסביבת מגורים דלה, בתשתיות חסרות, מחסור בשטחים פתוחים וירוקים, מחסור בגני שעשועים לילדים, הזנחה, רמת היגיינה נמוכה ורמת צפיפות גבוהה.

משבר הקורונה צפוי להחריף את הפערים המשמעותיים בחברה, והראשונים להיפגע אלו השכבות המוחלשות שהתקשו לקיים מחיה בסיסית עוד טרום המשבר. נכון לחודש אוגוסט, ישראל השקיעה 8% מהתוצר בחבילות סיוע כללי להתמודדות עם המשבר, בעוד שהממוצע במדינות ה-OECD עמד על 9.1% (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2020). בנוסף, חלק נרחב מהכספים שהושקעו היו אוניברסליים לכלל האזרחים, ולא דווקא הושקעו במי שהיה זקוק לכך.

הזכות לתנאי מחיה נאותים היא אחת מזכויות האדם, אשר מעגנת את ביטחונן הכלכלי על פי ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם של האו"ם. בהתאם לכך, כל אדם זכאי לביגוד, מזון, דיור, טיפול רפואי ושירותים סוציאליים בסיסיים. למרות חתימתה של ישראל על האמנה, אין חוק בישראל המסדיר משפטית זכות זו. יוקר המחיה ההולך וגדל, יחד עם שחיקת השכר והיעדר מדיניות של צדק חלוקתי, מכרסמים במעמד הביניים, פוגעים באוכלוסיות המוחלשות, מגדילים את הפערים ומגבילים את הסיכוי למוביליות חברתית. על פי סקר הוצאות והכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מעל שליש מהאוכלוסייה הנמצאים בארבעת עשיריני ההכנסה הנמוכים, הינם בעלי הוצאות גבוהות יותר מהכנסותיהם (הלמ"ס, 2019).

רמת המחירים בישראל הייתה בשנת 2019 גבוהה ב-22% מרמת המחירים הממוצעת במדינות ה-OECD (הלמ"ס, 2020). הוצאות הדיור, הלבוש, תעריפי התחבורה הציבורית, סל הקניות ומוצרי צריכה בסיסיים נוספים, כולם יקרים יותר בהשוואה למדינות המפותחות. זאת לצד הכנסה ממוצעת נמוכה, המביאה למצוקה כלכלית משמעותית עבור משפחות רבות החיות בעוני והופכת את החיים בכבוד לחלוטן רחוק ובלתי מושג.

התפרצות מגפת הקורונה, הגיחה לתוך מציאות של נתונים כלכליים רשמיים טובים בישראל, הכוללים שיעור אבטלה נמוך יחסית ומשק יציב. אך רווחי הצמיחה הכלכלית אינם מחלחלים לשכבות האוכלוסייה המוחלשות שבהן העוני מונצח ומשועתק, ומתרכזים בעיקר בקרב בעלי ההון. החמישון העליון בישראל נהנה מ-37.8% מכלל ההכנסות של משקי הבית, בעוד שארבעת החמישונים האחרים מתחלקים ב-62.2% הנותרים. על פי מדרד גייני (המחשב את אי השוויון בחלוקת ההכנסות בין משקי בית, ומשקף את הפערים בחלוקת ההכנסה במדינה) לאחר מתן ההקלות בדמי האבטלה והמענקים השונים לכל אזרח, נותרו אי השוויון והפערים בחלוקת ההכנסות בישראל, גדולים בהרבה מהממוצע במדינות ה-OECD (המוסד לביטוח לאומי, 2020).

המשבר הכלכלי שמלווה את התפרצות מגפת הקורונה, העלה את חוסר הודאות לכיתותיו כלכלי בעתיד. משפחות רבות שחו

הוצאות גבוהות מהכנסות

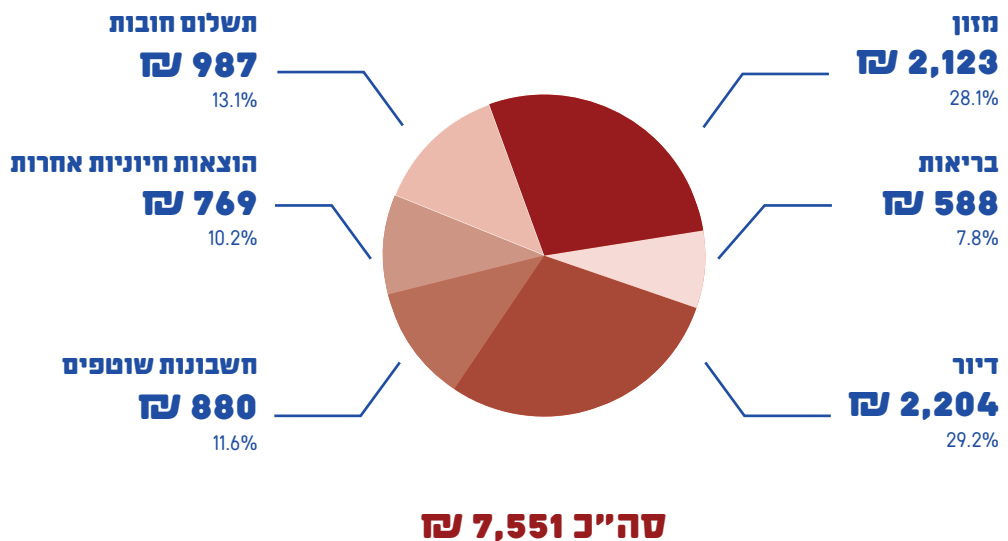
ההוצאה הגבוהה ביותר של משפחה נתמכת סיוע הינה על דיוך, המהווה בממוצע 29.2% מכלל ההוצאות שלה. ההוצאה השנייה בגובהה בקרב משפחות נתמכות סיוע הינה מזון, העומדת על 2,123 ₪ בממוצע. הוצאה זו גדלה בשיעור של 16.9% בהשוואה לשנה שעברה (1,816 ₪) כתוצאה מהגברת הצורך במזון בזמן התפרצות מגפת הקורונה.

ההכנסה הממוצעת של משפחה נתמכת סיוע הכוללת 4.5 נפשות בממוצע, הינה 5,104 ₪ לחודש בלבד. ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחות אלו עומדת על 7,551 ₪, וגבוהה ב-47.9% מההכנסה הממוצעת. המשמעות בפועל של הפער הגבוה בין ההוצאות להכנסות היא יצירת חובות חדשים והעמקת חובות קיימים או חיסול רוזבוות כספיות, במידה וכאלו קיימות.

ההכנסה בפועל של משפחות נתמכות הסיוע, מהווה 54.9% בלבד מההכנסה שהנתמכים מעריכים כנדרשת להם למחיה בכבוד (9,284 ₪).

מתוך הסכום שאת/ה ומשפחתך מוציאים בפועל בממוצע בחודש, כיצד מתחלקת ההוצאה החודשית בתחומים הבאים בתקופת משבר הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחות נתמכות הסיוע עומדת על 7,551 ₪, וגבוהה ב-47.9% מההכנסה הממוצעת שלהן

פער בין הכנסות להוצאות

משק בית מכיל 4.5 נפשות בממוצע | מתוך מחקר נתמכי הסיוע

הכל היה לי חדש בארץ, היינו לבד, בלי שורשים, החיים היו קשים ועבדנו מההתחלה. מאז ומתמיד גרנו בשכירות, עכשיו 4 חודשים שאני לא עובדת. אני לא מרגישה את האדמה ברגליים, את היציבות, יש לי מלא חובות, תשלומים לא משולמים, חשמל רוצים לסגור לנו, והשאירו בסוף כי אני צריכה את זה למכונה שמשמשת לבריאות שלי. הילד עכשיו הוא אחרי צבא ועובד, מנסה לעזור לסגור את החובות כי יש לנו עיקולים.

אני חשבתי שאני אישה חלשה - אבל הבנתי שאם אחרי הכל אני עוד חיה אז אני אישה חזקה

י', בת 53

כורעים תחת הנטל

מדינות וארגונים רבים ברחבי העולם מנסים להילחם בתופעה, שנראה כי משפיעה באופן נרחב על חייהם של אנשים החיים בעוני ומקשה עליהם להיחלץ ממנו. בין היתר, הפתרונות שניתנו בעולם כוללים: נגישות לשירותים בנקאיים, קידום אשראי נגיש, מתן הלוואות עם ריביות נמוכות או כלל ללא ריבית, קרנות הלוואות ממשלתיות, הנגשת ידע וייעוץ אישי על מנת לתמוך בהחלטות מושכלות בנושא. תחום זה עדיין אינו מפותח בישראל ואין מדיניות ממשלתית בנושא.

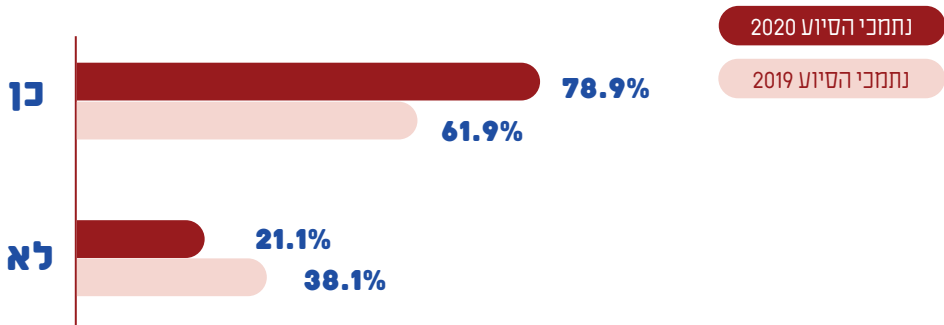
משפחות נתמכות הסיוע מוציאות בממוצע 987 ₪ בחודש על החזרי חוב, זוהי ירידה בשיעור של 27.1% בהשוואה לשנה שעברה (1,353 ₪) לחרות גידול בשיעור נתמכי הסיוע שיש להם חוב. נתון זה מצביע ככל הנראה על הקושי בהחזרי החובות, ועל כך שהמשפחות נאלצות להתמודד עם נטל החובות הקודמים וצבירת חובות חדשים.

פער משמעותי בין הכנסות להוצאות נדרשות מוביל להתמודדות כלכלית מורכבת עם חובות, עיקולים, אי יכולת לשלם חשבונות שוטפים וחוסר אפשרות להתמודד עם הוצאות דחופות בלתי צפויים. במקרים רבים, קיומו של המשבר הכלכלי הקטין את הכנסות המשפחה, והגדיל את הצורך בהלוואות בקרב משקי הבית.

78.9% מנתמכי הסיוע שקועים בחובות, עלייה בשיעור של 27.4% בהשוואה לשנה שעברה (61.9%). ל-55.6% מנתמכי הסיוע או בני משפחתם התווסף חוב בעקבות משבר הקורונה, כמעט כפול בהשוואה ל-29.8% באוכלוסייה הכללית. חובות באוכלוסיות החיות בעוני מובילים פעמים רבות להדרה כלכלית, כלומר - למצב שבו נמנעת מאדם גישה לשירותים פיננסיים שונים (פתיחת חשבון בנק, כרטיס אשראי וכו'), ועקב כך הוא אינו מסוגל לנהל כלכלית באופן יציב את משק בית.

האם יש למשפחה שלך חוב כלפי גורם כלשהו?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

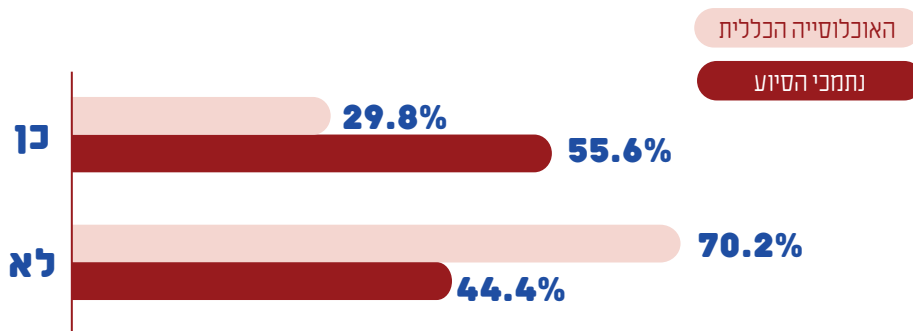

ל-55.6% מנתמכי הסיוע התווספו חובות בעקבות משבר הקורונה, כמעט כפול מהשיעור באוכלוסייה הכללית (29.8%)

האם התווסף חוב לך או לבני משפחתך בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומחקר באוכלוסייה הכללית

קודמים. בתקופת המשבר, ניתנה הטבה למשפחות אלה בכך שלא נוכה סכום החזר החובות, אך בפועל הן עדיין נותקו מחשמל במידה ולא היה ביכולתן להטעין את המונה. כמו כן, לא נעשה הסדר בניתוקי מים, ולכן עדיין נותר אחוז גבוה של ניתוקים בקרב נתמכי סיוע.

משפחות נתמכות הסיוע אינן מצליחות לתת מענה להוצאות שאינן מתוכננות, כמו תיקון שאינו מכוסה בביטוח, טיפול רפואי לא מכוסה וכו'. 87.2% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם יכולים להוציא עשרות או מאות שקלים בלבד עבור הוצאה לא מתוכננת, עלייה בשיעור של 8.2% בהשוואה לשנה שעברה (80.6%). המשבר הכלכלי אילץ רבים להיעזר בהלוואות על מנת לעמוד בהוצאות החודשיות. 30.5% מנתמכי הסיוע לקחו הלוואה בעקבות משבר הקורונה, בסכום ממוצע של 15,842 ש.

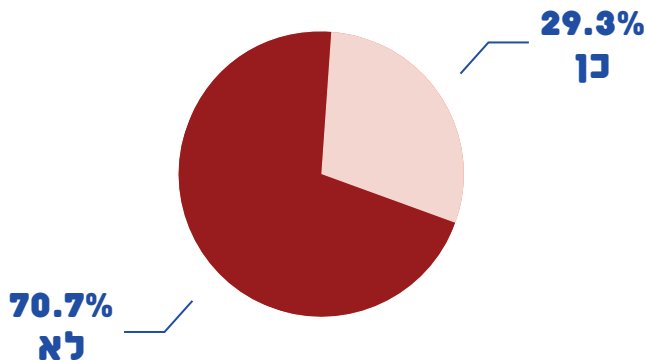
המצוקה הכלכלית הקשה של משפחות נתמכות הסיוע, מתבטאת גם בכך שכמעט שלישי (29.3%) מהן חוו בעקבות משבר הקורונה חסימה או עיקול של חשבון הבנק עקב חובות, תהליך הוצאה לפועל, תביעות משפטיות וכדומה.

בנוסף, כשליש (30.3%) מנתמכי הסיוע חוו בעקבות משבר הקורונה ניתוק מחשמל או מים החיוניים לקיום אנושי בכבוד ולשמירה על מצב בריאותי תקין, זאת מכיוון שלא הצליחו לשלם את החשבונות. במהלך המשבר נעשו ניסיונות רבים מצד הרשויות למנוע ניתוקים בעקבות חובות, זאת לאור השהות הממושכת בבית המגורים אשר הגבירה את הצריכה. ואכן, ניתן לראות ירידה משמעותית בשיעור של 35.1% בהשוואה לשנה שעברה (46.7%).

במידה ובטרם המשבר המשפחה נעזרה במונה חשמל לתשלום מראש, נוכה שלישי מסכום הטעינה להחזרת חובות

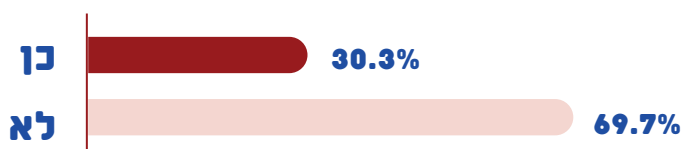
האם בעקבות משבר נגיף הקורונה חווית חסימה או עיקול חשבון הבנק עקב חובות/תהליך הוצאה לפועל/תביעות משפטיות בשל חובות וכדומה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם בעקבות משבר נגיף הקורונה חוויתם ניתוק מחשמל או מים כי לא הצלחתם לשלם את החשבונות?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

87.2% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם יכולים להוציא עשרות או מאות שקלים בלבד עבור הוצאה לא מתוכננת, עלייה בשיעור של **8.2%** בהשוואה לשנה שעברה (**80.6%**)

האם לקחתם הלוואה בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

15,842 ₪

ממוצע סכום ההלוואה

30.5%

נתמכי הסיוע שנאלצו לקחת הלוואה

במידת הצורך, כמה יכול משק הבית שלך לשלם עבור הוצאה לא מתוכננת תוך שבוע (למשל, תיקון שאינו מכוסה בביטוח, טיפול רפואי לא מכוסה וכו')?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

נתמכי הסיוע 2019

נתמכי הסיוע 2020

49.7%

53.5%

עשרות שקלים

30.9%

33.7%

מאות שקלים

12.4%

9%

1,000 עד 5,000 שקלים

2.8%

1.5%

5,000 עד 10,000 שקלים

4.2%

2.3%

מעל 10,000 שקלים

ל-62.2% מנתמכי הסיוע אין יכולת להפעיל אמצעי חימום או קירור בביתם מפני שהם אינם יכולים להפעיל את האמצעים הקיימים ברשותם כמעט בכלל או בכל פעם שיש להם צורך

נתמכי הסיוע נאלצים להתמודד גם עם תנאי מגורים יורדים - 71.9% נאלצו לוותר בשנה האחרונה על תיקון ליקויים חמורים בדירתם לאורך זמן מסיבות כלכליות.

בנוסף, בעקבות תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית, 26% מהנתמכים העידו שמצבם החברתי של ילדיהם החמיר בצורה משמעותית כי התביישו להזמין חברים לביתם בתקופת משבר נגיף הקורונה. היבט זה משפיע על הדימוי העצמי של הילדים, ומקבל חשיבות נוספת בתקופה בה הילדים נאלצים להסתגר בביתם ללא אפשרות ליצור קשרים חברתיים במסגרות אחרות.

בעקבות המצוקה הכלכלית הקשה, נאלצים נתמכי הסיוע לבצע ויתורים קבועים וכואבים בחיי היומיום שלהם, הפוגעים אנושות בתנאי המחיה. ל-62.2% מהנתמכים אין יכולת להפעיל אמצעי חימום או קירור בביתם מפני שהם אינם יכולים להפעיל את האמצעים הקיימים ברשותם כמעט בכלל או בכל פעם שיש להם צורך. זאת בשעה של-20.9% מנתמכי הסיוע אין כלל אמצעי חימום או קירור בביתם בעקבות המצוקה הכלכלית.

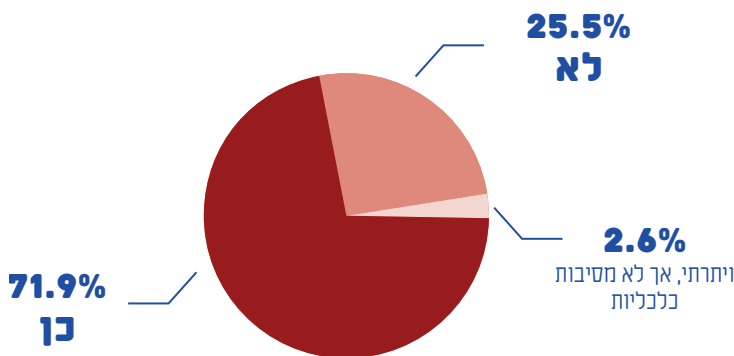
האם את/ה ובני משק הבית שלך נאלצים לוותר באופן קבוע על חימום/קירור הבית (באמצעות תנור גז, מזגן, רדיאטור וכו') כי אין לכם יכולת לשלם?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם בשנה האחרונה נאלצת לוותר על תיקון ליקויים חמורים בדירתך לאורך זמן מסיבות כלכליות?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם המצב החברתי של ילדיך נפגע כי הם התביישו להזמין חברים לביתכם בעקבות תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית ולא הייתה להם אפשרות להיפגש איתם במסגרות אחרות בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

דיוור הולם בצל מגפת הקורונה

על ידי אפשרות לקבלת דיוור ציבורי. 16.5% בלבד מנתמכי הסיוע מתגוררים בדיוור ציבורי, כשבישראל אחוז הדירות הציבוריות מתוך מלאי הדירות בישראל ירד באופן דרסטי. בשנת 1970 היה 23%, ובשנת 2018 עמד על 2.5% בלבד (משרד הבינוי והשיכון, 2018). לצד זה, הקריטריונים לקבלת דיוור ציבורי מורכבים ותנאי התחזוקה של הדירות יורדים.

30% מנתמכי הסיוע מעידים שבעקבות משבר הקורונה התגבר משמעותית הסיכוי לפנות את מקום מגוריהם בשל אי יכולת לעמוד בחשלומי שכר דירה או משכנתא.

ההוצאה על דיוור מהווה נטל כבד על נתמכי הסיוע ועומדת על 2,204 ש"ח בממוצע בחודש, שהם 29.2% מההוצאה החודשית ו-43.2% מההכנסה החודשית של משפחות אלו. 27.3% בלבד מנתמכי הסיוע מתגוררים בדירה בבעלותם או בבעלות משפחתם. ל-9.3% מהנתמכים אין מקום מגורים קבוע והם נאלצים להתגורר אצל בני משפחה, חברים, בית מחסה, ללא קורת גג וכו'.

כמחצית (46.4%) מנתמכי הסיוע מתגוררים בשכירות. הקושי ששוק השכירות הפרטית מערים על משפחות בכלל ועל משפחות עניות בפרט, זוכה למענה ברוב המדינות המפותחות

היכן את/ה מתגורר?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

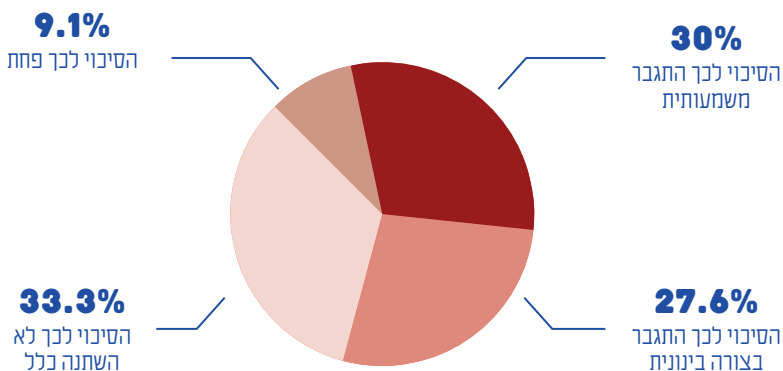

ההוצאה על דיור עומדת על 2,204 ש"ח בממוצע בחודש בקרב נתמכי הסיוע, ומהווה 43.2% מההכנסה החודשית של המשפחות

האם בעקבות משבר הקורונה השתנה הסיכוי שתאלצו לפנות את מקום מגוריכם בשל אי יכולת לעמוד בתשלומי שכ"ד/משכנתא?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

נתמכי הסיוע, לצד התפרצות מגפת הקורונה שאילצה רבים להישאר בביתם, השפיעו על האווירה במשק הבית. 54.7% מנתמכי הסיוע העידו שהתגבר המתח בין בני המשפחה במידה רבה או רבה מאוד בעקבות השהייה הממושכת בבית. החמרת המתח באה לידי ביטוי בוויכוחים וריבים (72.1%), פגיעה בפרטיות (38.6%), אלימות פיזית (7%) ובריחה מהבית של אחד מבני המשפחה (6.5%).

תנאי המגורים של נתמכי הסיוע מאופיינים בדירות קטנות ובצפיפות גבוהה. 20.1% מנתמכי הסיוע מתגוררים בדירה שבה חדר שינה אחד בלבד. בית של משפחה נתמכת סיוע כולל בממוצע 2.3 חדרים למשפחה בת 4.5 נפשות בממוצע. האזורים שנמצאו בסיכון גבוה לתחלואה הם אזורים המדורגים ברמה חברתית-כלכלית נמוכה, ובהם ממדי הצפיפות גבוהים בדירות המגורים וכן בשטחים הציבוריים. תנאי המחיה של

צפיפות הדיור

מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומחקר באוכלוסייה הכללית 2019

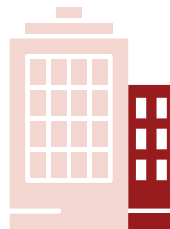
נתמכי הסיוע

האוכלוסייה הכללית

0.86 | 2

ממוצע יחס נפשות לחדר

3.8 | 2.3

ממוצע חדרים

3.3 | 4.5

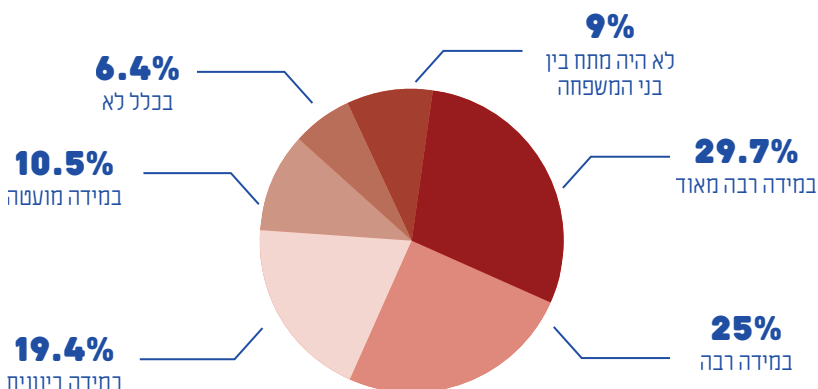
ממוצע נפשות למשק בית

בקרב מחצית מנתמכי הסיוע (54.7%) החמיר המתח בין בני המשפחה בעקבות השהייה הממושכת בבית, והיא באה לידי ביטוי בעיקר בוויכוחים וריבים (72.1%) ובפגיעה בפרטיות (38.6%)

באיזו מידה השהייה הממושכת בבית בזמן משבר נגיף הקורונה, החמירה את המתח בין בני המשפחה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

באיזה אופן התבטאה החמרת המתח בין בני המשפחה?

הסכום גבוה מ-100% כיוון שניתן היה לענות יותר מתשובה אחת מתוך מחקר נתמכי הסיוע | מתוך מי שענו שחלה החמרה

6.5%
בריחה מהבית של אחד מבני המשפחה

7%
אלימות פיזית

38.6%
פגיעה בפרטיות

72.1%
וויכוחים וריבים לעיתים קרובות

ייאוש בקרב נתמכי הסיוע

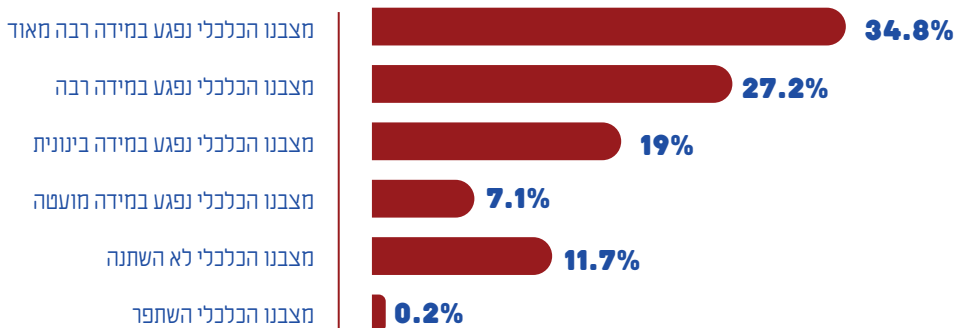
קיומו של משבר כלכלי חמור וצפי למיתון ממושך, עלול לגרום לחוסר אמונה ביכולתם של נתמכי הסיוע לשנות את מצבם. 23.3% בלבד מנתמכי הסיוע מעריכים שיש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שהם ובני משפחתם יחלצו מעוני, בהשוואה ל-40.2% מנתמכי הסיוע שמעידים כי הסיכוי לכך נמוך או שאין כלל סיכוי. 56.5% מהנתמכים מציינים שהמשבר הקטין את הסיכוי שלהם ושל בני משפחתם להיחלץ מעוני. נתונים אלה מעידים על תחושת הייאוש והפסימיות בקרב נתמכי הסיוע נוכח מצבם הכלכלי ולאור המשבר הכלכלי החמור במדינת ישראל.

מעבר למחסור הפיזי בצרכים בסיסיים, מלווים החיים בעוני ברגשות קשים, תחושת ייאוש, חוסר שליטה, לעיתים בושה והשפלה וויתורים יומיומיים.

62% מנתמכי הסיוע מעידים כי מצבם הכלכלי נפגע במידה רבה או רבה מאוד בעקבות משבר הקורונה. פגיעה כלכלית מחריפה את הפערים הכלכליים-חברתיים ועלולה להביא למציאות בה האוכלוסיות המוחלשות יזדקקו לסיוע בכל תחומי החיים.

כיצד את/ה מעריך/ה שמצבך הכלכלי השתנה בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

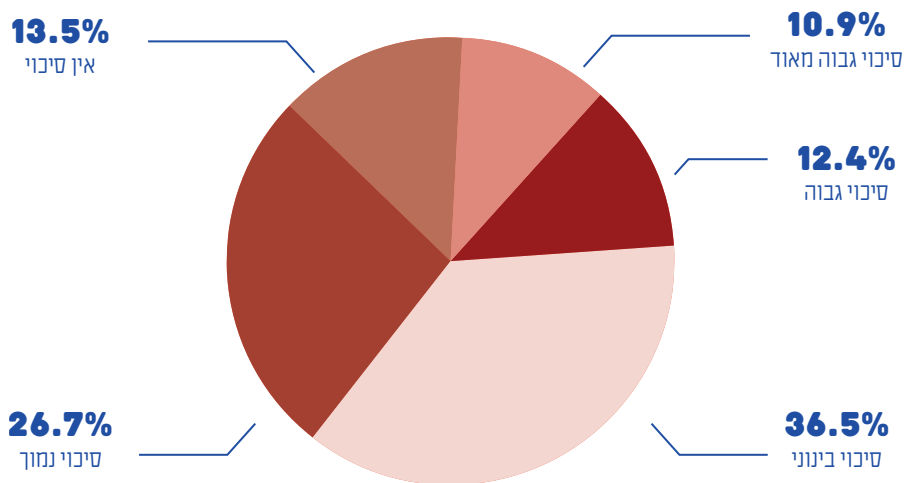

40.2% מנתמכי הסיוע מעידים כי אין כלל סיכוי או קיים סיכוי נמוך בלבד שהם ובני משפחתם יחלצו מעוני

מה להערכתך הסיכוי שאתה ובני משפחתך תחלצו מעוני?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

כיצד השתנה סיכויי זה בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

4.3%

המשבר שיפר את הסיכוי שלי ושל בני משפחתי להיחלץ מעוני

39.2%

המשבר לא שינה את הסיכוי שלי ושל בני משפחתי להיחלץ מעוני

56.5%

המשבר הקטין את הסיכוי שלי ושל בני משפחתי להיחלץ מעוני

כל החברים שלך מדברים על טיול להודו, תאילנד, ואתה חושב בכלל על דברים אחרים לגמרי. היה לי מאוד קשה להשכיר דירה, אז החלטתי שאני קונה רכב בכמה שקלים ואני גר ברכב, זה היה פשוט הכי משתלם לי ועשיתי את זה שלושה חודשים בחורף. כל לילה מחדש למצוא מקום נורמלי שאפשר לישון בו בלי שיפריעו לך או בלי שידעו עליך. כל מה שחייל בודד רוצה זה לחיות. מה זה אומר לחיות? זה הצרכים הבסיסיים, זה מיטה חמה, אוכל, שתייה, קודם כל דברים בסיסיים. את האמת שבתקופה האחרונה די קשה לי, כשהגיעה הקורונה. איך תחיה, איך תשכיר דירה, איך אתה לא רואה שום אופק טוב, הכל סימן שאלה גדול

ד', חייל משוחרר

חינוך והשכלה

חינוך והשכלה

בשיא המשבר היו כ-89% מהמובטלים באוכלוסייה הכללית, ללא תואר אקדמי (משרד האוצר, 2020) **89%**

סגירת מערכת החינוך לתקופות ממושכות והמעבר ללימודים מרחוק, הרחיבו את הפערים החברתיים של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך **הרחבת פערים**

79.9% מנתמכי הסיוע אינם בעלי תעודת בגרות, 48.7% מנתמכי הסיוע לא סיימו 12 שנות לימוד **79.9%**

36.6% מנתמכי הסיוע העידו שמאז התפרצות מגפת הקורונה אחד או יותר מהילדים במשק הבית שלהם, החסירו ימי לימוד בבית הספר כי נאלצו לעבוד ולסייע בפרנסת המשפחה **36.6%**

73.9% מנתמכי הסיוע העידו שאין ברשותם מחשבים ללמידה מרחוק, בהשוואה ל-33.3% מהאוכלוסייה הכללית **73.9%**

59.5% מנתמכי הסיוע ציינו שהיעדר אינטרנט בבית הקשה על ילדיהם ללמוד בתקופת משבר הקורונה **59.5%**

מעמדת חברתית, כלכלית ורגשית, ולעיתים גם המקום היחיד בו הם זוכים לקבל ארוחה חמה, שיעורי תגבור וחונכות.

הפסקת הפעילות במסגרות החינוכיות, אילצה משפחות רבות החיות במצוקה כלכלית להתמקד בטיפול בילדים שנשארו בבית, ללא יכולת לממן עזרה חיצונית. ההורים, שלרוב מועסקים במקומות עבודה שאינם מאפשרים גמישות ותעסוקה מהבית, נאלצים לצמצם או לוותר על פרנסתם. לעיתים, גם האחים הבוגרים נאלצים לשמור על אחיהם הקטנים או לסייע למשפחה ולצאת לשוק העבודה, ובעקבות כך צפויים להישגים נמוכים ולסכנת נשירה ממערכת החינוך. קשיים אלו הועצמו במיוחד בקרב משפחות לילדים עם צרכים מיוחדים הזקוקים למרחב מאפשר ותומך במשך כל שעות היום. הוריהם נאלצו להפסיק לעבוד וללא עזרה ממסגרות תומכות, מצאו עצמם קורסים תחת העומס הכלכלי והנטל הרגשי.

במצב בו נדרשת למידה מרחוק, בתיהם של תלמידים חיים במצוקה כלכלית אינם מכילים תשתיות ואמצעים, והם אינם יכולים להפיק למידה משמעותית כמו משפחות החיות ברווחה כלכלית. חמישית מכלל התלמידים בישראל חיים במשקי בית ללא מחשב, לכ-27% מהתלמידים אין בבית חיבור לאינטרנט ולכ-14.5% אין לא מחשב ולא חיבור לאינטרנט (מרכז המידע והמחקר של הכנסת, 2020).

גם במקרים בהם יש מחשב, הוא אינו זמין לכל ילדי המשפחה בו זמנית והמרחב הביתי ללמידה צפוף ורועש. כך, נקודת הפתיחה של מאות אלפי תלמידים מוחלשים נותרת מאחור בהשוואה לבני גילם, האוחזים בצידוד לימודי ראוי וכעת גם באמצעים דיגיטליים המאפשרים להם למידה אופטימלית. בשעה שהשכבות החזקות פועלות לפיתוח ילדיהן, השכבות החלשות הן הראשונות להיפגע משינויים. מערכת החינוך לבדה אינה יכולה לפתור את כל חוליי החברה הישראלית, אך היא חייבת לממש את תפקידה ככלי חיוני לצמצום הפערים החברתיים, באמצעות השקעת משאבים ותשומות באוכלוסיות המוחלשות ביותר.

חינוך הינו אחד המפתחות המשמעותיים ביותר לצמצום פערים חברתיים וכלכליים. חינוך איכותי וראוי מאפשר מוביליות חברתית וביכולתו להשפיע על יצירת קשרים חברתיים, תחושת מסוגלות והשתלבות מטיבה בשוק התעסוקה בבגרות. חינוך יכול להוות נקודת מפנה בשיפור רווחתם של ילדים, בפיתוח הפוטנציאל האישי ובמניעת העברה בין דורית של עוני. אולם המציאות מלמדת, שפעמים רבות מערכת החינוך בישראל אינה מצליחה להעניק אופק התפתחותי לתלמידים החיים בעוני, ומרחיבה את הפערים.

תקציב החינוך בישראל אמנם גדל פי שלושה בתוך חמש שנים, אך בפועל הפערים הגדולים בין התלמידים ממשיכים להתרחב. פערים חינוכיים נוצרים ומשועתקים לאור אי שוויון הזדמנויות ראוי לכל ילד, ולחוסר התאמה בשיטות ההוראה, בתשתיות ובמשאבים הנדרשים עבור תלמידים מוחלשים. כך לדוגמא, התקצוב הדיפרנציאלי מתקיים רק בבית הספר היסודי, ואילו בחטיבה העליונה המועצות המקומיות החלשות מקבלות מהמדינה את התקציבים הנמוכים ביותר. מצב זה מעמיק את הקשר ההדוק בין מעמד חברתי-כלכלי ובין איכות ההישגים במערכת החינוך. בישראל תמונת המצב מדאיגה במיוחד, כשאנחנו מדורגים במקומות האחרונים מבין מדינות ה-OECD מבחינת אי שוויון במרבית מדדי החינוך הבינלאומיים (Unicef, 2018).

פערי הציונים בישראל בין תלמידים מרקע כלכלי-חברתי הם הגבוהים ביותר במערב, כשחמישית מהתלמידים נכשלו בכל אחד משלושת תחומי האוריינות (קריאה, מתמטיקה ומדעים). על פי הגדרות ה-OECD הם אינם בעלי כישורים המאפשרים השתלבות בחברה ובתעסוקה (משרד החינוך, 2019). תקציב החינוך כיום מחזק את החזקים, מחליש את החלשים ומנציח את אי השוויון.

התפרצות מגפת הקורונה החריפה את הפערים הקיימים וכמעט חיסלה את סיכוייהם של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי נמוך להשתלב כראוי במערכת החינוך. הפיכת המרחב הביתי לסביבה הלימודית הקבועה, הדגישה את אי השוויון ממנו סובלים תלמידים אלו. עבורם, מערכת החינוך משמשת

השכלה והכנסה בקרב הורים

כמחצית (48.7%) מנתמכי הסיוע לא סיימו 12 שנות לימוד

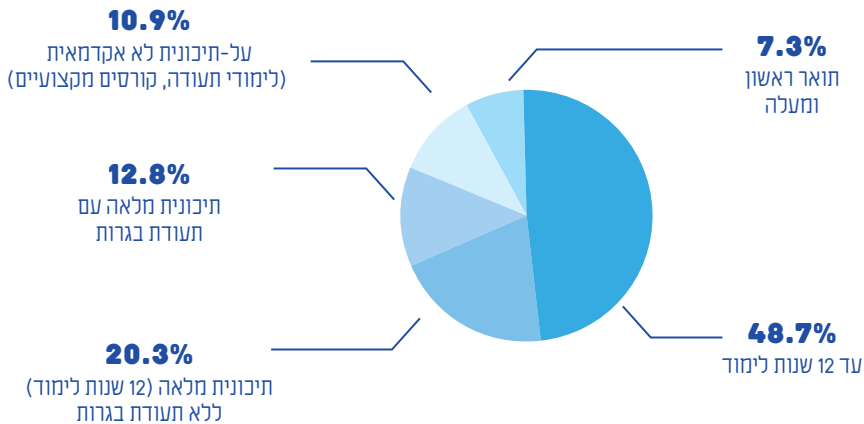

79.9% מנתמכי הסיוע אינם בעלי תעודת בגרות, בהשוואה ל-30.1% מהאוכלוסייה הכללית. כמחצית (48.7%) מנתמכי הסיוע לא סיימו 12 שנות לימוד, ורק ל-7.3% מנתמכי הסיוע יש השכלה אקדמאית. הקשר בין אבטלה להשכלה בתקופת התפרצות מגפת הקורונה היה רלוונטי יותר מתמיד. בשיא המשבר כ-89% מהמובטלים באוכלוסייה הכללית היו ללא תואר אקדמי (משרד האוצר, 2020).

רמת ההשכלה משפיעה על המצב התעסוקתי ועל פוטנציאל ההשתכרות. ההכנסה גבוהה יותר ככל שהשכלת ההורים גבוהה יותר (הלמ"ס, 2019). בנוסף, יש קשר ישיר בין רמת ההשכלה של המבוגרים במשק הבית, לרמת ההשכלה וההישגים הלימודיים של ילדיהם. כך ההסללה החברתית עתידה להישמר, וילדים להורים משכילים ממשפחות מבוססות נהנים מנגישות לתשתיות ואמצעים איכותיים יותר לחינוך.

מהי רמת ההשכלה הרשמית שלך?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

אי שוויון הזדמנויות בחינוך

ויתורים בתחום חינוך הילדים עקב המצב הכלכלי

מתוך מחקר נתמכי הסיוע

73.9%

לא יכולים לעמוד בתשלומים
הנלווים לבית הספר

45.8%

לא יכולים להכניס ילד בגילאי 0-3
למסגרת חינוכית

70%

אין אפשרות לרכוש ציוד לימודי
בסיסי וספרי לימוד לביה"ס

משפחה שנקלעת למצוקה כלכלית נאלצת לבצע ויתורים בתחום החינוך שהוצאותיו נחשבות גמישות, בכדי להתקיים מהמשאבים המצומצמים שעומדים לרשותה ולממן הוצאות חינוכיות אחרות. ויתורים בקרב משפחות נתמכות הסיוע מתחילים כבר בגיל הרך, כשמחצית (45.8%) מנתמכי הסיוע לא הכניסו ילד אחד או יותר בגילאי 0-3, למסגרת חינוכית כי לא יכלו לעמוד בתשלומים עבורה.

בנוסף, ל-70% מנתמכי הסיוע, אין ציוד לימודי בסיסי וספרי לימוד עבור ילדם לבית הספר בעקבות המצוקה הכלכלית. 73.9% מנתמכי הסיוע העידו כי אינם יכולים לעמוד בתשלומים הנלווים לבית הספר, נתון שהתחזק משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (64.3%).

ויתורים אלו מחריפים את הפגיעה בתחושת המסוגלות והביטחון העצמי של התלמידים הצליח לעמוד בדרישות החינוכיות. כל זמן שלא מעניקים להם משאבים, כלים ומענה מותאם לצרכים הייחודיים שלהם, כך המוטיבציה שלהם פוחתת והם נדחקים באופן קבוע לשולי החברה.

עברנו לדירת חדר. לא היה את השקט וכל אחד צריך את הרגע לבד, לא משנה אם הוא ילד או בוגר. היינו חיות מפיתה וקפה. באיזשהו שלב השכנה הייתה מכינה לי כריכים לבית ספר, אבל אז כבר הידרדרתי בלימודים. בכיתה ט' הייתי בכיתה מצוינות, בכיתה י' כבר לא רצו שאני אחזור לבית ספר. פשוט יצאתי מהבית והלכתי לרווחה שתחתים אותי לטופס להעברה לפנימייה ל', בת לאם חד הורית

חינוך בתקופת משבר הקורונה

הקושי של ילדים החיים בעוני, כשלמעשה לרוב משקי הבית בעשירון התחתון אין מחשב או חיבור לאינטרנט והם חסרים את התשתית הנדרשת ללמידה מרחוק.

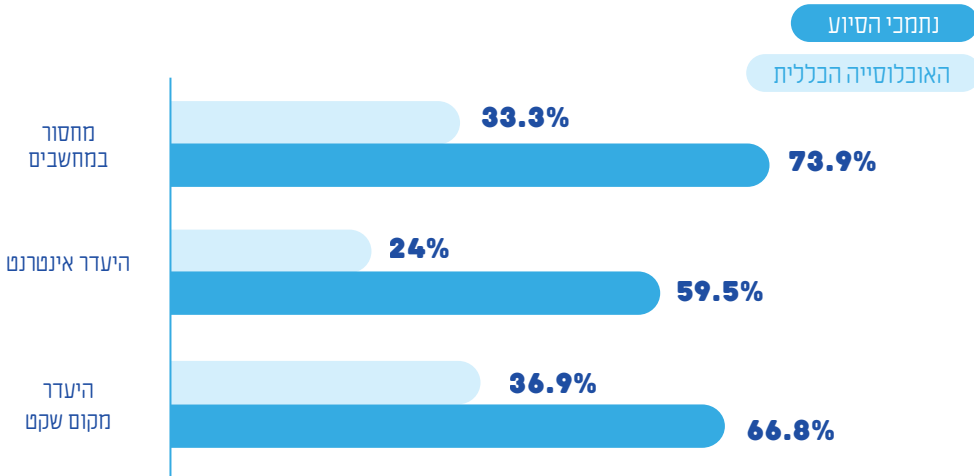
73.9% מנתמכי הסיוע העידו שמחסור במחשבים בבית הקשה על ילדיהם ללמוד בתקופת התפרצות מגפת הקורונה, יותר מפי 2 מהאוכלוסייה הכללית (33.3%). כמו כן, מעל למחצית מפי 2 (59.5%) מנתמכי הסיוע ציינו שהיעדר אינטרנט בבית הקשה על ילדיהם ללמוד בתקופה זו.

עם סגירת מוסדות החינוך והמעבר ללמידה מרחוק באמצעות כלים דיגיטליים, הוחרפו הפערים, המשמעותיים גם כך, בין קבוצות אוכלוסייה ובין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה. למידה מרחוק, יכולה בתקופות משבר לאפשר שמירה על הרצף הלימודי ולהפחית את הפגיעה בשגרת הלימודים של התלמידים, תוך קיום מסגרת חברתית חינוכית תומכת.

עם זאת, לכל תלמיד מהעשירון העליון יש בממוצע שני מחשבים במשק בית, אך רק רבע מהתלמידים בעשירון התחתון יש מחשב אחד בלבד במשק הבית. כלומר, קיים פער של פי 10 בין העשירון העליון לתחתון בכמות המחשבים לתלמיד (הכלכלנית הראשית, 2020). ממצא זה ממחיש את

באיזה מידה הגורמים הבאים הקשו על ילדיך ללמוד בתקופת משבר הקורונה?

מתוך מחקר נתמכי הסיוע והאוכלוסייה הכללית מוצג שיעור העונים במידה רבה ובמידה רבה מאוד

73.9% מנתמכי הסיוע העידו שמחסור במחשבים הקשה על ילדיהם ללמוד בתקופת משבר הקורונה

באיזו מידה הגורמים הבאים הקשו על ילדיך ללמוד בתקופת משבר הקורונה?

מוצג שיעור העונים במידה רבה ורבה מאוד מתוך מחקר נתמכי הסיוע

58.3%

עומס על המבוגרים בבית או עקב יציאתם לעבודה

60.3%

קושי בהפעלת מערכות ממוחשבות כגון ZOOM

נוסף לאמצעים הדיגיטליים הנדרשים ללמידה מרחוק, לסביבה הלימודית בבית יש משמעות רבה ליכולתו של הילד להצליח בלמידה, המאגרת ממילא, ודורשת ריכוז ותמיכה הורית מקסימלית.

הסביבה הביתית במשפחות החיות בעוני בדרך כלל צפופה ולחוצה, דבר שמקשה מאוד על האפשרות של הילדים ללמוד בבית ולנהל שגרת יום ורצף לימודי. ואכן, נתמכי הסיוע נתקלו בקושי זה בצורה משמעותית מאוד בתקופת התפרצות מגפת הקורונה, ו-66.8% מהם העידו שחוסר במקום שקט בבית, הקשה על ילדיהם ללמוד במידה רבה או רבה מאוד.

עקב השינויים שהתרחשו בעקבות מגפת הקורונה, למעורבות הורים בפעילות לימודית יש השפעה נרחבת מהרגיל על יכולות התלמיד להסתגל ולהצליח במסגרת חינוכית. לעיתים, תמיכה מועטה מהורים, יכולה לגרום לתלמידים לוותר על השתתפותם או לא לבצע משימות לימודיות נדרשות. ילדים ממשפחות החיות בעוני, נתקלים לעיתים קרובות בחוסר היכולת של הוריהם או בני משפחה אחרים לסייע מבחינה לימודית, מכיוון שחסרים את הידע הנדרש או שאינם נוכחים בעת הצורך.

בתקופת התפרצות מגפת הקורונה, למעלה ממחצית (58.3%) מנתמכי הסיוע העידו כי לא התאפשר סיוע לימודי הולם לילדיהם, בשל עומס על המבוגרים בבית או לאור יציאתם לעבודה. עם זאת, גם כאשר נתמכי הסיוע מצליחים להתפנות ולסייע לילדיהם

הילדים קיבלו בעקבות הקורונה מחשב מבית הספר שאינו עובד, וקשה להם. מה אני יכולה לעשות? יש לי ילדה בכיתה ב', שכל הילדים יודעים לקרוא והיא לא כל כך. בעקבות המצב קשה לה עוד יותר להשלים את הפערים

מ', אם ל-4

יותר משליש מנתמכי הסיוע העידו שאחד או יותר מילדיהם החסירו ימי לימוד בבית הספר על רקע המצב הכלכלי

כשליש (36.6%) מנתמכי הסיוע העידו שמאז התפרצות מגפת הקורונה, אחד או יותר מהילדים במשק הבית שלהם החסירו ימי לימוד בבית הספר כי נאלצו לעבוד ולסייע בפרנסת המשפחה על רקע המצב הכלכלי, באופן קבוע או יותר מפעם או פעמיים. מדובר בעלייה בהשוואה לשנה שעברה (32.1%), ככל הנראה לאור התפרצות מגפת הקורונה והחרפת המצוקה הכלכלית.

במטלות הלימוד, הם נתקלים בפערי אוריינות דיגיטלית. 60.3% מנתמכי הסיוע העידו שקושי בהפעלת מערכות ממוחשבות (כגון zoom), הקשה על ילדיהם ללמוד בתקופת התפרצות מגפת הקורונה.

יתכן שמשפחות מבוססות יוכלו לגשר על פערי הלימוד שנוצרו בעקבות התפרצות מגפת הקורונה, באמצעות מימון שיעורי תגבור פרטיים. אך לא כך הדבר בקרב משפחות מוחלשות, שהרחבת הפערים מובילה למציאות של מחסור בהשכלה איכותית לאורך זמן. מחסור שעלול לפגוע בהתפתחות אישית ומקצועית, לגרום לאובדן הזדמנויות אישיות ותעסוקתיות, תחושת היעדר מסוגלות עצמית, ביטחון עצמי נמוך, קשיים חברתיים ועוד.

אתה גדל כשאתה מבין מהר מאוד שהם לא – לא, מביאים לך כי הם לא אוהבים אותך אלא כי פשוט – אין. אז אתה לא רוצה להיות מפונק, ואתה רוצה פשוט להתמודד לבד. ילד לא באמת צריך לגדול ככה, זה יותר מידי להתמודד איתו
א; ת"א

האם בחצי השנה האחרונה, מאז פרוץ משבר הקורונה, אחד או יותר מהילדים במשק הבית שלך החסירו ימי לימוד בעקבות הצורך לצאת לעבוד לסיוע בפרנסת המשפחה?

מוצג שיעור העונים באופן קבוע ויותר מפעם או פעמים

האחריות לטיפול בעוני

צילום: זיו קורן

האחריות לטיפול בעוני

22% בלבד מהאוכלוסייה נתנו אמון במידה רבה בממשלה בהתמודדותה עם משבר הקורונה (הלמ"ס, 2020)	22%
79.1% מהציבור סבור כי הממשלה היא זו שצריכה לקחת אחריות על צמצום העוני	79.1%
21.3% בלבד מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיית העוני	21.3%
63.4% מהציבור חושב שהטיפול הממשלתי בעקבות משבר הקורונה, תמך במידה מועטה או בכלל לא, בצרכים של אוכלוסיות עניות ושל אוכלוסיות שעלולות להידרדר לעוני	63.4%
61.9% מהעמותות העידו כי מצבם של הנתמכים החמיר בעקבות משבר הקורונה	61.9%
78.6% מהעמותות העידו על גידול בהיקף פעילות הסיוע בעקבות משבר הקורונה	78.6%
16% הוא שיעור ההוצאה הלאומית לרווחה בישראל, בהשוואה לממוצע ב-OECD שעומד על 20.1% (OECD, 2018)	16%
42.8% מהנתמכים שנוספו בתקופת המשבר, החלו לקבל סיוע קבוע מהעמותה אליה פנו	42.8%

עוני אינו גזירת גורל, לא עבור אלו החיים בצלו משך שנים רבות, ולא בקרב אלו אשר הידרדרו למצוקה כלכלית בעקבות משבר הקורונה

המלצות הועדה יושמו באופן חלקי בלבד ולא גובשו לכדי תכנית ממשלתית רב שנתית. בין היתר, לא יושמה ההמלצה לרכז את התכנון של הפעולות הממשלתיות והחוק-ממשלתיות לטיפול בעוני בידי גורם אחד, ועדיין לא הוצב יעד מדיד לצמצום העוני. יעדים רשמיים יכולים להשפיע על השיח הציבורי, לקדם פעילות בתחום, לחקור אילו כלים יעילים יותר לחילוך מעוני ולהתאימם לחברה הישראלית. אי ביצוע צעדים אלה מאפשר לממשלה להימנע מגיבוש אסטרטגיה למאבק בעוני ולא לדווח על התקדמותה.

התפרצות מגפת הקורונה הגיחה לתוך חוסר יציבות פוליטית, לאחר מערכות בחירות מרובות, בסופן הוקמה ממשלת אחדות חירום פריטטית (שויונית), במטרה לפעול יחד מול המשבר הכלכלי והבריאותי החמור שפקד את מדינת ישראל. אך בקרב הציבור הרחב האמון בממשלה נסדק, ורק 22% מהאוכלוסייה נותנים אמון במידה רבה בממשלה בהתמודדותה עם משבר הקורונה. החוסן האזרחי נפגע עם החמרה במצב הכלכלי של 41% מהאוכלוסייה, והחמרה במצב הנפשי של 26% מהציבור בעקבות המשבר (הלמ"ס, 2020).

המשבר הנוכחי יכול להוות גם הזדמנות עבור הממשלה להתוות רשת ביטחון יציבה עבור אזרחיה המוחלשים, שכן המדינה תירש להתמודד לאורך תקופה ממושכת עם מיתון עמוק וקיצוצי תקציב, שעלולים להביא להעמקת אי השוויון, החמרת המצוקה וצמיחת דורות חדשים של עניים. צעדי מדיניות מאקרו-חברתיים המותאמים לצרכי האזרחים יוכלו לכלול את הקיטוב ואת הפערים הגדלים בחברה הישראלית, והם תנאים הכרחיים ליציאה מהמשבר וליצירת חברה צודקת ושיוונית יותר ביום שאחרי המגפה. עוני אינו גזירת גורל, לא עבור אלו החיים בצלו משך שנים רבות, ולא בקרב אלו אשר הידרדרו למצוקה כלכלית בעקבות משבר הקורונה.

עוני הוא תוצאה ישירה של מדיניות ממשלתית. לפני ההתערבות מצד המדינה, בגביית מיסים וחלוקת קצבאות, שיעורי העוני בישראל נמוכים משמעותית מהמוצע במדינות ה-OECD. אך לאחר התערבות המדינה, המגמה מתהפכת לחלוטין וישראל ממשיכה להיות בין המדינות עם שיעורי העוני הגבוהים ביותר מבין מדינות המערב, במיוחד בקרב ילדים (המוסד לביטוח לאומי, 2019). השפעת המדיניות בישראל על חילוך מעוני נמוכה, וכך גם ההוצאה הלאומית על רווחה, שעומדת בישראל על 16% בהשוואה למוצע ב-OECD שהוא 20.1% (OECD, 2018).

עוני הוא הפרה של זכויות האדם, ואנשים במצב חיים זה חווים מעגליות של ייאוש תוך דחיקתם לשוליים, נוכח ההדרה מהזכות לקחת חלק פעיל בחברה. נראה כי המדיניות הממשלתית הנוכחית מטילה על האנשים שחיים בעוני את האחריות העיקרית למצבם, ומרחיבה את פעילותם של גורמים לא ממשלתיים לסייע לאוכלוסייה זו, בשעה שהאמצעים שהמדינה מעמידה לא מאפשרים מחיה בכבוד לאוכלוסיות מוחלשות. על כן, מכיוון שהעוני מהווה בעיה לאומית רחבה המצויה בכל המגזרים ומשפיעה על החוסן של החברה הישראלית, נדרשת התערבות ממשלתית משמעותית לפתרונה. הדבר מקבל משנה תוקף לאור התפרצות הקורונה והמשבר הכלכלי, אשר יביאו להצטרפות של עשרות אלפי משפחות למעגל העוני.

פתרון לבעיית העוני אינו מסתכם רק בהיבט ההומני למען חברה צודקת ושיוויונית, אלא מאפשר שימוש נכון יותר במשאבים קיימים. הועדה למלחמה בעוני (2014) פרסמה שורה של המלצות שיישומן עשוי להביא לצמצום שיעורי העוני בישראל למוצע במדינות ה-OECD, ועלותן כ-7.6 מיליארד ש"ש בשנה, למשך עשור. לפי מחקר שנערך בשנת 2015 על ידי מכון ERI עבור ארגון לתת, עלות העוני למשק היא כ-48 מיליארד ש"ש בשנה. התועלת הכלכלית הצפויה למשק מהשקעת אותם 7.6 מיליארד ש"ש לשנה, תסתכם בכ-132 ש"ש מיליארד, כלומר רווח של 64 מיליארד ש"ש ותשואה של 93% על ההשקעה.

מענה ממשלתי לאוכלוסיות מוחלשות בתקופת המשבר

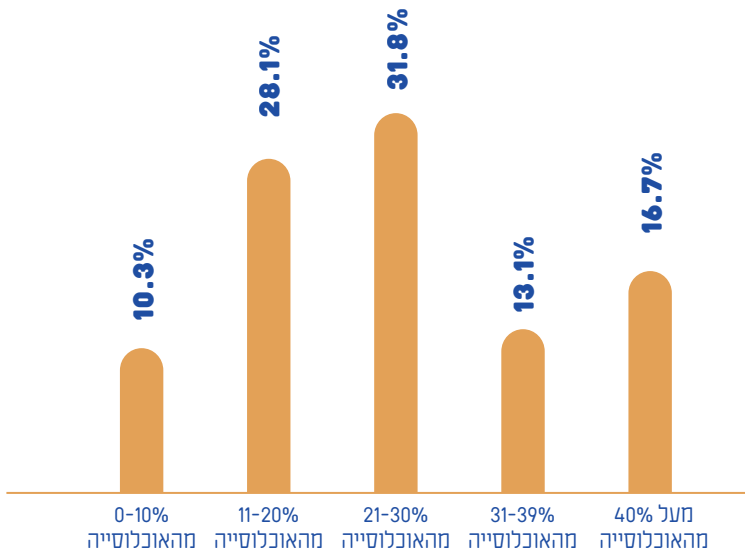
79.1% מהציבור סבור כי הממשלה היא הגורם האחראי לצמצום העוני במדינת ישראל, יותר מכל גורם אחר. עם זאת, רק כחמישית (21.3%) מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיית העוני, ירידה בהשוואה לשנה שעברה מטפלת הרב ממדי של לתת (2019). לתחושת הציבור, מגפת העוני מתפשטת ופוגעת ברבים מאוכלוסיית ישראל, לצד מגפת הקורונה.

כמעט שלישי (29.8%) מהציבור סבור שלפחות כל אדם שלישי במדינת ישראל חי בעוני. עוד טרום משבר הקורונה, שיעור האנשים החיים בעוני בישראל היה 21.2% לפי המוסד לביטוח לאומי (2019), בהתייחס לשנת 2018) ו-25.6% בהתאם למודד העוני הרב ממדי של לתת (2019). לפי המוסד לביטוח לאומי (2019), כמעט שלישי (29.8%) מהציבור סבור שהממשלה היא הגורם האחראי לצמצום העוני במדינת ישראל, יותר מכל גורם אחר. עם זאת, רק כחמישית (21.3%) מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיית העוני, ירידה בהשוואה לשנה שעברה מטפלת הרב ממדי של לתת (2019). לתחושת הציבור, מגפת העוני מתפשטת ופוגעת ברבים מאוכלוסיית ישראל, לצד מגפת הקורונה.

כמעט שלישי (29.8%) מהציבור סבור שלפחות כל אדם שלישי במדינת ישראל חי בעוני. עוד טרום משבר הקורונה, שיעור האנשים החיים בעוני בישראל היה 21.2% לפי המוסד לביטוח לאומי (2019), בהתייחס לשנת 2018) ו-25.6% בהתאם למודד העוני הרב ממדי של לתת (2019). לפי המוסד לביטוח לאומי (2019), כמעט שלישי (29.8%) מהציבור סבור שהממשלה היא הגורם האחראי לצמצום העוני במדינת ישראל, יותר מכל גורם אחר. עם זאת, רק כחמישית (21.3%) מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיית העוני, ירידה בהשוואה לשנה שעברה מטפלת הרב ממדי של לתת (2019). לתחושת הציבור, מגפת העוני מתפשטת ופוגעת ברבים מאוכלוסיית ישראל, לצד מגפת הקורונה.

כמה אנשים לדעתך חיים בעוני במדינת ישראל?

מתוך סקר תפיסות הציבור

79.1% מהציבור סבור כי הממשלה היא זו שצריכה לקחת אחריות על צמצום העוני. עם זאת, רק חמישית (21.3%) מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיה

מיהו לדעתך הגורם האחראי לצמצום העוני?

מתוך סקר תפיסות הציבור

79.1%

הממשלה

7%

האדם העני

10.7%

עמותות סיוע

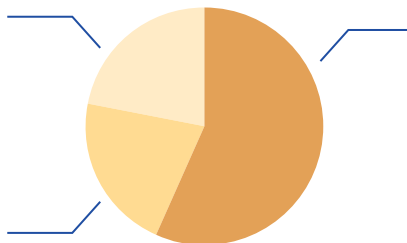
3.2%

אחר

חבין הגורמים הבאים, מיהם לדעתך הגורמים שבפועל מטפלים יותר מכולם בבעיית העוני בישראל?

מתוך סקר תפיסות הציבור

21.8%
אנשים פרטיים
באמצעות תרומות

56.9%
ארגונים ועמותות
השלישי

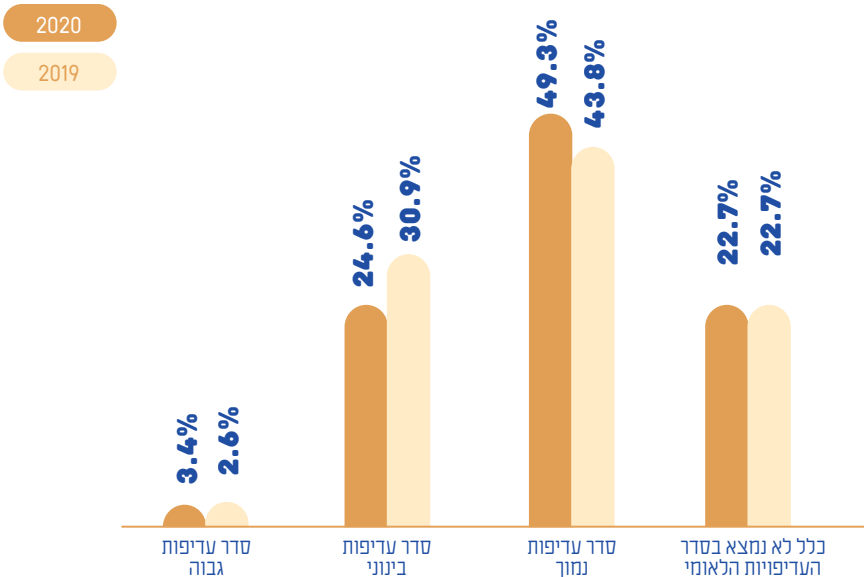
21.3%
ממשלת ישראל

רוב הציבור (72%) סבור כי הטיפול בעוני נמצא בסדר עדיפות נמוך או כלל אינו נמצא בסדר העדיפויות הלאומי, עלייה בהשוואה לשנה שעברה (66.5%). למרות ניסיונות של מדינת ישראל בחלוקת מענקים לכלל אזרח, והטבות שונות לאוכלוסיות שנפגעו מהמשבר, 63.4% מהציבור חושב שהטיפול הממשלתי תמך במידה מועטה או לא תמך כלל בצרכים של אוכלוסיות עניות ושל אוכלוסיות שעלולות להידרדר לעוני.

משבר מגפת הקורונה העלה לשיח הציבורי את קיומם של הפערים המחריפים בחברה הישראלית אשר גובים מחיר כלכלי, חברתי ואישי קשה, במיוחד מהקבוצות המוחלשות. עם זאת, נושא הטיפול בעוני נדחק לשוליים ויורד מסדר היום הציבורי כבר זמן רב, וביתר שאת בתקופה זו, עם החרפת הצרכים של אנשים החיים בעוני בעת המשבר. במקום לנקוט בצעדים שיקלו על האוכלוסייה החיה בעוני באמצעות חבילות סיוע ייעודיות ולקיחת אחריות ממשלתית על הצרכים האדירים שהוחרפו בעקבות המשבר, רוב העול נופל על כתפי החברה האזרחית, אשר אין בכוחה לתת מענה מלא לכלל הצורך.

בסדר העדיפויות הלאומי של ממשלת ישראל הנוכחית, היכן ממוקם לדעתך הטיפול בבעיית העוני?

מתוך סקר תפיסות הציבור

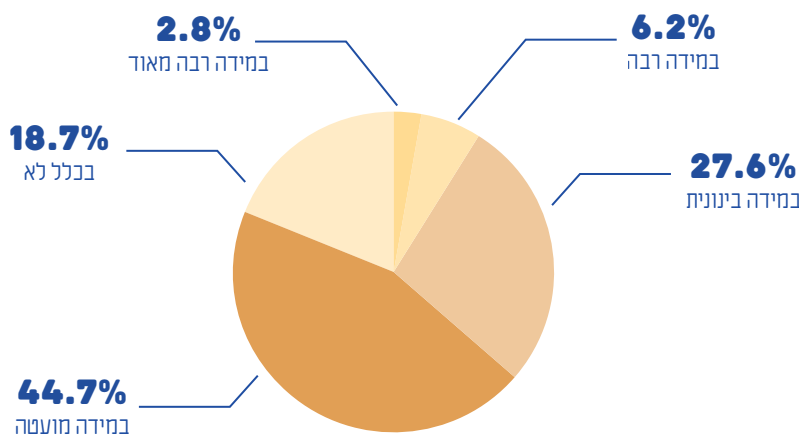

רוב הציבור (72%) סבור כי הטיפול בעוני נמצא בסדר עדיפות נמוך או כלל אינו נמצא בסדר העדיפויות הלאומי, עלייה בהשוואה לשנה שעברה (66.5%)

באיזו מידה לדעתך הטיפול המחשלתי במשבר הכלכלי בעקבות התפרצות הקורונה, תוך בצרכים של אוכלוסיות עניות ושל אוכלוסיות שעלולות להידרדר לעוני?

מתוך סקר תפיסות הציבור

בצבא הייתי חיילת בודדה, והאמת זה סוג של רשת ביטחון כי הייתי בחגים מסוימים מקבלת קצת כסף לאיזו חנות לקנות לעצמי אוכל או שהייתה לי משקית ת"ש שהייתה שואלת אותי אם הכל בסדר ועושה ביקור בית. ואז נגמר הצבא. השתחררתי, וכאילו בבום אתה נוחת לחיים שלפני. אבל הפעם זה יותר קשה כי הפעם אין לך שום מסגרת. החלום שלי זה קודם כל שאני אוכל לחלום, להיות כמו כולם. להיות עם רשת ביטחון. שאפילו רשת הביטחון תהיה אני, אבל לדעת שיש משהו מאחוריי ושאתה לא לבד

א', בת 20

עמותות הסיוע נאלצות לקחת אחריות

בשל האתגרים הרבים עימם מתמודדות המשפחות הנתמכות, 78% מהעמותות השותפות מעניקות סיוע בסיסי נוסף מלבד מזון. הסיוע הנפוץ ביותר הינו בתחום הביגוד, אותו מעניקות 69.6% מהעמותות. 55.4% מעניקות סיוע גם בריהוט וציוד לבית, עלייה בשיעור של 27.6% בהשוואה לשנה שעברה (43.4%). 42.4% מהעמותות מעניקות ספרים וציוד בסיסי לבית הספר. 26.1% מהעמותות מסייעות גם בתמיכה נפשית, עלייה בשיעור של 44.2% בהשוואה לשנה שעברה (18.1%).

משבר הקורונה השפיע מאוד על פעילות העמותות. 78.6% העידו על הגדלת היקף הפעילות, 51.3% ציינו שיותר מתנדבים לקחו חלק בפעילות. עם זאת, השפעות המשבר הכלכלי פגעו גם בעמותות הסיוע: 22.2% נאלצו להוציא עובדים לחל"ת, 4.3% נאלצו לפטר עובדים.

כתוצאה מאזלת ידה של ממשלת ישראל בטיפול בבעיית העוני ואי הביטחון התזונתי לאורך העשורים האחרונים, הוקמו מאות ארגונים בחברה האזרחית הפועלים לצמצום העוני וכן עמותות ובתי תמחי העוסקים בחלוקת מזון, הממלאים את החלל הריק שמוותירה המדינה לצד הצרכים שהולכים וגדלים. ארגון לתת בהקשר זה, הינו בנק מזון ארצי הפועל מזה 24 שנים ומהווה ארגון גג ל-180 עמותות שותפות ב-105 יישובים בכלל המגזרים בחברה הישראלית.

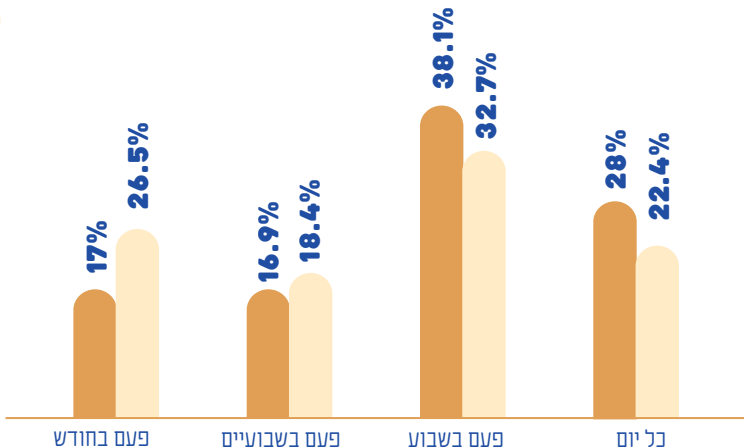
בעקבות התפרצות מגפת הקורונה, הדרישה ההולכת וגוברת הכריחה את עמותות המזון להגדיל את תדירות הסיוע, זאת למרות מחסור מתמשך במשאבים ההכרחיים לקיום פעילות תכופה. 66.1% מעמותות המזון מעניקות בדרך כלל סיוע לפחות פעם בשבוע, כאשר 28% מהן פועלות מדי יום. בהשוואה לשנה שעברה, ישנה עלייה בהענקת הסיוע היומי והשבועי (55.1% אשתקד) וירידה בתדירות החלוקה החודשית (16.9% אשתקד).

באיזו תדירות אתם מעניקים סיוע במזון לנזקקים?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

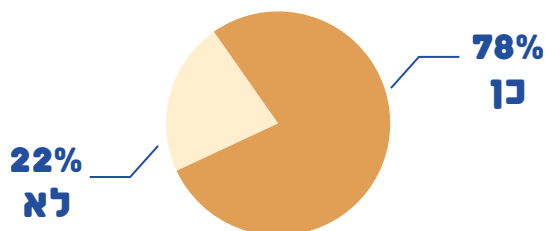
2020

2019

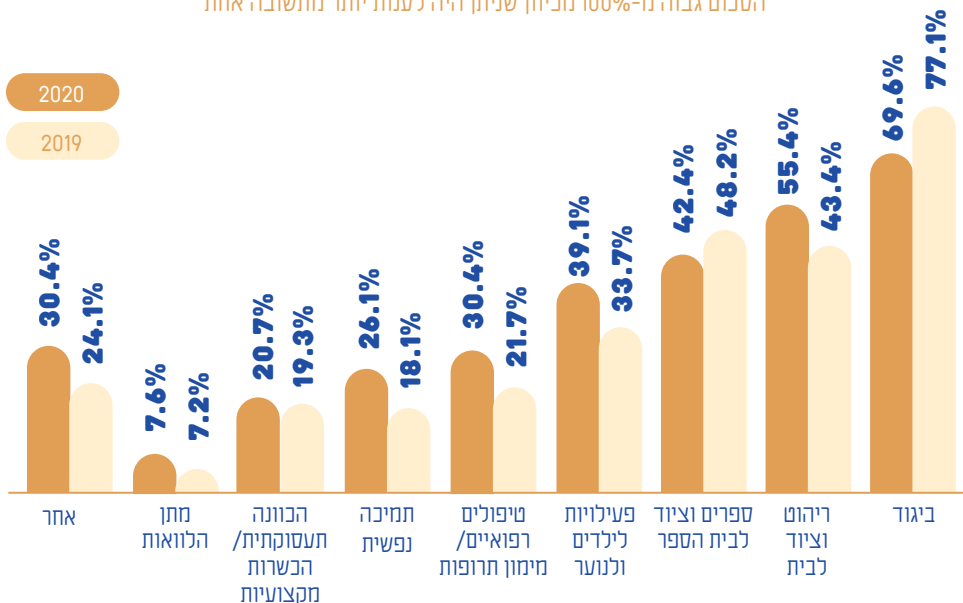
האם, בנוסף למזון, העמותה מספקת לנזקקים מוצרים או שירותים אחרים?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

מהם השירותים הנוספים שהעמותה מספקת?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון | מתוך העמותות המסייעות בשירותים נוספים הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לענות יותר מתשובה אחת

מה הייתה ההשפעה של משבר הקורונה על פעילות העמותה?

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

29.1%

הוספנו שירותים נוספים לנתמכים

51.3%

עלייה בהשתתפות מתנדבים בפעילות העמותה

78.6%

היקף הפעילות עלה

8.5%

היקף הפעילות ירד

18.8%

ירידה בהשתתפות מתנדבים בפעילות העמותה

22.2%

נאלצנו להוציא עובדים לחל"ת

9.4%

אחר

4.3%

לא הייתה השפעה

4.3%

נאלצנו לפטר עובדים

**78.6% מעמותות המזון דיווחו על עלייה בהיקף הפעילות,
26.5% נאלצו להפסיק את תעסוקתם של חלק מהעובדים**

מחויבות לחלוקה מכבדת לנתמכים, בין אם בחלוקה ישירה לבתי הנתמכים באמצעות מתנדבים (71.4%) ובין אם בחלוקה מכבדת בתוך מבנה העמותה (70.6%). בכל אחד מהפרמטרים האלו חלה עלייה בהשוואה לשנה שעברה. כמו כן, מעל מחצית (51.3%) מעמותות המזון מתאימות את הרכב הסל לצרכי המשפחה הנתמכת.

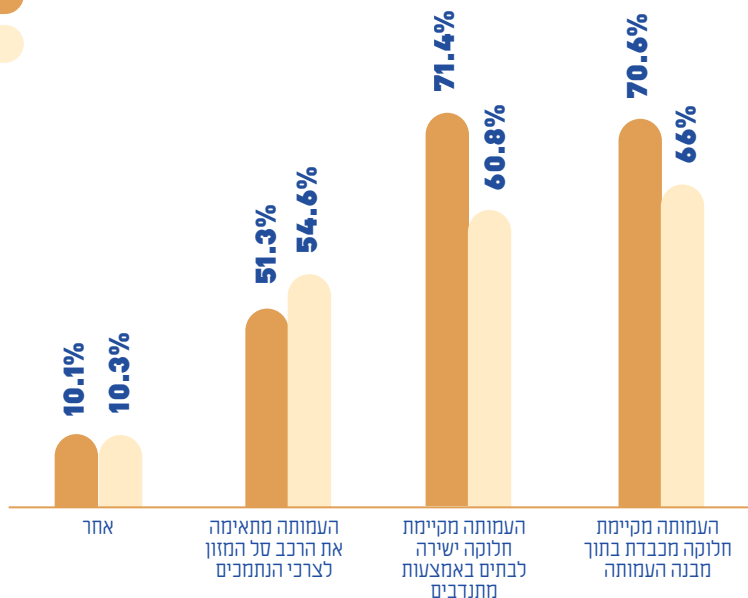
ארגון לתת והעמותות השותפות מחויבים לקוד אתי המהווה מצפן מוסרי ומתווה אמות מידה משותפות לנורמות של התנהגות ראויה. ערכי היסוד המובאים בקוד האתי ממוצבים ברובד העומד אף מעל דרישות החוק. אחד מערכי היסוד הבולטים המופיעים בקוד האתי הוא המחויבות לשמירה על כבוד האדם בהענקת הסיוע. העמותות השותפות

באילו מהאמצעים הבאים נוקטת העמותה על מנת לשמור על כבוד הנתמכים?

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לענות יותר מתשובה אחת מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

2020

2019

התגברות הצורך במזון

94.1% מהעמותות מעידות כי בעקבות משבר הקורונה, נכון לחודש יולי, חל גידול של 39.2% בממוצע בדרישת נתמכים למזון. למרות הגידול בפניות, כמעט מחצית (46.1%) ממנהלי העמותות דיווחו שהעמותה הצליחה לסייע לכל הפונים לסיוע. 42.8% מהנתמכים שנוספו בתקופת המשבר, החלו לקבל סיוע קבוע מהעמותה.

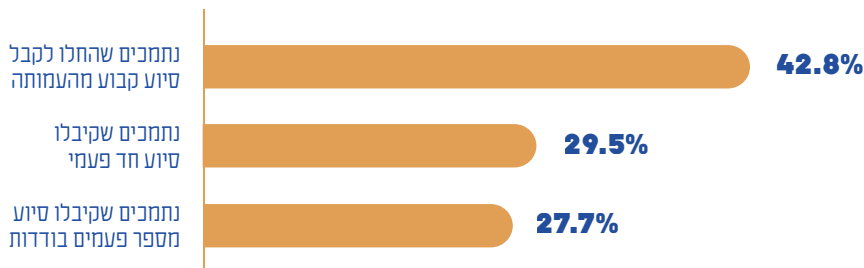
61.9% מהעמותות מעידות כי מצבם של הנתמכים החמיר בעקבות משבר נגיף הקורונה. 80.6% מהעמותות המצביעות על החמרה, מעידות כי החמרה מתבטאת בכך שהנתמכים מבקשים מזון בתדירות גבוהה יותר, 74.6% מציינים שיש דרישה לכמות גדולה יותר של מזון. 47.8% מעידים כי מצבם הנפשי של הנתמכים הידרדר.

עמותות המזון תומכות בקבוצות האוכלוסייה המוחלשות והפגיעות ביותר בחברה הישראלית, בהן: קשישים וניצולי שואה, נכים, חולים, משפחות חד הוריות ומשפחות ברוכות ילדים. משפחות ברוכות ילדים מהוות למעלה משליש (38.4%) מנתמכי הסיוע, עלייה בהשוואה לשנה שעברה (33.6%). קשישים וניצולי שואה מהווים 27.7% מהמשפחות, העלייה הגדולה ביותר שנצפתה בשנים האחרונות בסיוע לקשישים (22.6% אשתקד). ייתכן בשל הבידוד החברתי שנכפה על אוכלוסייה זו, וצמצום הנגישות שלהם לרכישת מזון בתקופת משבר הקורונה.

כרבע (25.3%) מהמשפחות המקבלות סיוע על ידי עמותות המזון הן חד הוריות. נכים ובעלי מוגבלויות מהווים 22.8% מנתמכי הסיוע, עלייה בשיעור של 60.5% בהשוואה לשנה שעברה (14.2%).

מתוך כלל הנתמכים שנוספו בתקופת משבר הקורונה, ציין/י איזה אחוז מהווה כל קבוצה?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

74.6% מהעמותות שמציינות כי מצבם של הנתמכים החמיר, מעידות שהנתמכים זקוקים לכמות גדולה יותר של מזון

בהתייחס לכל אחת מהקבוצות הבאות, ציין/י איזה אחוז הם מהווים מכלל הנזקקים הפונים לקבלת סיוע מהעמותה

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שמשפחה יכולה להשתייך ליותר מקבוצה אחת מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

25.3%

משפחות חד הוריות

27.7%

קשישים וניצולי שואה

38.4%

משפחות ברובות ילדים

15.2%

עולים חדשים

21.1%

פונים שהצטרפו בעקבות משבר הקורונה

22.8%

נכים ובעלי מוגבלויות

42.8% מהנתחכים שנוספו בתקופת המשבר, החלו לקבל סיוע קבוע מהעמותה

גידול בדרישה למזון

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

39.2%

שיעור הגידול הממוצע למזון (מתוך אלה שציינו כי חל גידול לדרישה)

94.1%

עמותות עם גידול בדרישה למזון

האם חל שינוי במצבם של מקבלי הסיוע מהעמותה בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

25.7%

מצבם נותר ללא שינוי

61.9%

מצבם החמיר

12.4%

מצבם השתפר

באיזה אופן מתבטאת החמרה?

מתוך אלה שציינו החמרה במצב הנתמכים | הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לענות יותר
מתשובה אחת | מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון

80.6%

הנתמכים מבקשים מזון
בתדירות גבוהה יותר

47.8%

חלה עלייה בבדידות
הנתמכים

74.6%

הנתמכים זקוקים לכמות
גדולה יותר של מזון

19.4%

חלה החמרה במצבם
של הילדים

47.8%

הנתמכים זקוקים לסוגים
נוספים של סיוע

47.8%

חלה הידרדרות במצבם
הנפשי של הנתמכים

7.5%

אחר

17.9%

חלה הידרדרות במצבם
הרפואי של הנתמכים

תמיכה בעמותות בזמן המשבר הכלכלי

מגיעים מתמיכה ממשלתית בפעילות העמותה, מה שמהווה המשך למגמה בהפחתת הסיוע הממשלתי בהשוואה לשנתיים האחרונות (9% ו-17.9%).

עם זאת, לראשונה הוגדל פי 3 הסיוע הממשלתי לעמותות המזון באמצעות סלי מזון מ-6 מיליון ש"ח ל-18 מיליון ש"ח בעקבות פגישה עם ראש הממשלה, בהשתתפות שר האוצר ושר הרווחה (סיוע זה הובטח לאחר מילוי הסקר בקרב מנהלי העמותות). ארגון לתת מברך על הגדלת הסיוע, אולם מציין כי הצורך לטיפול בכלל בעיית אי הביטחון התזונתי עומד על כ-2.4 מיליארד ש"ח. בשעה שהחברה האזרחית ועמותות המזון מחלקות מזון בשווי של כחצי מיליארד ש"ח בשנה, אין כל מימון לנושא בבסיס תקציב המדינה. ארגון לתת חותר לשנות מצב זה, כך שהממשלה תעמיד מימון משמעותי בגובה של 225 מיליון ש"ח לשנה לטיפול ב-50,000 משפחות (מתוך סך של 252,000 משפחות) שנמצאות באי ביטחון תזונתי חמור. מעל מחצית ממנהלי העמותות (66.1%) מעידים כי במידה וארגון לתת לא יוכל להמשיך לתמוך בעמותות המזון, יאלצו לצמצם את כמות המזון בסלי המזון, עלייה בשיעור של 20.8% בהשוואה לשנה שעברה (54.7%). 15.3% מעידים כי יאלצו להפסיק לחלוטין את פעילות העמותה.

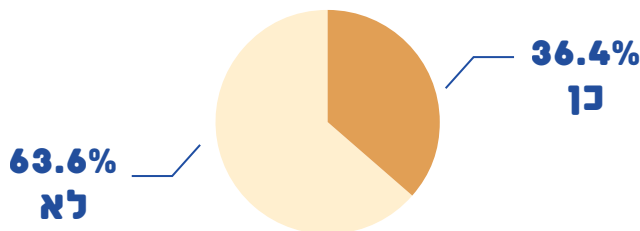
הגידול העצום בכמות המשפחות הנזקקות לסיוע, יחד עם העלייה בתדירות הצורך ובכמות המזון, הגדילו השנה משמעותית את הנטל על עמותות המזון. ללא סיוע קבוע מגופים ממשלתיים ומהרשויות המקומיות, הן נאלצות למצוא דרכים נוספות לגייס משאבים על מנת לסייע למשפחות אלה.

71.6% מנתמכי הסיוע הופנו לקבל מזון מהעמותה על ידי עובדים סוציאליים ברשויות המקומיות, אך עם זאת, 36.4% בלבד מהעמותות השותפות זוכות לקבל תמיכה כלשהי מהרשות המקומית, ירידה בשיעור של 16.9% בתמיכה בהשוואה לשנה שעברה (43.8%). 57.9% ממנהלי העמותות מעידים כי כמות התרומות ירדה בעקבות משבר נגיף הקורונה, למרות הגידול בדרישה ובצרכים מצד הנזקקים. 49.1% מתוך כלל המזון שמקורו בהצלת מזון מגיע מארגון לתת, 19.4% מגיע מלקט ישראל ו-17.9% מעסקים מקומיים.

בעקבות אי היציבות הפוליטית שאפיינה את השנה האחרונה, לא היה ברור אילו תקציבים יועברו לעמותות המחלקות מזון ומסייעות לעשרות אלפי משפחות נזקקות. מבין כלל ההכנסות הכספיות שהתקבלו בעמותות המזון בשנה האחרונה, מנהלי העמותות מעידים כי 5.4% בלבד

האם הרשות המקומית מעניקה תמיכה לעמותה?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

מנהלי עמותות המזון מעידים כי 5.4% בלבד מהכנסות העמותה, מגיעים מתמיכה ממשלתית

האם חל שינוי בכמות התרומות הכספיות שהגיעו לעמותה בעקבות משבר נגיף הקורונה?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

57.9%

כמות התרומות ירדה

16.7%

כמות התרומות עלתה

25.4%

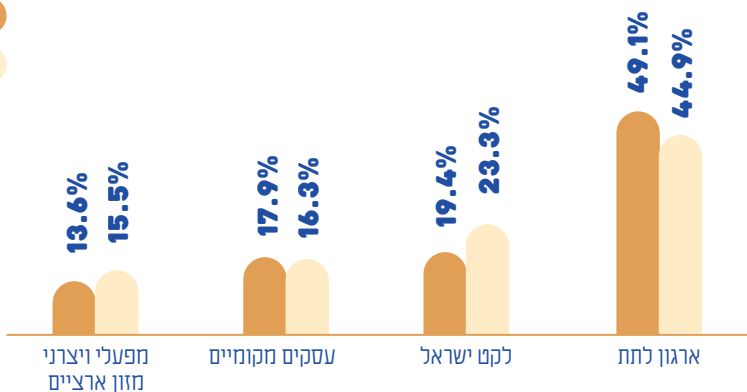
לא חל שינוי

מתוך כלל המזון שהעמותה מחלקת שמקורו בהצלת מזון, איזה אחוז מגיע מהגופים הבאים?

מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

2020

2019

מעל מחצית ממנהלי העמותות (66.1%) מעידים כי במידה וארגון לתת לא יוכל להמשיך לתמוך בעמותות המזון, יאלצו לצמצם את כמות המזון בסלי המזון, עלייה משמעותית בהשוואה לשנה שעברה (54.7%)

כיצד תושפע לדעתך פעילות העמותה במידה וארגון לתת לא יוכל להמשיך לתמוך בה ולסייע במוצרי מזון?

הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לענות יותר מתשובה אחת מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

15.3%

העמותה תאלץ להפסיק את פעילותה לחלוטין

66.1%

צמצום כמות המזון בסלי המזון

7.6%

אחר

6.8%

פעילות העמותה לא תשתנה

מדיניות מאקרו-חברתית לצמצום העוני והפערים החברתיים

שיעורי העוני והפערים החברתיים בישראל הם מהגבוהים במערב, ועתידים לגדול משמעותית עקב המשבר הכלכלי שהגיע בעקבות התפרצות מגפת הקורונה ופגע קשות באוכלוסייה שחיה בעוני. למרות זאת, הטיפול בבעיה לא נמצא בסדר העדיפויות הלאומי. המדיניות הממשלתית מובילה להנצחת העוני והפערים החברתיים, ומשבר הקורונה עלול לגרום להצטרפות של מאות אלפי משפחות נוספות למעגל העוני והמצוקה הכלכלית.

ארגון לתת פועל למעלה מעשור להובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי באמצעות פעולות מול מקבלי ההחלטות, וימשיך בכך עד שהממשלה תיקח אחריות כוללת ותביא לצמצום ממדי העוני, אי השוויון והפערים החברתיים.

מצב העוני במדינה והמשבר הכלכלי הפוקדים את מדינת ישראל, מדגיש את הצורך הבלתי נמנע להתמודד באופן אפקטיבי עם הטיפול בבעיית העוני, ועל כן אנו מאמינים כי יש לנקוט בצעדים הבאים:

- 1.** גיבוש תכנית ממשלתית רב שנתית לצמצום העוני, חוצה משרדי ממשלה ובעלת יעדים מדידים
- 2.** אימוץ מסקנות הועדה למלחמה בעוני (2014) - חקיקתן או אישורן בהחלטת ממשלה
- 3.** הקמת רשות לאומית למלחמה בעוני, או מינוי משרד ממשלתי אשר יתכלל את הטיפול בעוני
- 4.** קביעת יעד שנתי ורב שנתי על מנת להגיע לשיעורי העוני הממוצעים במדינות ה-OECD בתוך עשור
- 5.** הקצאת 1.5% לפחות מתקציב המדינה (בבסיס התקציב) לטיפול בבעיית העוני
- 6.** הקצאת 225 מיליון ש"ח בבסיס תקציב המדינה לטיפול באי ביטחון תזונתי חמור

עמותות שותפות

ארגון לתת פועל בשיתוף פעולה עם רשת של כ-180 עמותות וארגונים שונים (בתי תמחוי, אגפים לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות), כ-105 יישובים בפריסה ארצית ובכל המגזרים בחברה הישראלית.

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת משרדי העמותה
אבו גוש	המחלקה לשירותים חברתיים	02-5332891	הפול 1, אבו-גוש
אום אל פאחם, כפר ברע, כפר יפיע	אמנינא	04-6715498	שכונת עין גראר (אלשאג'ור), אום אל פחם
אופקים	בית התבשיל	08-9987770	המלאכה 14, אופקים
אור יהודה	נכ"ח-ס"חי	*3767	מושב נהורה
אור עקיבא	מפעל חיים	*3656	בלפור 17, אור עקיבא
אילת	יד רוזיה	08-6367119	מרכז רסקו, ת.ד. 382, אילת
אילת	מרחב הלב - עלם אילת		אדום 181/6, אילת
אלעד	עורו משנתכם	03-5040720	אבטליון 11, אלעד
אריאל	חסד לחיים	050-6226902	גליל 34 (כביש אש), אריאל
ארצי	נכי ישראל	03-9415540	סחרוב 17, ראשון לציון
בני ברק, בית שמש, אשדוד	אהבת חסד	073-7078202	רבינוב 6, בני ברק
אשדוד	חסדי איילה	077-4450308	רשב"י 40, אשדוד
אשדוד	עמותת חמ"ד	077-7001356	השיטים 21, אשדוד
אשקלון	מתן בסתר	08-6845935	איבן עזרא 7, אשקלון
באקה אל גרביה	אלופא ואל אמל	04-6382723	ת.ד. 1065, באקה אל גרביה
באר שבע	באר שובע	08-6412544	בני אור 68, באר שבע
פזורה בדואית	אלג'מאהיר	08-6288831	מונטיפיורי 10, באר שבע
באר שבע	בית מוריה	08-6288812	מנדל מוכר הספרים 10, באר שבע
באר שבע	קרן עזרה לעולים נזקקים	08-6276252	ההסתדרות 2, באר שבע
בית שאן	עולם חסד יבנה	052-6423050	התומר 27, בית שאן
בית שמש	גרעין יחד	055-9998315	דוד רזיאל 22, בית שמש
בית שמש	ארגון ובנה	02-9999830	רח' עלית הנוער 2, בית שמש

כתובת משרדי העמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	עמותה	עיר
בני דן 2, בית שמש	02-9994748	העמותה לחפנית בחינוך	בית שמש
רח' קרטשניף פינת אויירבך, ביתר עילית	02-5822393	נהרות יצחק	ביתר עילית
אבא שאול 22, ביתר עילית	058-5803947	אור רחל אימנו	ביתר עילית
בר יוחאי 10, בני ברק	03-6777777	חסדי נעמי	בני ברק
הרב עוזיאל 41, בני ברק	03-8000770	יביע אומר	בני ברק
ירושלים 21, בני ברק	1-700-500-003	קרן החיים חן	בני ברק
שלמה המלך 19, בני ברק	03-6281155	בית לחם יהודה	בני ברק
אהבת שלום 13, בני ברק	073-2181624	מפעל החסד הגדול קמחא דפסחא שע"י חסידי כ"ק אדמו"ר שליט"א מוזניץ	בני ברק
	052-7609151	חסדי איתמר	בני ברק
חביבה רייק 3, בת ים	03-6595070	עוז מציון	בת ים
הלפר 27, בת ים	03-6591220	אוהבים	בת ים
חלמית 7, בת ים	03-5065389	ברכת הבהן	בת ים
השר פנקס 2, בת ים	03-5522026	עזרא מגד	בת ים
גזולים	04-9563623	הקרו לקידום המיעוטים בישראל	גזולים
ג'סר א-זרקא	052-3861129	המחלקה לשירותים חברתיים	ג'סר א-זרקא
גבעת וושינגטון, בית רבן	073-3205050	חסדי עירית	גבעת וושינגטון
המכבים, דימונה	*3656	מפעל חיים	דימונה
המעלה 8, דימונה	050-4141349	מלב אל לב	דימונה
ת.ד. 1, דיר אל אסד	04-9584471	המחלקה לשירותים חברתיים	דיר אל אסד
רחוב 13, דלית אל כרמל	04-8866776	נד"א - נכי דלית אל כרמל	דלית אל כרמל
השיקמים 37, הוד השרון	09-7411447	רעים	הוד השרון
101, הודיה		שבח הודיה	הודיה

כתובת משרדי העמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	עמותה	עיר
רביבים 12, הרצליה	09-9542734	מתנדבי הרצליה	הרצליה
הגיבורים 68, חדרה	04-6342619	מרכז החסד-חדרה	חדרה
רוטשילד 38, חדרה	04-6222132	חכמה ודעת לב חס	חדרה
הרמב"ן 12, חדרה	052-6275376	קשב- קידום השכונות בחדרה	חדרה
הגיתית 32, חדרה	050-8734036	חסדי תומר	חדרה
ארבע ארצות 24, חולון	03-6517520	תנו יד לחבר	חולון
בצלאל 3, חולון	03-5040720	עורו משנתכם	חולון
שד' הפלי"ם 10, חיפה	04-8627695	החסד ע"ש כמיל שחאדה	חיפה
ברזילי 6, חיפה	04-8672999	לב ח"ש	חיפה
התיכון 39, חיפה	054-4810839	נותנים באהבה - גמ"ח נוה שאנן	חיפה
הרצל 56, חיפה	077-9982432	בית חב"ד לעולי ברה"מ	חיפה
מעלות הנביאים 21, חיפה	04-8621199	מזון לחיים חיפה	חיפה
	04-8666638	נשים למען נשים	חיפה
רמב"ם 275, חצור הגלילית	054-4908028	עת רחמים	חצור הגלילית
כלנית 5, טבריה	050-4740647	שכן טוב	טבריה
טייבה	09-8344124	עמאא	טייבה
טייבה	09-8923838	אני ואתה לקידום החינוך והתרבות	טייבה
טייבה	09-7683184	גמעיית סובול אלסלאם	טייבה
רח' באב אלחאן, טירה	09-7937028	עמותה למען נזקקים-טירה	טירה
שי עגנון 10, טירת כרמל	04-8574770	צדקת אבות	טירת כרמל
האודן 16, יבנה	08-9422785	בני ברית	יבנה
הזמיר 1, יבנה	08-9421665	בית חב"ד	יבנה
ויבויז 27, יהוד	03-5361479	בית חב"ד-יהוד	יהוד
מקלט 47 יסימן, ירוחם	08-6580697	המחלקה לשירותים חברתיים	ירוחם

כתובת משרדי העמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	עמותה	עיר
סמטת השועל 1393, ירוחם	08-6580652	חסדי הדסה	ירוחם
הסייפן 1, ירושלים	02-6796690	ניצב רפאל	ירושלים
ארץ חפץ 102, ירושלים	02-5323211	יד עזרא ושולמית	ירושלים
חבשוש 2, ירושלים	02-5829984	עזרת אבות	ירושלים
שכמתן 106/12, ירושלים	02-5861456	עמותת החסד לב רמות	ירושלים
מרכז ספיר 6, ירושלים	02-6516325	תכלית האדם	ירושלים
שלמה מוסיוף 16, ירושלים	02-5402600	חסדי יחזקאל ומרים	ירושלים
אורוגווי 1, ירושלים	02-6430222	בית חב"ד קרית יובל	ירושלים
משה זנרני 10, בני עיי"ש	08-6634000	יד יפתח	כנות
מחלקת רווחה שכונה 45, כסיפה	08-6643700	המחלקה לשירותים חברתיים	כסיפה
כפר חב"ד 21, כפר חב"ד	054-5001770	כפר חב"ד	כפר חב"ד
מועצה מקומית כפר מנרא	04-9863003	המחלקה לשירותים חברתיים	כפר מנרא
הכרמל 63, כפר סבא	09-7652418	הזן את הכל- קרן גמ"ח ע"ש פינקרט יעקב ז"ל	כפר סבא
גלר 21, כפר סבא	09-7463079	מלוא הטנא	כפר סבא
התע"ש 14, כפר סבא	055-9975691	אור מצווה	כפר סבא
רוטשילד 54, כפר סבא	09-7680050	מרכז ופרצת	כפר סבא
כפר קרע	054-4231562	אלבלד	כפר קרע
המלאכה 18, כרמיאל	053-5210689	שביל אמונה	כרמיאל
העמק 1, כרמיאל	04-8881050	עם ישראל מתחברים לנשמה	כרמיאל
המגל 1, כרמיאל	04-9582355	צלחת חמה (לשובע)	כרמיאל+עכו
דרך בית הדין 10, לוד	08-9209000	מפעל החסד - יד ביד	לוד
היסמין 1, מבשרת ציון	054-5692199	יד ביד העמותה לקידום מבשרת ציון	מבשרת ציון
חטיבת גולני 9, מגדל העמק	04-6670988	ברכת אברהם	מגדל העמק
שלום עליכם 2, מגדל העמק	04-6443533	בית החבשיל	מגדל העמק
רשב"י 21, מודיעין עילית	050-4133472	שמחת יצחק	מודיעין עילית

כתובת משרדי העמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	עמותה	עיר
רח' בר לב, מזכרת בתיה	054-4223116	בגלל הרוח	מזכרת בתיה
נחלים 770, מעלה אדומים	02-5354960	בית חב"ד	מעלה אדומים
מעלות	054-8051267	מעין הרשב"י	מעלות
מצפה רמון	03-5103339	בית השנטי	מצפה רמון
נחל האלה 4, מצפה רמון	08-6596257	המחלקה לשירותים חברתיים	מצפה רמון
עין עופרים 18, מצפה רמון	08-658880	מדברה כערן	מצפה רמון
הגעתון 2, נהריה	04-9513389	בית - ניה	נהריה
הגליל 54, נצרת	04-6456422	העמותה לקידום שרותים חברתיים - "אלבסמה"	נצרת
עמל 8, נוף הגליל	052-2695875	קרן ישמח משה	נצרת עילית
קרית שלום 1, נתיבות	08-6839407	ברית שלום וחסד	נתיבות
מעגלים 316, נתיבות	050-9130606	גלגל חוזר	נתיבות
מאיוביץ 7, נתניה	09-7749412	קופת הצדקה המרכזית	נתניה
הרכב 10, נתניה	09-8624442	נתניה	נתניה
רבי טרופן 7, נתניה	09-8891720	בית אלזרקי	נתניה
הגדוד 22 ביתן 8, עכו	04-9550127	גרעין אומץ עכו	עכו
חותם סופר 9, עמנואל	09-9509919	חסדי שמואל הנביא	עמנואל
כורש 7, עפולה	04-8223055	יד לקהילה	עפולה
סיפן 3, ערד	08-9102430	הקרן לפיתוח ערד-יד לערד	ערד
מרכז עוצמה- ערערה בנגב שכונה 1	08-9971504	המחלקה לשירותים חברתיים	ערערה בנגב
פורדיס	04-6399025	המחלקה לשירותים חברתיים	פורדיס
דרור 14, פרדס חנה		גרעין תורני אור למרחב	פרדס חנה
הירקון 35, בני ברק	03-7686666	עלם פתח תקווה	פתח תקווה
רמז 37, פתח תקווה	050-5628030	חסדי יעקב עזרה לזולת	פתח תקווה
ברנדה 45, פתח תקווה	03-9333494	טל חיים	פתח תקווה
זבוטינסקי 4, פתח תקווה	03-9092002	מתנדבים למען הזולת - מיל"ה	פתח תקווה

כתובת משרדי העמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	עמותה	עיר
נווה אורנים 89, צפת	052-7982220	פעילי החסד	צפת
צה"ל 1, צפת	04-8481127	יד עזרא ושולמית	צפת
מושב יונתן	04-6918426	מתן-סיוע בצדקה ברמת הגולן	קצרין
יבנאל 57, קצרין	052-5780335	קרן אורו של חסד	קצרין
ש"י עגנון 13, קרית אונו	03-5349746	אפשרות	קרית אונו
דוד המלך 25, קרית ארבע	02-9966166	חסדי אבות	קרית ארבע
חנקין 20, קרית אתא	04-8446324	ארוחה חמה	קרית אתא
פינסקר 35, קרית אתא	052-4241506	חכמה ומוסר - קרית אתא	קרית אתא
דבורה החקלאית 11, כפר ביאליק	04-8704285	חסד מציון	קרית ביאליק
מושב נהורה	+3767	נכ"ח-ס"חי	קרית גת
מבוא החרמון 20, קרית גת	08-6888019	נווה חנה	קרית גת
רמז 69, קרית טבעון	04-9539252	מעומק הלב	קרית טבעון
רחוב סנדייגו 4526, קרית מלאכי	052-4253430	מיתרים	קרית מלאכי
בבא סאלי 19, קרית שמונה	04-6943770	בית חב"ד-בית בתיה	קרית שמונה
החרוב 9 מקלס 16, ראש העין	03-9383750	קסם	ראש העין
יוסף הנשיא 5, ראשון לציון	03-9475538	אור חדש מרכז לקשיש ולנוקק ראשון לציון	ראשון לציון
בן צבי 4, ראשון לציון	052-6133333	בית החסד שעי" קהילת יעקב בית שלמה ודניאל	ראשון לציון
גוש עציון 8, ראשון לציון	077-5627707	אהבת חסד ועזרת ישראל	ראשון לציון
וילנסקי וולף 6, ראשון לציון	03-9618874	מרכז החסד - ראשון לציון	ראשון לציון
דרור 19/8, ראשון לציון	03-9508884	בית חב"ד שיכון המזרח	ראשון לציון
בן צבי 4, ראשון לציון	03-9454164	גשרי-יה	ראשון לציון
שכונה 9 בית 22, רהט	08-9910102	קפא	רהט
גולדברג 2, רחובות	08-9368886	הוד ישראל	רחובות
גולדברג 2, רחובות	08-9459558	לחיות בכבוד	רחובות

כתובת משרדי העמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	עמותה	עיר
משרניחובסקי 47, רחובות	08-9390625	הבית החם למען הקהילה	רחובות
בר לב 3, רמלה	08-9249055	חסדי אשר וחיה	רמלה
יהושע בן נון 1, רמלה	08-9201269	אל הודא למעשים טובים	רמלה
רחוב בן צבי 39, רמלה	050-8751958	בית תמחוי רשב"י	רמלה
חבצלת 3, רמלה	052-3260166	חמלה ברמלה	רמלה
היצירה 21, רעננה	054-4752104	משנה לחם	רעננה
בר לב חיים 17, שדרות	053-9187476	מרכז החסד שדרות	שדרות
מרכז מסחרי עמק איילון 31, שוהם	03-9795444	יד משהם	שוהם
נחום גולדמן 5, תל אביב	03-5103339	בית השנמי	תל אביב
ראשון לציון 3, תל אביב	03-7248241	מסיל"ה	תל אביב
נמל תל אביב 4, תל אביב	03-6024444	אוכל לנזקקים	תל אביב
צילנוב 18, תל אביב	03-3731661	לשובע	תל אביב
גולומב 52, תל אביב	072-2513838	א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל	תל אביב
תל גיבורים 5, תל אביב	03-6832626	העמותה לקידום החינוך בת"א-יפו	תל אביב
הנביאים 36, תל אביב	03-6203141	יד ביד, אוזן קשבת ועזרה לזולת	תל אביב
הכינור 2 א', תל אביב	03-6837483	מורשת יהדות בוכרה בישראל	תל אביב
עזאי 57, תל אביב	03-7978968	אכפת	תל אביב
טאגור 32, תל אביב	03-6438770	תומכי תמימים תל אביב	תל אביב

תודה

תודה למכון **ERI** על בניית המחקר - השפעות הקורונה על העוני. הניתוחים, הייעוץ והעבודה המשותפת ובמיוחד לגלעד טנאי, תמר פלדמן, ד"ר דניאלה שידלובסקי, ד"ר נועה ליבוביץ, ד"ר מאיה דנק והילה שפיצר.

לפירמה על עיצוב הדו"ח.

לאולגה ברוורמן על התמיכה בהפקת הדו"ח.

לנעה קודיש ושניר שדו על ריכוז העבודה מול העמותות השותפות והתמיכה הנדרשת.

להדר פלמון על ריכוז עבודת העיצוב והמיתוג.

לרעות שפירא ולמתנדבים היקרים שנתנו לקחת חלק באיסוף נתוני המחקרים.

תודה **למנהלי העמותות** ברחבי הארץ, על ההירתמות והתמיכה בהכנת הדו"ח, על השותפות במאבק בעוני ובהענקת סיוע לאנשים השרויים במצוקה, במסירות אין קץ.

ומעל הכל, תודה **לאנשים ולמשפחות האמיצות** אשר למרות הקושי, הסכימו לחשוף את אורח ותנאי חייהם המורכבים, כדי להעיד על פני העוני בישראל 2020 ובכך להיות שותפים במאמץ האזרחי להשפיע ולשנות את המציאות החברתית בישראל.

ארגון לתת מבקש להביע את הערכתו העמוקה לכל מי שתמך ונרתם להצלחת המחקר והפקת דו"ח העוני האלטרנטיבי לשנת 2020

ברצוננו להביע את תודתנו לארגון **MAZON** על השותפות, הסיוע המתמשך ותמיכתו בארגון לתת ובדו"ח העוני האלטרנטיבי.

We would like to thank MAZON: A Jewish Response to Hunger, for supporting our advocacy efforts and the publication of the alternative poverty report.

למיטל אשור על כתיבת הדו"ח והפקתו.

לנעמה ירדני על העריכה וההנחיה הצמודה בכתיבת הדו"ח והפקתו.

לענת לשם על הליווי השוטף.

תודה למכון **rotem ar.** על הייעוץ המקצועי, איסוף וניתוח הממצאים ובמיוחד לד"ר אריה רותם ומרים חונן שניהלו את המחקר.

ארגון לתת סיוע הומניטרי ישראלי (ע"ר)

רח' המסגר 44 ת.ד. 57636 ת"א 67214

טלפון 03-6833388 פקס 03-6839911

latet.org.il | latet@latet.org.il

📧 Latet לתת Latet 📱 לתת Latet

MAZON

A Jewish Response
To Hunger

השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני

התפשטות נגיף הקורונה אמנם יצרה מגיפה בריאותית, אך המשבר העיקרי עמו אנו מתמודדים הוא כלכלי- חברתי. המשבר עדיין בעיצומו ומוקדם לאמוד את מלוא השפעותיו על הכלכלה, אולם כבר עכשיו ניכרת עוצמת פגיעתו בחלקים נרחבים בחברה הישראלית.

בחודש אוקטובר 2020, ערכו ארגון לתת ומכון ERI מחקר מקיף בקרב האוכלוסייה בישראל, הבוחן את היקף ואת עומק המצוקה הכלכלית שיצר המשבר. תוצאות המחקר וניתוחו, אשר מובאים במהדורה ה-18 של דו"ח העוני האלטרנטיבי, משרטטים תמונת מציאות מדיגה. **מציאות בהפרעה.**

422,000 משקי בית נוספים נקלעו למצוקה כלכלית, 268,000 משפחות הידרדרו לעוני.

התפרצות הקורונה והתהוות המשבר הכלכלי הובילו להתרחבות משמעותית של המצוקה הכלכלית, ולהידרדרות של מאות אלפי ישראלים מהמעמד הבינוני לחיים בעוני: מספר משקי הבית במצוקה כלכלית זינק ועמד בזמן המשבר על 1,121,000 (38.6%), היינו התווספות של 422,000 משקי בית למצב של מצוקה כלכלית (עלייה של 14 נקודות האחוז בהשוואה ל-24.1% טרום המשבר). שיעור העוני בישראל עלה ב-9 נקודות האחוז בעקבות המשבר הכלכלי עד להיקף חסר תקדים של 29.3% (850,000 משקי בית), בהשוואה ל-20.1% (582,000 משקי בית) טרום התפרצות המגפה. המשבר פגע מהותית גם במשקי הבית שחיו בעוני טרום המשבר והביטוי המרכזי לכך הוא ש-80% מהם נפגעו תעסוקתית במהלכו.

מחקר השפעת הקורונה על המצוקה הכלכלית והעוני מעיד גם על שחיקה וכרסום במעמד הביניים, אשר צומצם בשישית (15.5%). כשליש (29%) ממעמד הביניים ירדו לפחות רמה אחת במדרג הכלכלי. במקביל, הצורך בסיוע מגורמים חיצוניים זינק בשיעור של 70%. על אף מאמצים הירואים של החברה האזרחית ובאין מענה ממשלתי מספק וראוי - רבע מהאוכלוסייה בישראל הזדקקה לסיוע במהלך המשבר, אך לא קיבלה אותו.

חייבים לנצח את העוני